

ZNANSTVENA REVIJA »LEONOVE DRUŽBE«

LETNIK XIX

ZVEZEK 1, 2

LJUBLJANA 1924/25

Vsebina.

I. Razprave:

Razmišljanja ob dvestoletnici Kantovega rojstva. I. Kant in Nemci. Dr. Jos. Puntar — Ljubljana	1
O zakonodavni tehniki. Univ. prof. dr. Metod Dolenc — Ljubljana	10
Vrstnato cvetje. Dr. Angela Piskernik — Ljubljana	15
Illyrica v Châtillonu-sur-Seine. — Dr. M. Pivec — Ljubljana	24
Katoliško-socialno gibanje v Nemčiji v novejšem času. Univ. prof. dr. Heinr. Weber — Münster na Vestfalskem	26
Zdravstvene razmere v Sloveniji l. 1923. Socialnomedicinska študija po uradnem poročilu. Dr. A. B. — Ljubljana	54

II. Iz kulturnega življenja:

Shod za cerkveno unijo na Velehradu. Dr. Fr. Kovačič — Maribor	58
Mladinska dneva v Mariboru. D. J. J.	62
Poročili o evharističnem shodu v Zagrebu in katoliškem shodu v Ljubljani	64
Filozofija: Kratochvil J., Filosofie středního věku (A. U.) Gatterer Al., S. J., Das Problem des statistischen Naturgesetzes (A. U.)	65
Pravo: Dr. K. Kadlec, Prvobitno slovensko pravo pre X. veka (dr. M. Malnerič)	66
Nacionalno vprašanje: M. Vaussard, Enquête sur le Nationalisme (L. Sušnik)	73
Zgodovina: Ž. Živanović, Politička istorija Srbije (Mazovec)	78
Slovstvo: Dante (Debevec)	80
Dr. Fr. Bradač: Iz starorimske lirike (Debevec)	85
Slovenske narodne pesmi ur. † dr. K. Štrekelj in dr. J. Glonar (Kotnik)	86

Kulturne beležke:

Prazgodovinska razkritja v zadnji dobi (L. E.)	89
Nekoliko protikritike (A. Gosar)	91
Klement Baeumker (F. L.)	92
Kongres za kozmološke vede (L.)	92
Iz revij	93
Občni zbor Leonove družbe	96

RAZMIŠLJANJA OB DVESTOLETNICI KANTOVEGA ROJSTVA.

Dr. Jos. Puntar — Ljubljana.

I.

Nemci in Kant.

Dne 22. aprila je bil za misleče kroge po Nemčiji in izven nje velik dan. Nemški narod se je spominjal dvestoletnice Kantovega rojstva.

Povsem umljivo je, da so najvišji znanstveni krogi na ta dan tekmovali v premostrivanju vsega, kar je v zvezi z imenom enega najznamenitejših nemških mož, a tudi sploh enega največjih umov izza Aristotelovih dni. »Narod miselcev« se je 21. in 22. aprila poklonil visoki miselnosti königsberškega filozofa ter na najslovesnejši način odkril 21. aprila nagrobni spomenik v königsberški stolnici. Univerza pa je priredila v mestnem gledališču slavnostno zborovanje, ki se ga je udeležilo najbolj odbrano občinstvo Nemčije in odposlanci tujih vseučilišč. Došli so na pr. zastopniki iz Švedske, Norveške, Finske in Litve, Estonske in Avstrije, dalje iz Anglije, Amerike, Argentinije, Japonske itd.

Kaj so naglašali govorniki, kaj razmotrivali pri tej priliki in sploh ob spominu na ta za nemško naobraženstvo gotovo velepomembni jubilej?

Zanima nas to vprašanje tem bolj radi tega, ker je bila dana vsem, ki razmišljajo o najresnejših umskih in življenjskih problemih današnjih in preteklih dni, najlepša prilika za premostritev prezanimive in za obči razvoj moderne filozofije tako odločilne poti, odkar je l. 1755. dosegel v svojem rojstnem kraju, na vseučilišču v Königsbergu, veniam legendi in razpravljal prav do smrti (1809) o filozofskih vprašanjih na stolici filozofije Imanuel Kant, učenec Leibniz - Wolfove racionalni-

stične šole, poznejši pristaš skeptika Humeja in ljubitelj pre-vratnega Rousseauja.

Pri odkritju nagrobnega spomenika dne 21. aprila je v svojem dolgem spominskem govoru (»Immanuel Kant als geistige Erscheinung, 1724—1924.>)¹ naglasil znani učenjak Harnack, da se danes sicer čuje glas »Nazaj h Kantu!« in »Preko Kanta dalje!« kakor tudi »Za Kanta nazaj!«, da pa je eno gotovo, da »mimo Kanta« ne more nihče, tako velika je duševna moč königsberskega filozofa. Kant je tisti silni filozof, ki stoji kakor ščitnik pred poslopjem svetovne spoznaje in ž njim se ne more meriti po pomenu in vplivu noben naslednik. Zakaj poleg Aristotela in Kanta ga ni, ki bi bil, kolikor moremo presoditi, vse svoje življenje tako kot on izključno posvetil edinole spoznaji, tako da bi ga mogli nazvati »Franciška spoznaje«.²

Razmere, v katerih tiči povojno nemštvo, duševna in materialna kriza, ki tlači polet nemških miselcev vse bolj kot kje drugod, so prisilile slavilcem Kantovega spomina na usta in v pero besede, iz katerih se čuti vsa silna dušna tesnoba nemškega razumnika, navajenega sicer ob odličnih prilikah govoriti samozavestno in ponosno. Zavest bede in ponižanja, v katero je pahnila nemško ljudstvo in njegovo znanost pokantovska, na Hegelovi državoslovni teoriji zgrajena miselnost, veje prikrito sicer, vendar pa za vsakogar dokaj občutno tudi iz spominskega govora Harnackovega, ker ga zaključuje s preznačilnimi besedami:

»Wie immer sich das Schicksal der Philosophie in den kommenden Zeiten gestalten mag, ob seine großen Rivalen Thomas von Aquino oder Spinoza oder Leibniz oder Hume

¹ Govor je prinesla dunajska »Neue Fr. Pr.« 23. aprila v št. 21.414, ki je sploh posvečena Kantovemu spominu.

² Hans Vaihinger, eden izmed znamenitejših predstaviteljev Kantove miselnosti v zadnjih desetletjih, zagovornik znane »Philosophie des Als-Ob« (knjiga je izšla v prvi izdaji 1911 v Lipskem, dočim je bila napisana že 1876—1878; druga izdaja je izšla 1913, letos pa je izšla v ljudski izdaji), trdi, da živi vsa novodobna filozofija posredno ali neposredno od Kantovega duha in da se vse hrani, bodi tako ali tako, z njegovo duševnostjo. Mnogo tega, kar se posredno ali naravnost nanj naslanja, je samo po obliki izpremenjeno Kantovo blago, samo sedanosti prilagodeno ponavljanje poprejšnjega. — Prim. članek »Neue Kant-Perspektiven«. (Der Synthetiker und der Antithetiker. Die Als-Ob-lehre. Der Pessimismus. Der Aktivismus. Die Philosophie des Dennoch) v »N. Fr. Presse« 23. aprila, št. 21.414.

oder Herbert Spencer oder wer es sei, dauernd mit ihm um den Sieg ringen werden, ob eine neue Philosophie mit einer reicheren und tieferen Erfassung des Wirklichen und einer neuen Erkenntnis und Lebenstheorie sich durchsetzen wird — in der Hauptsache hat die Geschichte ihren Spruch über Kant bereits gefällt: Für alle Zeiten bleibt er der Philosoph der exakten Wissenschaft, dessen Lehre stets einen Ausgangspunkt der reinen Erkenntnis bilden wird, und für alle Zeiten bleibt er der Philosoph der absoluten Moral. Zwar wird der Streit darüber wahrscheinlich niemals aufhören, ob die Moral in die Metaphysik gehört, aber das ist sicher, daß sie in die Metahistorie gehört, das heißt, daß sie in und mit der Religion das große Prinzip der Menschheitsgeschichte ist und bleibt. Die Menschheit wird in das Chaos zurück geworfen werden, wenn man sie auflöst oder mißachtet! Und so ruft uns Kant heute in dieser schwersten Zeit des Vaterlandes aus seiner Grabstätte zu: Laßt mich nicht vergeblich gelebt haben, laßt das Gute eure Kraft und Gesittung und edlen Frieden euer Ziel sein: dient mit eisernem Pflichtgefühl dem Vaterland. Fast habt ihr es schon verlernt, von innen heraus zu leben, geblendet durch die Erfolge der Erscheinungswissenschaft und Technik; kehrt in Freiheit zu eurem Erbgut, den alten Idealen und Kräften, zurück!«

In drugi slavnostni govorniki v königsberškem mestnem gledališču?

Rektor vseučilišča Uckely je v pozdravnem otvoritvenem nagovoru slavil Kanta voditelja vsega človeštva k luči in brez-pogojni resnici, češ, da je bil globok spoznavalec vsega, kar določa kulturno delo človeštva, zlasti pa ga je poveličeval kot tvorca nemške znanosti. Za njim je königsberški profesor filozofije dr. Gödeke-Meyer s slovesnim glasom obravnaval pomen Kantovega dela za današnje naše metafizično stremljenje ter pri tem zlasti naglašal Kantovo moralično utrjeno umsko vernost (»moralisch fundierten Vernunftglauben«). Za njim je slavil Kantov pomen za vzgojo pruskega duha in pruskega značaja pruski prosvetni minister dr. D. Böhlitz.³

³ Podatki o proslavi Kanta v Königsbergu so posneti po poročilu v »N. Fr. Pr.« z dne 23. aprila 1924.

Za Harnackovim spominskim govorom je bil vsekakor najpomembnejši govor pruskega drž. tajnika prof. dr. Beckerja o obči razdvojenosti in duševni krizi nemških naobražencev.⁴

Filozofija, je rekel Becker, na nemških vseučiliščih se resda še vedno giblje v Kantovih miselnih krogih, toda javnost in ž njo mladina gre rajši za Nietzschejem, Bergsonom, Diltheyem, Schelerjem in tako je Kant danes nemški javnosti popolnoma tuj in celo njen sovražnik. Sedanji naobraženci govore rajši o »filozofiji življenja«, o metafiziki in mistiki, ki z večjo silo vabita kot pa strogi racionalizem. Zato je geslo sedanjosti: »Nazaj h Goetheju — proč od Kanta!«

Tudi dunajski vseučiliški profesor dr. V. Pohl ugotavlja v bistvu isto dejstvo, kakor ga je obrazložil dr. Becker v Königsbergu; kako se namreč danes javlja odpor proti Kantovemu racionalizmu. Pohl kaže⁵ na sodobne struje med nemškimi miselci, ki iščejo zvezo med sedanjostjo in preteklostjo pred Kantom, učeč tako kot n. pr. Külpe prav jasno in odločno, da je treba premagati miselni tok vse od Berkeleyja, Humeja in Kanta pa prav do modernega pozitivizma. Smer, ki jo hodijo današnji vodilni miselci med Nemci kot Husserl, Scheler, Reinach in Geiger, vodi prav v aristotelsko-tomistično filozofijo, ker uvaja popoln aristotelsko platonski Avguštinov idealizem in velja za vobče veljavno zavrnitev Kantovega subjektivizma ter iz njega vzniklega razumskega univerzalizma.

Moderna filozofija se torej vrača k sv. Tomažu, ki je postal, kakor vse kaže, resen tekmeč königsberškega filozofa.⁶

Dvojno smer, v kateri se giblje evropska miselnost izza Rousseauja in Kanta, je nakratko naglasil tudi praški češki filozof Em. Rádl v spominskem članku »Immanuel Kant« v »Prager Presse« 23. aprila, češ, da sta se vse preteklo stoletje

⁴ Oba govora sta bila natisnjena: C. H. Becker: Kant u. d. Bildungskrisis d. Gegenwart. Festrede. Leipzig. Quelle 1924. — A. v. Harnack: Im. Kant 1724—1924, Berlin, Springer 1924.

⁵ Gl. »Reichspost« 1924, 22. apr. št. 111 (93); članek »Immanuel Kant u. d. philosophischen Strömungen der Gegenwart«.

⁶ Prihodnje leto 1925 bomo obhajali 700 letnico rojstnega dne univerzalnega miselca iz Aquina, imenovanega tudi »doctor Angelicus«. Bilo bi primerno, če bi nam kdo podal pregled miselnega razvoja od njegovega rojstva pa do Kantove dvestoletnice! Zlasti bi bilo to potrebno naši javnosti, ki se z drugim svetom vred nahaja v veliki idejni krizi in išče prave poti iz povojnega razdejanja.

borila dva nazora o svetu; na eni strani so bili vsi, ki so se prepuščali tajnim naĝonskim silam »naravnega« človeka, nebrzdani, a genijalni intuiciji; na drugi pa so stali vsi, ki so naglašali samosvestnost, kritiko, metodo, načrte, civilizacijo. Prvo metodo je uvel Rousseau, jo potem razvil Herder, Napoleon jo v življenju, v politični javnosti ostvaril, romantiki nadaljevali, da se je razvila v pangermanstvu in slavjanoljubih, v moderni mistiki, v naturalizmu in prevratnem početju. Druga metoda je Kantova; ž njo je tesno zvezana moderna veda, sociologija, svetopisemska kritika, večinoma tudi socializem in — pacifistično delo. Med Nemci vlada danes posebno ostro nasprotje med čistilci vlade razuma in oboževalci na temne naĝone oslanjajočega se nacionalizma. Na drugem mestu istega lista pa pritrjuje pri oceni govorov na königsberški slavnosti⁷ Beckerjevemu izvajanju in naglaša, da je Becker nedvomno pravilno označil občutje v Nemčiji: moĝe kot Spengler in Keyserling pomenijo res pravo nasprotje Kantovemu kriticizmu in etični resnobi.

Ne bi bilo prav, ako ne bi pri tej priliki navedli tudi zastopnika tiste vede, ki jo imenujemo sociologija, in tiste politično - razredne stranke, ki se je razvila s pomočjo Kant-Hegelove filozofije, t. j. marksistične ali socialno-demokratske stranke.

Max Adler, znani duševni vodja dunajske socialistične stranke, je priobčil v listu »Arbeiter-Zeitung«⁸ svoj spominski članek, kjer uvodoma ugotavlja, da je prišel Kant zopet do svoje veljave šele z novo okrepitevijo kritičnega duha v drugi polovici preteklega stoletja. Kantov kriticizem je pomagal pri utemeljitvi sociologije kot znanosti ter Marxovega proletarskega socializma. »Vor allem aber bewährt sich,« piše Adler dalje doslovno, »diese fortlebende und fortzuegende Kraft des Kantschen Denkens an einer großartigen Tatsache: daß Denkrichtungen modernsten politischen Strebens, wie sie beide zu Kants Zeiten noch gar nicht vorhanden waren und obgleich sie beide sich in völliger Unabhängigkeit von Kant entwickelt haben, gleichwohl durch die Verbindung mit den Denkresultaten jener Philosophie sich nicht nur selbst methodologisch

⁷ »Prager Presse«, 24. junija, št. 173.

⁸ 20. aprila, št. 110.

gefördert, ja bereichert finden, sondern ihreseits erst die ganze Weite des Kantschen Standpunktes erschließen. Ich meine die Begründung der Soziologie als Wissenschaft durch den Marxismus und den auf seine Lehren gegründeten proletarischen Sozialismus.

Von dieser noch wenig bekannten Beziehung der Philosophie Kants zu der Gegenwart, also zu jener Richtung derselben, die voll des gärendsten Lebens ist und bereits mitten im Schaffen einer größeren Zukunft begriffen, wollen wir heute reden. Von der Beziehung Kants zur Soziologie und zum Sozialismus, die nicht etwa bloß in seinen moralischen und rechtsphilosophischen Anschauungen, sondern gerade dort verankert ist, wo sich die echtste Lehre Kants findet, in seiner Erkenntniskritik.«

Adler opira svoje izvajanje o resničnosti te svoje teze na »le zmotno pojmovanje Kantove spoznavne kritike«, ki izvira iz nazora, da je Kantova filozofija izrečno individualističnega značaja, dočim ima v resnici docela »socialno vsebino«. Zakaj Kant-Hegelova filozofija je razvila v mišljenju že misel na družbo brez razredov, misel na resnično solidarno kraljestvo smotrov: »eines Zustandes, in dem niemand mehr bloß als Mittel, sondern stets zugleich als Selbstzweck betrachtet werden würde, weil sie im Gedanken den Klassengegensatz bereits überwunden hatte, oder, besser gesagt, ja noch nicht ahnte, daß der Sieg des Bürgertums erst recht nach der ständischen Ungleichheit die ökonomische werde hervortreten lassen. Und so gelangt die Kantsche Philosophie, wie überhaupt die deutsche klassische Philosophie dazu, aus ihrer Grundanschauung des vergesellschafteten Bewußtseins unmittelbar auch die notwendige Verwirklichung derselben im gesellschaftlichen Leben abzuleiten, und betrachtet den Vernunftstaat oder die solidarische Gemeinschaft der Menschen als ihre höchste Konsequenz.«

Zaključni stavek Adlerjevega izvajanja, ki je gotovo le kratek posnetek najnovejše njegove knjige, obravnavajoče prav to razmerje med Kantovo miselnostjo in modernim socializmom,⁹

⁹ Knjiga je izšla julija meseca pod naslovom: Das Soziologische in Kants Erkenntniskritik. Ein Beitrag zur Auseinandersetzung zwischen Naturalismus u. Kritizismus. 478 str. Berlin, 1924, Dietz.

se kratko glasi: »So ist der Geist Kants, der die besten Gedanken des Marxismus kritisch rechtfertigt und bestärkt, und es ist der Geist Marxens, der den höchsten Zielen des Idealismus Kants die Möglichkeit ihrer Verwirklichung eröffnet.«

Zdi se, da bo Adlerjeva knjiga spadala med najzanimivejša in najboljša dela, ki jih je rodil jubilej Kantovega rojstva. Vsaj to je gotovo, da se dotika veliko bolj kot drugi miselci sedanjega življenja, ki tiči globoko v družabnih problemih in išče pravega izhoda iz zagat, v katere ga je zaplelo vse novodobno mišljenje izza Kanta in Hegela. Kako prav imamo, priča Rádl-ova pripomba h govoru Harnacka in Beckerja, ko graja, da sta oba govornika prezrla v svojih izvajanjih nekaj, česar niso opustili nekateri izven vseučilišč stoječi možje, ki iščejo vprav današnje dni živo zvezo s Kantom in jo tudi znajo dobiti kot n. pr. A. Görland s svojo knjižico »Kant als Friedensfreund«,¹⁰ Görland tu razvija Kantove sociološke nazore, zlasti pa analizuje njegov spis »Zum ewigen Frieden«, kjer je Kant začrtal obliko zvezi narodov. Prav radi tega Görland slavi Kantovo misel in skuša dobiti zvezo med sedanjimi problemi z njegovimi idejami. »Značilno je,« pravi doslovno Rádl, »da se nista teh Kantovih idej dotaknila v svojem govoru niti Harnack niti Becker, ko je vendar očitno, da so vprav Kantovi sociološki nazori in njegovo nasprotje s Herderjem vredni, da se o njih govori, če je sploh še kaj, kar veže našo sedanjo dobo v svetovno zgodovinskem pogledu na Kanta.«

Dočim so slavitelji Kantovega dela na slavnostnih zborih pozabili na osrednjo sociološko misel njegove filozofije in moramo obžalovati, da se je Harnack le iz dalje dotaknil »blagega miru« v zvezi s Kantovim imenom, treba s tem večjim veseljem pozdraviti manjše članke, ki so tuptatam opozarjali na blagodejno zamisel Kantove zvezne republike v svrhu večnega miru na svetu.

Tako je prinesel berlinski časopis »Die Glocke« in po njem »Prager Tagblatt«¹¹ v ponatisu informativen članek Valentina Veita z naslovom »Kant und der Völkerbund«; v dunajski »N.

¹⁰ Leipzig, 1924, v zbirki »J. Satows Kultur- u. Zeitfragen«.

¹¹ št. 97.

Fr. Presse«¹² pa je izšel članek dr. Hansa Kapperja z naslovom »Der Völkerbund Immanuel Kants«.

Razmere, ki vladajo v povojni Nemčiji zlasti pod pritiskom francoske zasedbe poruhrskih krajev, skoraj dovoljno objasnjujejo dejstvo, da širša nemška javnost višjih krogov nima dovolj moči in nagnenja k takim zamislekom, kakršne je očrtal Kant zlasti v svojem spisu »Zum ewigen Frieden«.

Če se danes češče ponavlja med Nemci poziv k proučevanju znamenitih Fichtejevih »Reden an die deutsche Nation«, ako se v velikem delu nemškega naroda pojavlja močno gibanje v smeri novega krvavega obračuna z narodnimi sovražniki, je obči molk nemških filozofov o Kantovi misli »večnega miru« kolikor toliko psihološko utemeljen. Saj je celo znani kantovec Vaihinger napisal že omenjeni članek »Neue Kant-Perspektiven« pod pritiskom povojnih razmer, zlasti onih v Poruhrju... Saj kar naravnost sam izjavlja: »Mag auch das Übel und das Böse um uns herum und in uns selbst sich noch so sehr geltend machen, der Mensch hat trotzdem nicht bloß die Pflicht, sondern auch die Kraft, das Gute um des Guten willen zu tun.« Kant, ki uči in živi sam »primat praktičnega uma«, je po Vaihingerju oče etičnega aktivizma. In s stališča te aktivne filozofije izginjata optimistično in pesimistično občutje sami po sebi. In ta Kantov aktivizem je po Vaihingerju Kantova »heroičnost«. Članek završuje z značilnimi besedami:

»Jener Aktivismus von Kant, sein Aufruf zur Tat, der nachher von Fichte wieder aufgenommen worden ist, macht auf uns einen um so stärkeren Eindruck gerade in der jetzigen Zeit, wenn wir den tiefen pessimistischen Unterton mithören, der dabei mitklingt. Das erschreckende Überwiegen des Übels in der Welt gibt erst dem Aktivismus, dem Handeln nach Pflicht um der Pflicht willen seine wahre Weihe, wenn eben diese aktivistische Einstellung erfolgt, trotzdem die Überzeugung von der Furchtbarkeit dieses empirischen Daseins mit der nötigen Stärke in uns vorhanden ist. Laßt uns aber dennoch das Gute tun, das immer noch in unserer Macht liegt. So kann man diesen ganzen Standpunkt, den Kant begründet und den Fichte befestigt hat, als die ‚Philosophie des Dennoch‘ bezeichnen.«

¹² št. 21.478 dne 27. junija.

Kakšna bodi, kaj naj obsega ta nova Vaihingerjeva filozofija?

Vaihinger izpoveduje, da je po dolgem premišljevanju in iskanju spoznal, da tako filozofijo pravzaprav že imamo kakor tudi tako religijo v — krščanstvu! In tako se glasi vzpodbudjevalni zaključek: »Eine Philosophie des »Dennoch«, also eben der Kantsche Aktivismus, lehrt uns und wird uns lehren, daß wir trotz allen niederdrückenden und niederziehenden Übels in der Welt um uns und in uns nicht die ethisch begründete Kraft des sittlichen Handelns verlieren dürfen. Die Pflicht um der Pflicht willen, das Gute um des Guten willen — das muß unsere Losung sein...«

Kaj zveni iz omenjenih razmotrivanj ob priliki Kantovega jubileja? Da sili vedno bolj v ospredje odločitev v smeri Vaihingerjeve nove filozofije in religije krščanstva: »In vendar — in hoc signo vinces!«

To potrjuje tudi članek »Goethe oder Herder«, ki ga je napisal v oktobrski številki letošnjega »Hochlanda« literarni zgodovinar Nadler, pristaš Herderjeve idejne smeri. Nadler je odločno za to, da se Nemci odločijo za Herderja. »Wir sind ein wunderliches Volk,« pravi Nadler. »Um eine neue Kultur bemüht, die sich von den Werten des Diesseits auf die Werte eines Jenseits umstellt, verschweigen wir sorgfältig den, der seit 1796 unsere Kämpfe vorgekämpft hat. Wie um 1800 sammeln sich die geistigen Heerlager, hier für Kant und dort wider Kant, und wir vergessen Kants großen Gegner von 1799, der in seinem Kampf gegen die reine Vernunft die besten Einwände von heute vorweggenommen hat.«

Kako so se spominjali nemškega miselca Slovani? Imamo li vzrok, da se i mi Slovenci z drugimi južnimi brati spominjamo njegovih, ali pa bolj Herderjevih idej?

J. L. Seifert je v 20. letniku »Hochlanda« (1923) zapisal odločno trditev, da Kant za slovanstvo nima nobenega pomena... Rádl je to trditev zavrnil s kratko pripombo, da sta se po Kantu usmerila dva Čeha — Palacký in Masaryk.¹³

S tem smo načeli prevažno vprašanje, ki sega prav v jedro kulturnopolitične ideologije od Prešerna in Palackega pa vse do Radićeve mirotvorne seljačke hrvatske republike in federativne Jugoslavije.

(Nadaljevanje bo sledilo.)

¹³ »Prag. Presse«, 14. julija 1923 (»Die slawische Kulturidee«).

O ZAKONODAVNI TEHNIKI.

Univ. prof. dr. Metod Dolenc — Ljubljana.

Nujno je potrebno ustanoviti neke smernice glede zakonodavne tehnike, da se spremeni mučni položaj, po katerem sodniki in drugi državni uradniki dobe v roke zakon, ki ga ne morejo uporabljati brez raznih nepravilnih korakov praeter in morebiti tudi contra legem. Z vidika zakonodavne politike nočem spregovoriti niti besede, kajti to je stvar, ki se tiče politikov in politike, a o tej se tukaj ne more razpravljati.

Brezpogojno pripoznam, da je v državi, ki ima še vedno šest različnih pravnih področij, problem zakonodavne tehnike ne samo važen, ampak tudi zelo težak. Zakon mora v tehničnem pogledu pokazati legislativno misel, treba pa seveda, da je ta misel tudi materialno v skladu z drugimi prejšnjimi zakoni ali da vsaj jasno pove, kaj se je od prejšnjih zakonov postavilo izven moči, a poleg tega vsega je potrebno tudi to, da se materialna vsebina zakona po različnih formalnopравnih predpisih točno izvede. V tem pogledu naj prikažem svoje misli z ozirom na dva tipa zakonov.

Prvi tip so takozvani **razširjeni zakoni**, to je taki, ki že od prej veljajo v enem delu naše države, pa se njih veljavnost razširi na vso državo ali vsaj na en ali drugi del države. Drugi tip zakonov so taki zakoni, ki se ustvarjajo kakor povsem **novi zakoni**.

Največje nepravilnosti nastanejo pri prvem tipu zakonov. Tukaj se ne morem spuščati v podrobnosti problema, pa gotovo bo najbolje, ako podam primer takega nepripravnega razširjenja zakonov: t. j. n. pr. razširjenje glave IX. in X. srbijanskega kazenskega zakonika na prečanske pokrajine, katere n. pr. nimajo okovov za kazni, in vendar vidimo danes, da robijaši, ki prihajajo iz Niša ali Skoplja v Zenico ali Maribor, nosijo okove, tisti kaznjenci, ki so bili obsojeni v Ljubljani, Zagrebu ali Sarajevu na robijo, pa ne, in vendar sta obe vrsti robijašev zaprti v isti kaznilnici, druga poleg druge. Seveda obstoje največje težkoče pri trudu, da se materialna vsebina razširjenih zakonov prilagodi formalnopравnim predpisom,

kako naj se tak zakon izvede. Predvsem se ne sme pozabiti na temeljna načela pravosodnega ustrojstva po raznih pokrajinah. Na kratko povedano: Prosto razširjevanje zakonov obstoječih v eni pokrajini na druge pokrajine se ne more na noben način priporočati. Naše zakonodavstvo naj tudi doslej proširjene zakone čimprej zamenja z novimi. Ako bi pa vendarle bilo treba kakšen zakon razširiti, tedaj bi bil brezpogojen postulat, da se pri uzakonitvi napravi člen, ki daje ministrstvu pravde pravico, da bodisi samo bodisi skupno z ministrstvi drugih resorov izda za vsako različno pravno področje posebno naredbo o izvrševanju zakona v svrhu, da se uporabljanje razširjenega zakona natančno opredeli in prilagodi pravnemu stanju vseh pokrajin. Toda v teh naredbah o izvrševanju treba povedati točno tudi to, kaj je od prejšnjih predpisov ostalo izven moči.

Drugi tip zakonov so novi zakoni. Tu treba pred vsem ugotoviti, da eden od načinov izdelovanja zakonov, ki se pri nas zelo mnogo uporablja, ni dober, t. j. namreč nekakšen sistem, po katerem se prinašajo zakoni v bu d ž e t n i z a k o n. Tu imamo konstatirati mnogo neprilik. Budžetni zakon je ogromen zakon; ali če se vstavi eden ali več členov v ta zakon, s katerim legislativna misel onih členov ni v direktni zvezi, pomeni to, da niti narodna skupščina ne bo obravnavala takega zakončiča v zakonu s potrebno pažnjo, a še hujše je, da državljanjani ne vedo takoj, da je tak zakončič uvrščen v bu d ž e t n i z a k o n, kamor po značaju niti ne bi spadal. Pa baš pri takih zakončičih v bu d ž e t n e m z a k o n u je nastalo največ tehničnih neprilik, ker zakonodavci niso imeli niti časa niti posebne brige, da prouče natanko vse posledice takega drobnega zakona v zakonu. Da doslej ni bilo nobenih naredb o izvrševanju takih zakonitih določil, je dejstvo, ki je zelo nepovoljno vplivalo na izvedbo zakona, še prav posebno pa tudi na mentaliteto nekaterih državljanov. Naj bo dovoljeno, da spomnim samo na zakončič o kuluku.

Seveda imamo tudi zakone drugega tipa, ki niso uvrščeni v bu d ž e t n i z a k o n. No, v tem pogledu moram predvsem navesti zahtevo, ki velja za te kakor tudi za vse doslej mišljene zakone, v največji meri pa seveda za povsem nove zakone, t. j. namreč zahtevo, da morajo biti zakoni v tehničnem po-

gledu dobri, to se pravi resni, modri, svrhi primerni in jasni.

Terminologija ne sme biti prikrojena brez sodelovanja Srbov, Hrvatov, pa tudi nas Slovencev. Vsak od nas ima že svojo terminologijo, toda izenačenje ni mogoče brez sodelovanja vseh. Besedna podlaga terminov je pri vseh ista ali bi vsaj morala biti. Mi Slovenci ne ljubimo tujk in ravno vsled tega moremo tudi mi Slovenci pripomoči, da bo terminologija enotna, brez tujk in točna.

Zakoni morajo biti v skladu z načeli modernega državnega ustrojstva. Treba razlikovati pravosodje od državne uprave, nikakor ne gre ustanavljati duplicitete ali paralelizma postopka pri sodiščih ali političkih oblastvih, treba pa je upoštevati, da zakoni ne urejajo odnošajev samo v eni pokrajini, ampak da veljajo za vse pokrajine skupno. Kako se je moglo pripetiti, da se predpostavlja veljavnost zakona o tisku, ki velja samo za Srbijo, v zakonu o zaščiti javne varnosti in reda v državi za vso državo? Ali, da je bila uvedena kazenska obtožba političnih oblastev in privatnih oseb (popularna obtožba) v zakonu o volitvah, ko se ta institut, ki tudi sam po sebi teoretično ni vreden priporočila, v pokrajinah, ki nimajo državnih pravdnih, nikakor ne zlađa z obstoječimi procesualnimi predpisi? Kako se je moglo zgoditi, da se je z zakonom o taksah razmajal red v kazenskem postopku in v zemljiški knjigi, ker se niti malo ni oziralo na obstoječe prečanske zakone?

Tehniško je pogrešeno, da mnogi zakoni nimajo take legis vacationis, ki bi bila potrebna, da se publika in naravno tudi pravniki morejo do dobra spoznati z vsebino zakona.

Niti ni dobro s tehničnega gledišča, da nastajajo novi zakoni, pa o motivih teh zakonov ni ne duha ne sluha. Nikako nisem pristaš mnenja, da imajo motivi nekakšno odločevalno moč. In vendar se mi zdi, da je motivacija potrebna vsaj za take zakone, ki so s prejšnjimi samo delno v navzkrižju. Zelo neprilичno je tudi to, da niti zakonski projekti glede večjih stvari nimajo tiskanih motivov ter da se niti tekst projekta ne more dobiti v knjigotrštvu.

Ves ta niz tehničnih hib ustvarja stanje našega zakonodavstva za tako, da spravlja v slabo voljo naše resne prav-

niške kroge, a poleg tega tudi kviri ugled naše države v inozemstvu. Ako hočemo tako žalostno stanje našega zakonodavstva odpraviti, moramo pred vsem poiskati vzroke za to dejstvo.

Zdi se, da tiče vzroki tako v slabosti centralnega legislativnega aparata kakor tudi v nesposobnosti parlamentarnega dela.

Poglejmo! V ministrstvu pravde obstoji poseben oddelek za izdelavo načrtov zakonov, osobito unifikacijskih. Imamo tudi uredbo od 14. decembra 1919, br. 168, ki velja danes kakor zakon, s katero je bil ustanovljen stalni zakonodavni svet ministrstva pravde s tremi odseki (civilno-, kazensko- in administrativno-pravnim). Naravno, če hoče referent v oddelku za izdelavo zakonskih načrtov napraviti dober referat, mora poznati natančno vse zakonodavstvo v vseh pokrajinah države, sicer elaborat na vsak način dira upravni aparat bodisi te bodisi one pokrajine. Osobito velja to za formalno pravo, t. j. za sodni postopek. Poznam naše ministrstvo pravde glede zakonodavnega oddelka, pa moram iskreno izjaviti, da takim zahtevam še ne odgovarja. Pa ta odredba od 14. decembra 1919, br. 168, je predvidevala nekakšno centralizacijo zakonskih načrtov tudi za druge stroke izven pravosodja. Povsem pravilno; toda odsek za administrativno pravo, kolikor je meni znano, doslej niti ni postavljen.

Koliko načrtov za enotne zakone je bilo že izdelanih v tem oddelku, o tem ne bom govoril. Absolutno nisem za to, da bi se siloma priganjalo k izdelavi novih načrtov za zakonike. Taka dela morejo uspevati samo tedaj, ako se delo nadaljuje skozi več lustrov in to za vsak zakon od posebnih specialistov kakor ekspertov. Ne vidim drugega izhoda glede svrhe dobrega zakonodavstva, kakor da se ministrstvo pravde povrne na prvotne ideje od 14. decembra 1919 in da se briga pred vsem za resnično dobre, vsestransko v vseh zakonodavstvih informirane referente, katerih bi bilo treba najmanj šest in kateri bi morali delati pod vodstvom energičnega šefa kakor načelnika oddelka, ki pa naj bi obvladal tako teorijo kakor tudi prakso na najboljši način. Moralo bi biti povsem izključeno, da bi se uporabljal tisti spoiling-sistem, ki je v naši državi že mnogo zla učinil, tudi na te referente; to se pravi: ti referenti naj bodo strokovnjaki, a ne somišljeniki politične stranke,

od katere je prišel minister pravde, oni morajo biti stalni, a ne da bi se morali umakniti tudi oni, ko pade minister.

V raznih ministrstvih naj se izdelujejo načrti za zakone, kakor je bilo to povedano za ministrstvo pravde, a kontrolo o pravilnosti naj vrši stalni zakonodavni svet, kateremu gre tudi osobito briga za to, da ne bo nikakega navzkrižja med različnimi načrti raznih ministrstev. Izmenjevanje članov od komisije do komisije se mi zdi veliko zlo, ker ena komisija ne ve za drugo, niti za to, kako ona dela, pa se poslužuje tudi različnih metod dela.

Absolutno je potrebno, da dobi in študira tudi vsak referent v ministrstvih kakor tudi vsak član stalnega zakonodavnega sveta vse načrte naših prijateljskih držav, ki so izdelani glede iste materije, ki je pri nas v delu. Vem, da n. pr. Čehoslovaška republika dá zelo rada svoje načrte na razpolago, treba zaprositi samo dotičnega predstavnika v Beogradu, da nam jih pribavi. In ravno češkoslovaško zakonodavstvo se mi zdi tako vzorno in nam idejno tako blizu, da bi ga mogli v mnogih pogledih prosto kopirati. Pa tudi druge prijateljske države bi nam rade volje dale svoje načrte za študij, ako bi mi naše načrte njim pošiljali. Takih načrtov bi moralo imeti ministrstvo pravde tudi od vseh drugih neprijateljskih držav, v kolikor se morejo v knjigotrštvu nabaviti. Imamo naša zastopstva v inozemstvu in zakaj bi ta ne pribavljala takšnega materijala?

Res je, da bi vzdrževanje večjega števila dobrih referentov v ministrstvih, stalnega zakonodavnega sveta, pa še vsega drugega aparata, kakor je tukaj zamišljen, zahtevalo večje izdatke. Ali ta izdatek bi se zelo dobro rentiral, ker bi država prišla hitreje do pravnega zedinjenja. Vendar ni potrebno, da delujejo komisije vedno v sejah v Beogradu in da se s tem gubi čas in denar; veliko bolj pripravno bi bilo, da dajejo člani zakonodavnega sveta najprej svoje pismeno mišljenje o načrtu, ki so ga izdelali referenti v ministrstvu, a še le poslej naj se, če treba, ugotovi v skupni seji to, kar se potrebuje za načrt zakona.

Druga stran je parlamentarno delo. Tu treba, da dobi parlament pred vsem z elaboratom ministrskih referentov in stalnega zakonodavnega sveta še mnenja vseh zainteresiranih krogov iz vse države. V to svrhu je neizbežno potrebno,

da naj bodo izdelani načrti vsaj za važnejše zakone tiskani in javnosti predani. V drugih zelo modernih državah se uvažajo plebisciti za važna pravna vprašanja, n. pr. za smrtno kazen. Vem, da to pri nas po ustavi ne gre, in vendar je, kakor se mi zdi, zelo neugodno, da redno niso niti neposredno zainteresirani krogi državljanov vprašani po njihovem mnenju o načrtih zakona. V samem parlamentu večinske stranke ne bi smele ravnati s predlogi občin zakonov kakor da so partizanska stvar, ampak one bi morale skrbeti za to, da pridejo v dotične odseke samo taki parlamentarci, ki so v resnici strokovnjaki ravno v tisti panogi zakonodavstva, pa naj si bodo od nasprotnih strank. Predhodna, takozvana politična vprašanja naj bi se reševala vnaprej od celokupnega parlamenta v obliki resolucij. Kakor danes stvari stoje, bo treba veljavnost čl. 133 podaljšati od l. 1926, naprej še za 12 let.

To so smernice, ki o njih mislim, da so prave in sposobne, da odpravijo tehnično nepravilno izdelovanje zakonov, ako se bode po njih uravnalo nadaljnje zakonodavno delo. Ugovarjalo se mi bo morda, da sem premalo upošteval konkretne prilike, morebiti tudi to, da so moje smernice preidealne. Zdi se mi pa, da v tem pogledu kompromis ni mogoč. Kdor hoče, da naša država ozdravi od slabega zakonodavstva, mora imeti vsaj voljo, da uvažuje te smernice in da jih čimprej oživetvori.

VRSTNATO CVETJE.

Dr. Angela Piskernik — Ljubljana.

Organizacijski znaki rastline stavijo njenemu razmahu meje, ki jih ruši plastična živa snov ob vsakem dražljaju, iskajoč obliko, ki naj bo odmev na novo zahtevo. Ta boj med staro uklenjeno in novo, iz trenutnega razpoloženja okolice ali nepoznanih notranjih vzrokov izhajajočo silo, dobi izraza v postanku novih lastnosti, kojih jakost je odvisna od jakosti vpliva, ki jih je povzročil, ki pa nikdar niso tako silovite, da bi uničile kako temeljno rastlinsko značilnost. Organizacija rastline, njeno bistvo torej, ta kompleks v njej delujočih zakonov, k izpopolnitvi usmerjenih procesov in vseh podedovanih svojstev, se ne da zatreti od novo nastalih prilagoditbenih znakov. Roža je

ostala roža, ko se je iz preproste divje rože razvila v polnocvetno, duhtečo vrtnico.

Vse, kar nudi rastlina neobičajnega in novega, zanima; če pa je to novo izraženo po čudovitih oblikah cvetov in njihovih delov, po finem vonju ali po smeli kompoziciji zamolklih in iskrečih barv, tako da se oko ob redkem estetskem uživanju vsega v nenavadni prizor, kakor bi hotelo ugrabiti vsaj nekaj malega od te dišeče ubranosti za skelečo praznoto življenja, potem je očarala. To pa, kar na rastlini očara, skuša vrtnar ustaliti, ne meneč se nadalje, je li novo svojstvo naravno ali morda naravi celo nasprotuje. Tukaj zmaguje človeški čut za lepoto in korist nad rastlinskim interesom, in vsa nega in skrb je zgolj sebično stremljenje, ohraniti čudo in ustreči sebi in kupcem, četudi s porazom za življenje in razmnoževanje najvažnejših cvetličnih organov.

Vrstnato (polno) cvetje, katero gojimo radi njegove velike lepote, dostikrat ni v skladu z naravno-razvojnim procesom, ampak mu je protivno. Umevno. Kajti čim popolnejša je njegova težnja po stvarjanju novih periantnih¹ listov, tem manjša je možnost za naravno spolno razplodbo, saj tvori večina rastlin polne cvete na račun prašnikov in celo pestičev. Najsi je vrstnati cvet še tako očarajoč, izgubil je v mnogih slučajih svoj prvotni smoter, razploditi se po semenih, in je postal pohabljenec in nesamostojna zel v rokah človeka, ki jo mora ščititi in umetno razmnoževati. Tak vrstnati cvet je — spaka. Toda ljubitelji cvetja ga cenijo in zato ga vrtnarji ohranjajo in ga potrpežljivo ustvarjajo, upoštevajoč nebroj rastlinskih kapric. Težavno pa je to delo, ker pomeni boj z naravo.

Iz preprostega cveta z enojnim ali dvojnimi cvetnimi odevalom nastane vrstnati cvet z več vrstami ali vretenci periantnih listov na razne načine:

1. Prašniki se spremenijo v periantne liste (pri mnogih zlatičnicah, klinčnicah i. dr. [campanula medium]).

¹ Periant — cvetno odevalo — odevalo. Pri periantu so ali vsi listi enako barvasti (primerjaj kalužnico [caltha palustris], vetrnico [anemone], preobjedo [aconitum], ostrožnik [delphinium], orlico [aquilegia], močvirski tulipan [fritillaria meleagris] itd.), ali pa so zunanji listi zeleni (člašni listi, čaša) in notranji drugače barvasti (venčni listi, venec). Napačno je, če rabimo oznako »venčni list« tudi pri cvetih, ki nimajo čaše; tukaj je na mestu edino-le »periantni list«, ki znači vsa ko odevalo.

2. Prašniki in pestiči se razvijejo v periantne liste (*kerria*, *camellia*).

3. Čašni listi se spremenijo v venčne liste (cf. *primula elatior*, *mimulus hybridus* var. *duplex*).

4. Posamezni venčni listi se razcepijo v dva in več (*fuchsia*, *citrus medica*).

5. Posamezni iz prašnikov nastali venčni listi se razcepijo v dva in več (*caryophyllaceae*).

6. Iz cvetišča se razvijejo med venčnimi in prašnimi listi novi venčni listi (*campanula*², *camellia*, *althaea* itd.).

7. Venčni listi nastanejo iz staničja, ki veže posamezne prašnike (*amarantaceae*, *dichapetalaceae*, *Wettstein. Handb. d. Botanik*, 1911³, p. 481, 531, 535).

8. Cvetna os preraste prvi cvet in razvije na koncu drugega, ki ga zopet lahko preraste, da konča s tretjim itd. Ta način izpolnitve cveta imenuje znanost proliferacijo (*Durchwachsung*). Cf. *arabis alpina flore pleno*⁴, *primula sinensis*, *scabiosa atropurpurea*, *reseda odorata*⁴, *pirus*, *malus*, *rosa*.

9. Cvetni listi (čašni, venčni, prašni ali plodni) se povečajo in pozelenijo (*Vergrünung*). *Scabiosa atropurpurea*, *arabis*⁵, *primula japonica*, *bellis*, *dahlia*.

10. Novi venčni listi zrastejo iz dna onih prašnikov, ki so se bili spremenili v venčne liste (*clarkia*).

Vrstnato cvetje se iz dozdej še nedognanih vzrokov nenedoma pojavi tudi v prosti naravi. Toda že dejstvo, da je tukaj le izjema, medtem ko so pri gotovih vrtnih rastlinah nevrstnati cveti že prava redkost, pričča o vzporednosti cvetnega razkošja s kulturo. Vzrok, da nam narava ne nudi dosti polnega cvetja, tiči med drugim pač tudi v tem, da je zvezana z vrstnatostjo delna ali popolna izguba spolnih listov, prašnikov in pestičev,

² Goebel, K., Beiträge zur Kenntnis gefüllter Blüten. Jahrb. f. wiss. Bot. 1886, zv. 17, p. 207.

³ Nawratil, H., Zur Morphologie und Anatomie der durchwachsenen Blüten von *Arabis alpina* var. *flore pleno*. Oest. bot. Zeitschr., 1916, p. 353.

⁴ Henslow, G., Note on a Proliferous Mignonette. The Journ. of the Lin. Society Botany. Vol. XIX., 1882, p. 214—216.

⁵ Peyritsch, J., Zur Aetiologie der Chloranthien einiger *Arabis*-Arten. Jahrb. f. wiss. Bot. 1882, zv. 13, p. 1.

in je radi tega pravilno semensko razmnoževanje otežkočeno če ne povsem onemogočeno.⁶

Prav nobene težnje za izpolnitev cveta ni mogoče zaslediti pri vetrocvetkah in zelo neznatno je število teh zvrsti pri rastlinah s somernimi cveti (pri metuljnicah, ustnaticah, črno-binah, vijolicah in dr.). V slučaju postanka novih venčnih vretencev preide somerni cvet čestokrat v pravih (viola, *tropaeolum*), tako zelo si nasprotujeta somerje in vrstnatost. Med rastlinami s pravnimi cveti so najbolj konservativne kobulnice (*umbelliferae*) in srhkolistnice (*boraginaceae*). Največ polnega cvetja razvijejo rastline z veliko obilico prašnikov in zlasti pričetki take modifikacije se porajajo precej pogosto. V tem oziru se odlikujejo predvsem zlatičnice (*ranunculaceae*),⁸ makovci (*papaveraceae*) in rožnice (*rosaceae*) in pri njih se pojavi dostikrat samo en nov periantni list. Zlatičnice na pr. nosijo navadno 5 odevalnih listov, v prosti naravi pa naletimo na cvete, ki jih imajo po 6, 7, 8 in še več, najdemo torej vse zvrsti od nepopolnega do bogatega vrstnatega cvetja. To na razne načine nastalo polno cvetje je bilo opazovano pri kalužnici, planski vetrnici, njivnem slaku, madronščici, rumenem šipku, lučicah in mnogih drugih.⁹

Avtorica je imela priložnost opazovati tri načine polnitve cveta pri velikocvetnem telohu (*helleborus macranthus*) ter izredno lepo vrstnatost pri Traunfellnerjevi zlatici izpod Triglava.

Etiologija vrstnatega cvetja je jako pomanjkljiva. Starejšo tozadevno literaturo sta zbrala predvsem Goebel¹⁰ in Masters.¹¹ Znanost je bila navezana do zadnjega časa, ko je z ogromnimi stroški sama pričela z eksperimenti v velikem obsegu, skoraj izključno na podatke vrtnarjev in lajikov, ki dostikrat niso dovolj naobraženi, da bi izmed možnih vzrokov omenili vse ali navedli pravega, in tudi niso dovolj natančni

⁶ Hildebrand, F., Ueber die Zunahme des Schauapparates (Füllung) bei den Blüten. Pringheims Jahrb. f. wiss. Bot. 1886, zv. 17, p. 622.

⁷ Hildebrand, F., l. c.

⁸ Goebel, K., l. c. — Peinzig, O., Pflanzenteratologie. 1921, zv. II, p. 30.

⁹ Korchinsky, S., Heterogenesis und Evolution. Flora 1901, zv. 89, p. 322.

¹⁰ Goebel, K., l. c.

¹¹ Masters, M. T., Pflanzen-Teratologie. Leipzig 1886.

v opazovanju. Prvi pa čuvajo poleg tega gotove vrtnarske tajnosti. Zdi se pa, da mora priti rastlina, ki naj ustvari vrstnati cvet, pod vpliv drugih kakor navadnih okoliščin. Ti novi življenski pogoji povzročijo v rastlini motenje notranjega ravnovesja, katero motenje skuša rastlina odstraniti z razvojem novih lastnosti. Čim več razpoložljivega materiala ima v sebi in čim manjša je razlika med lastnostmi, ki jih je imela doslej, in onimi, ki jih vsled novih pogojev imeti mora, tem lažja je prilagodba. Če zahtevajo nove razmere velikih sprememb, nastane nevarnost, da se razpase notranja kriza do skrajnih mej snovne in razvojno-zakonske plasticitete; v tem slučaju rastlina naraščajoče notranje revolucije ali ne more ustaviti, kar pomeni njeno smrt, ali pa ji zbog svoje žilave prožnosti odgovori s postankom kake izredne lastnosti.

Vsaka rastlina je produkt podedovanih svojstev (organizacijskih znakov) in novih pogojev, ki so že podani z drugim bivališčem. Bivališče ne znači samo drug kraj in drugo zemljo, ampak je skupnost vseh vplivajočih faktorjev okolice. Delijo se ti faktorji v klimatične in prehranjevalno-fiziološke, ki se jim pridruži še sistematično poseganje človeka v rastlinsko življenje.

Podnebje se izraža predvsem v temperaturi, vlagi in svetlobi. Velika tozadevna odvisnost rastline se kaže v skrajno različni flori posameznih delov sveta in v menjajoči se obliki ene in iste rastline, izpostavljene drugim kakor navadnim klimatičnim vplivom. Klima povzroča tropične pragozdove kakor alpsko floro, stepe, savane in puščave, pestrim preprogam podobne travnike naših krajev in turobno-lepo rastlinstvo po močvirju in v vodi. Seveda ne smemo prezreti, da so pri oblikovanju teh formacij sodelovali tudi prehranjevalno-fiziološki pogoji, podani z elementom (voda, gruda), v katerem rastlina raste.

Iz zemlje oziroma iz vode črpa rastlina svojo hrano. Abnormitete nastajajo ob jaki prehrani, ki obstoji v maksimalni dosegljivosti vseh rastlini brezpogojno potrebnih snovi. Da intenzivna prehrana močno vpliva na razvoj vrstnatega cvetja, izpričuje dejstvo, da je največ teh zvrsti najti na po naravi bogati zemlji ali pa na oni, ki jo je obogatil človek v vrtovih.

Nasprotno pa navaja ravno Darwin¹² par slučajev iz narave, kjer je nastalo polno cvetje radi prepiclé hrane. On popisuje svedrc (*gentiana amarella*), rastoč na suhih, trdih in pustih tleh, kako se polnijo njegovi cveti z maso škrlatastih lističev, v katere so se spremenili cvetni deli. V to vrsto primerov spadata tudi *cerria japonica* in *camellia japonica*, ki sta doma na Japonskem nevrstnati, v naših parkih pa in vrtovih na prostem so obloženi grmiči s krasnim polnim cvetjem. Etiologi so pojasnili ta pojav s konstatacijo, da je japonska zemlja po trimesečnem dežju, ki jo namaka pred razcvetjem kerije in kamelije, razmočena in bogato preskrbljena z vsemi potrebnimi snovmi, medtem ko vejejo pri nas in še zlasti v vzhodnih naših krajih v času brstja mrzli, izsuševalni vetrovi. Rastlini zbolita. Mesto najplemenitejših delov v cvetu, prašnikov in pestičev, razvijeta manj važne venčne liste, katerih tuja lepota naj bi bila vračilo za izgubljeno samorodnost.

Tako nastajajo vrstnati cveti ali vsled popolne (intenzivne in preobilne) prehrane (plethora-teorija) ali pa radi pomanjkanja (stavatis-teorija)¹³. Kakor sta si načina antagonistična, tako skladna in enostavna je pojasnitev, ki ustreza obema teorijama: vsakemu cvetnemu razvoju prednjači nekak prestanek v vegetaciji. Rast listov je prekinjena in zdaljšanje vejic preneha v trenutku, ko nastavijo cvetne popke. Notranje življenje se odigrava počasneje pred tem najvažnejšim dogodkom. Če traja to znižanje življenskih funkcij, povzročeno samo po periodično se pojavljajočih plazmatičnih nagibih, neko gotovo normalno dobo, se bo razvil popek v navaden nevrstnati cvet. Če pa traja stagnacija daljši čas, bo reagirala rastlina s pogonom polnih cvetov, kajti kakor lakota tako vpliva tudi bohotnost neugodno na vegetacijski ustroj in zabranjuje normalno evolucijo. — Sicer je pa treba, da se znanost pobriga še bolj intenzivno za rešitev tega problema z eksaktnimi poizkusi v botaničnih vrtih.

Vrstnatost je po vsem tem smatrati pač za posledico prilagodbe. Iz vrtnarske prakse vemo, da so prilagoditbene lastnosti v mnogih slučajih dedne, naši največji botaniki-znanstve-

¹² Darwin, C., *Das Variieren der Tiere und Pflanzen usw.... Uebersetzt von Carus. Stuttgart 1868. 2. zv., p. 226.*

¹³ Masters, M. T., l. c. seq.

niki pa učijo, da se ne podedujejo. Praksa govori proti teoriji. Umevno je, pravijo vrtnarji, da ne more biti dedna lastnost, ki je bila pridobljena v eni sami generaciji, in tudi ona ne, ki se je sicer pojavila nekaj kratkih let zaporedoma. Dedna postane nova pridobitev šele potem, ko se umetno utrdi, to se pravi, ko nudimo rastlini več let zaporedoma one pogoje, ki so vrstnati cvet povzročili in ki jo silijo še nadalje v smer te nove plazmatične razgibanosti. Kajti že ko je dana samo dispozicija za tak cvet, jo je s primernim izborom in skrbno nego mogoče spraviti v območje prvotnih bioloških procesov, katerim sledi nekaj časa nekako vzporedno, dokler jim ni postala bistven del v momentu popolne akomodacije. Vrstnatost je postala dedna. Tudi iz semen zrastejo rastline s polnim cvetjem in vedno manj jih je med njimi, ki kažejo povrat k prvotni, nevrstnati fazi. Tako pride bivališče kot stvaritelj novih rastlinskih modifikacij v poštev samo potem, če je njegov vpliv dolgotrajen. Vrstnatost bi bila torej po bivališču povzročena utrjena modifikacija. — Kerner¹⁴ si je glede na odkritje vzrokov vrstnatega cvetja zamislil popolnoma novo smer, ki jo bo pri eksperimentih treba upoštevati. On sodi, da so postale mnoge rastline prvotno polnocvetne pod vplivom listnih uši in črvičev (nematodov).

Za razmnoževanje polnocvetnih zvrsti se poslužujejo vrtnarji nekaterih tajnih metod, ki jih v hudem konkurenčnem boju skrbno čuvajo od roda do roda. Poleg drugih starih, obče priznanih in ne malo zanimivih izkustev pa naslanjajo praktično izpeljavo že tudi na moderni teoretski napredek, tako da se vrtnarstvo in znanstvena botanika znatno pospešujeta.

Literatura o postanku in ustvarjanju vrstnatega cvetja je jako skromna. Poleg Goebela, Hildebranda in Penziga nam poroča natančneje še Masters v svoji knjigi »Pflanzen-Teratologie« razne znanstveno še ne dognane in nepotrjene podrobnosti o razmnoževanju nekaterih polnocvetk, ki jih — izpopolnjenih po drugih deloma nepoznanih avtorjih — tukaj kratko navajam.

O šeboju (matthiola, levkoja) trdijo vrtnarji, da je zaznatí polni cvet že v popku, ki zaškriplje med zobmi, če vgrizneš

¹⁴ Kerner, A., v., Pflanzenleben, 1913, II. zv., p. 200.

vanj. Rastline, pri katerih je naletel gojitelj na tak brst, bo z drugimi nedotaknjenimi popki ščitil in negoval, ker mu bodo dale dosti vrstnatega cvetja. Semena so različna od navadnih semen in se lahko ločijo od njih. Dosti manjša so in niso okrogla, temveč podolgovato-četerooglata. Od njih so najbolj rodovitna tista, ki najprej vzkalijo. Kal s tremi kalicami (cotyledones), ki stojé v vretencu, da po Rigamontiju, kakor poroča Masters, vedno vrstnato cvete. Če ima šeboj več kakor štiri venčne liste, je to gotovo znamenje, da se bodo razvile iz njegovega semena polnocvetne zvrsti. Mnenje, da je treba sejati levkoje v zadnjem luninem kraju, je menda brez vsake podlage. Vrtnar, ki hoče ustvariti v šeboju seme, iz katerega se more razviti poln cvet, oplodi s prahom vrstnatega cveta brazde vrstnatih ali pa nevrstnatih oblik. Po erfurtski metodi¹⁵ je mogoče prisiliti šeboj sčasoma do razvoja polnega cvetja. Rastline, vsejane v lonce, je treba gojiti v mrzlih prostorih in jim nuditi samo toliko vode, da ravno ne usahnejo. Posledica tega izgledovanja so slabotni šeboji s kratkimi luski, v katerih je malo toda zrelejših semen, ki rodijo 60 do 70% polnih cvetov. — Še bolj popolna je Chatéjeva ali francoska metoda, ki da do 80% zaželjene zvrsti. Semena iz posameznih luskov je vsejati v dobro črnico na kraju, ki ga obseva jutranje solnce. Ob razvoju stebelc je treba odstraniti vse do glavnega in onih drugega reda. Na glavnem stebelu lahko ostanejo vsi luski, na drugorednih pa samo 10 do 12. Ta semena se v svrhu izbora prihodnje leto zopet zasejejo v gredice in sicer iz vsakega luska posebej.

Po Rigamontiju¹⁶ je mogoče razločiti tudi pri nageljčku že na kalu vrstnati cvet od nevrstnatega, ker da ima prvi tri v vretencu stoječe kalice, drugi pa samo dve. Isto je v literaturi zabeleženo o kitajskem jegliču (*primula sinensis*), toda zdi se, da vse brez zadostne upravičenosti.

Polnocvetne zvrsti dostikrat nimajo prašnikov. V tem slučaju jih je mogoče ohraniti samo s cepljenjem (rože-vrtnice) in zatiči, katere metode so tudi sicer jako uspešne. Pri onih pa, ki razpolagajo s prašnimi in plodnimi listi ali vsaj s prvimi, je lahko vzgojiti tudi semena na že omenjeni način, da se

¹⁵ Chaté, E., *Traité des Giroflés*. Cit. Masters, l. c. p. 557.

¹⁶ Cit. Masters, M. T., l. c. p. 558.

umetno oplodijo s prahom vrstnate zvrsti navadni ali pa vrstnati cveti.

Izmed najbolj priljubljenih polnocvetk naj omenim samo nekatere vsem poznane:¹⁷ *Anemone coronaria* var. flore pleno (vetrnica); *arabis alpina* var. fl. pl. (repnjak); *begonia* (begonija); *camellia japonica* (kamelija); *chrysanthemum* (krizantema); *campanula medium* var. fl. pl. (zvončica); *cineraria* (cinerarija, pepelka); *dianthus* (nagelj); *dahlia variabilis* (georgina, dalija); *deutzia crenata* (devcija); *erysimum* (= *cheiranthus*) *cheiri* var. fl. (šebenik, fajgel, Goldlack, gelber Feigel); *mimulus nobilis* (mimul); *matthiola annua* in *incana* (šeboj, levkoja); *narcissus* (narcis); *paeonia officinalis* var. fl. pl. (potonika); *papaver* (mak); *potentilla atrosanguinea* var. fl. pl. (prstnik); *petunia hybrida* var. fl. pl. (petunija); *pelargonium* (žeravec ali pelargonija); *primula elatior* var. *duplex*, *primula sinensis* (jegličiči); *rosa* (roža, vrtnica); *ranunculus* (zlaticnica); *ranunculus repens* var. fl. pl. (rumeni knofki); *scabiosa atropurpurea* (skabijoza); *tagetes patula* var. fl. pl. (baržunica); *tulipa* (tulipan); *zinnia elegans* var. fl. pl. (cinija).

Vsa privlačnost naših cvetličnih nasadov izvira skoraj izključno od polnocvetk. Nobena kulturna forma rastline nam ne odkriva misterija narave tako čudovito, kakor ravno vrstnato cvetje s svojim težkim bogastvom, požlahtnjenim vonjem in toplo in milo in vriskajočo lepoto, ki vsa izhaja iz utešenega hrepenenja po skladnosti v zagonetnem rastlinskem telesu, v katerem so skrite globokejšje sile in nagoni, kakor jih človek sluti.

¹⁷ Znanost jih po večini označuje z latinsko zaznambo »var. flore pleno«.

ILLYRICA V CHÂTILLONU-SUR-SEINE.

Dr. Melitta Pivec — Ljubljana.

Maršal Marmont, prvi generalni guverner ilirskih provinc, je zapustil svoje papirje svojemu rodnemu mestu, Châtillonu-s.-S.,¹ kjer tvorijo morebiti najbolj zanimivi del mestne biblioteke². Neki čas so se nahajali v zgodovinski sekciji arhiva vojnega ministrstva v Parizu, odtod jih je pa mesto reklamiralo.

Obsegali so do lani 17 svežnjev, od katerih je eden vseboval akte, tičeče se Ilirije, drugi pa akte iz Holandije, Španije in drugih torišč Marmontovega delovanja.

Uporabil je te do takrat znane dokumente o Iliriji P. Boppe v svojem delu o vojaški granici v francoski dobi³; omenja jih tudi seznam rokopisov o dobi revolucije in cesarstva v departementalnih bibliotekah.⁴

Letos so pa našli na podstrešju poslopja, kjer se nahajata mestna biblioteka in mestni muzej, še mnogo večje število Marmontovih papirjev, tako da obsegajo zdaj 48 fasciklov, med temi 26 o Iliriji. Urejeni so za zdaj le provizorično in zelo sumarično, večinoma ne kronološko, ne po materijah, in so pod označbo Illyrie vključeni tudi akti francoske Dalmacije (1806 do 1809). Akti, tičeči se ilirskih provinc, ne obsegajo vse dobe njihovega obstoja (1809—1813), temveč naravno le dobo Marmontove uprave, od oktobra 1809 do aprila 1811.

¹ Mestece štiri ure od Pariza, blizu izvira Seine, priljubljeno letovišče Parižanov. V tamošnjem nekoč Marmontovem gradu je stanoval leta 1914 maršal Joffre in od tam izdal prva povelja v svetovni vojni.

² Odprta ob četrtek in nedeljah. Tujcem, ki pridejo tja delat, pa je bibliotekar Devillard vsak dan na razpolago.

³ P. Boppe, *La Croatie militaire*. Paris, 1900.

⁴ *Les Manuscrits relatifs à l'histoire de la révolution et de l'empire dans les bibliothèques publiques des départements*. Paris, 1913, p. 159:

Papiers du maréchal Marmont, consistant:

¹⁰ *En correspondences, mémoires, rapports, cartes et plans manuscrits, recueillis pendant sa carrière militaire, et relatifs principalement à la guerre de Hollande, au gouvernement des provinces illyriennes, à la guerre d'Espagne.*

⁴⁰ *Cartes manuscrites des provinces illyriennes et autres, exécutées par les ordres du duc de Raguse et léguées par lui à Châtillon avec sa collection de cartes imprimées.*

Njih glavna vsebina je sledeča:

Dopisi generalnega intendanta, za skoro vse mesece l. 1810.⁵

Dopisi intendantov provinc, za isto dobo.⁵

Dopisi generalov, za isto dobo.⁵

Dopisi generalnih policijskih komisarjev, za 1. polletje 1810.⁵

Splošna uprava Dubrovnika in Kotora, za več mesecev l. 1810.⁵

Istrski prefekti, 1810.

Prepisi aretejev, l. 1809, 1810. (do 20. avg.).

Vojaške poizvedbe.

Vojaška uprava.

Vojna mornarica, flotilne postaje, l. 1810.

Spomenica o vojaški granici.

Statistika o njenem stanju 1. okt. 1810.

Koncepti in prepisi Marmontovih pisem v več zvezkih za l. 1809., 1810, in 1811.⁶

Šifrirana pisma Eugena Napoleona.

Pisma Davida, konzula v Sarajevu, 1809, 1810, 1811.

Pisma Bruère-a, konzula v Skutariju, 1810.

Poročilo Laugierja, generalnega ravnatelja carinarnic, zunanjemu ministru o trgovini Ilirije, jun. 1810.

Prošnje trgovcev v Trstu in sladkorne rafinerije na Reki za olajšave glede izvoza in uvoza, febr. 1810.

Statistika Trsta in Kotora za l. 1809.

Načrt ceste Napoleon.

Notice kneza Dietrichsteina o cesti Luisi.

Stanje državnih blagajn 1810.

Zanimivo je pismo grofa Cobenzla, ki ga je Marmont prosil za informacije o novo pridobljenih deželah, kjer se Cobenzl opravičuje, da jih ne more dati v zadostni meri, priloži pa kratko spomenico 15 str. — prve informacije Marmonta o ilirskih provincah.⁷

Akti o francoski dobi Dalmacije:

Dopisi Dandola, generalnega proveditorja.

Splošna uprava.

Zunanje zadeve.

Pisma Davida, konzula v Sarajevu, 1807.

Pisma Pouqueville-a, konzula v Janini, 1807.

Iz tega seznama postane jasno, zakaj se nahaja v arhivih v Parizu, Ljubljani itd. razmeroma malo aktov iz l. 1810. in začetka l. 1811. Pred dekretom 15. aprila 1811., ki je natančno določil delokrog posameznih funkcijonarjev, je bila večina aktov

⁵ Ti dopisi so urejeni po mesecih.

⁶ Povsod raztreseno tudi dokaj pisem v originalu.

⁷ Primerjaj: Prijatelj, Slovenščina pod Napoleonom, p. 126, Cobenzlove informacije Napoleonu.

naslovljena neposredno na generalnega guvernerja Marmonta in je tako prešla v njegovo zapuščino.

Drugi fascikli obsegajo Španijo, Holandijo, vojaške zadeve, osebne zadeve in varia.

Razen tega hrani biblioteka iz zapuščine Marmonta še zbirko kart, tiskanih in rokopisnih.

Tiskane karte:

Post Charte der k. k. Erblanden. Wien, 1799.

Generalcharte von den kaiserl. österr. Erbstaaten. Nürnberg, 1805.

Die Provinzen Inner-Oesterreichs, Graetz, 1794, generalna karta, in posamezne karte vseh notranjeavstrijskih dežel, ki jih je uporabil posebno v vojni l. 1809.*

Rokopisne karte:

Velika karta dela evropske Turčije in provinc: Dalmacija, Dubrovnik in Kotor, na sirovi svili, z označbo vseh cest, ki so bile zgrajene pod Marmontovo upravo.

Topografična karta dela ilirskih provinc, namreč bivše beneške Istre.

Vojaška in mornariška karta Dalmacije l. 1806.

* Karte so večinoma na platnu; ena je deloma predrta od kroglice.

KATOLIŠKO-SOCIALNO GIBANJE V NEMČIJI V NOVEJŠEM ČASU.

Napisal dr. theol. et rer. pol. *Heinr. Weber*, redni profesor na pravni in državnoznanstveni fakulteti v Münstru na Vestfalskem.

Opomba uredništva. — Članek, ki ga tu priobčujemo, bo zanimal vsakega našega javnega delavca; vsak bo našel za svojo stroko to ali ono stvar, ki ga bo zanimala že radi statističnih podatkov, posebno pa še radi navedbe obširne strokovne literature, ki mu bo omogočila, da bo tisto stroko samostojno dalje zasledoval. G. prof. *Weber* je napisal članek nalašč za »Čas«. Da bodo čitatelji lažje našli mesto, kjer se govori o kaki posamezni stroki, podajamo tu kratek pregled vsebine tega članka.

Uvod. Ustanovitev prve dobrodelne (1840) in prve socialne (1846) organizacije v Nemčiji. Pričetek katoliških shodov (1848). Konferenca pruskih škofov o soc. vprašanju (1869). Ustanovitev velikih osrednjih organizacij; socialne osrednje organizacije »Volksvereine« (1890) in dobrodelne osrednje organizacije »Caritasverband« (1897).

I. Socialni osrednji organizaciji;

1. *Volksverein*. Njegovi smotri. Glasila. Organizacija. Število članov.

2. *Katholischer Frauenbund*.

II. Socialno-karitativno gibanje. Ustanovitev Dobrodelne zveze (1897). Njeni smotri in način organizacije, Dobrodelna knjižnica. Kratak življenjepis očeta dobrodelnosti dr. *Werthmann*a. Posamezne panoge dobrodelnosti.

1. Zdravstveno skrbstvo. Organizacija postrežbe bolnikom, zlasti po deželi. Ustanavljanje zasebnih bolnic. Skrb za pohablence.

2. Dobrodelna stremeljenja na duševno-nravnem in kulturnem polju. Sodelovanje lajkov pri dušnem pastirstvu. Skrb za duševno abnormalne. Boj proti javni nenravnosti. Protialkoholno gibanje. Širjenje dobrega slovstva (Borromäusverein). Gojitev kat. tiska (Augustinusverein), Gojitev znanosti (Goerresgesellschaft). Izobraževalna organizacija. Skrb za umetnost (upodablajočo in dramatično). Gibanje za versko šolo. Gojitev družabnosti. Mirovno gibanje.

3. Socialno-gospodarska pomoč. Skrb za reveže. (Vincencijeve in Elizabetine konference; akademična Vincencijeva konferenca.) Skrb za rodbino. Dijaška podporna društva. Skrb za izseljence. Skrb za brezposelne.

4. Delo katoličanov za varstvo mladine. Zaščita dece. Skrb za moralno ogroženo in padlo doraščajočo mladino. Salezijanci, Varstvo deklet, ki si same služijo kruh.

Organizacija dobrotelnosti po deželi.

III. Katoliška stanovska organizacija.

1. Katoliška društva rokodelskih pomočnikov.

2. Organizacija delavcev. Tri različne delavske zveze. Spor glede dopustnosti strokovnih zvez. Dr. Fr. Hitze, »Altmeister der deutschen Sozialpolitik«.

3. Organizacija trgoveškega stanu.

4. Žensko stanovsko gibanje. Društva za delavke. Organizacija služkinj. Organizacija trgovskih sotrudnic.

5. Organizacija učiteljstva.

6. Organizacija akademikov.

7. Kongregacije.

8. »Mladinsko gibanje«.

Literatura.

Socialno vprašanje je problem, s katerim se mora seveda cerkev baviti v vsaki deželi. Ker vpliva socialna beda zelo neugodno na duševno in moralno življenje človekovo, je socialno vprašanje že samo po sebi problem, s katerim se mora baviti katolicizem v svoji ves svet obsegajoči razsežnosti. Vendar pa so razmere v posameznih deželah tako različne in zdravila se morajo tako zelo ravnati po vsakokratnih ljudskih razmerah in posebnostih, da ni samo opravičeno, ampak tudi potrebno, da preiskujemo in obravnavamo socialno vprašanje in socialno gibanje ločeno po posameznih deželah, pa naj še tako naglašamo in priznavamo skupne poteze in enotnost v okviru katoliške splošne socialne preosnove.

Da se je katoliška cerkev zavzela za odpomoč proti bedi v njeni vsakokratni obliki, je umljivo samo po sebi. Individualna stiska prejšnjega časa je postala v 19. veku bolj in bolj socialna stiska, beda ljudskih množic; zato vidimo tudi, da dobivajo sredstva proti njej bolj in bolj socialen značaj. Socialne krivice so morale nemilo dirniti čut za pravičnost v srcu cerkve, morale so spodbosti ljubezen do bližnjega, ki jo je volja ustanovitelja cerkve povzdignila za najvišjo dolžnost, do najbolj vnetega udejstvovanja. Jasno pa je, da je oblika in metoda cerkvenih pomožnih akcij odvisna od vsakokratnih časovnih razmer.

Katoliško-socialno gibanje v Nemčiji se je pričelo v sredi 19. stoletja istočasno z novim procvitom delovanja na karitativnem polju.

L. 1840 je bilo ustanovljeno v Trieru Elizabetino društvo kot prvo karitativno društvo, l. 1846 pa katoliško društvo pomočnikov kot prvo socialno društvo. Leta 1848 so izkoristili katoličani svobodo združevanja, ki jo je prineslo to leto Nemčiji, in so sklicali občni zbor katoliških društev Nemčije v Mainz, kjer je razlagal škof Viljem Emanuel baron Ketteler¹ prvokrat pred široko javnostjo svoje socialne ideje in razvil s tem krščansko-socialni program. Iz tega občnega zbora so se razvili pozneje tako zvani katoliški shodi, ki so postali bolj in bolj žarišča katoliškega socialnega gibanja.²

Leta 1869 se je prvokrat pečala konferenca pruskih škofov na podlagi Kettelerjevega referata s socialnim vprašanjem. Posledica Kettelerjevih literarnih pobud in načelne odobritve škofov je bil nagel procvit socialnega društvenega življenja okoli l. 1870; vendar pa so temu gibanju prizadejali občutno škodo viharji kulturnega boja. V osemdesetih letih se prične nov dvig v katoliško-socialnem življenju z ustanovitvijo zveze »Arbeiterwohl« (glavni tajnik Hitze); to je bila združitev katoliških industrijev in delavskih prijateljev. Prične se intenzivnejše delavsko gibanje, ki ga je sprožil Ketteler že v šestdesetih letih, tvorijo se združitve trgovcev, akademiki se zgrinjajo okoli katoliške zastave, ustanovi se »Volksverein« (1890) kot osrednja socialna organizacija, ki se mu pridruži l. 1897 »Caritasverband« kot centralna organizacija. Kratko povedano: v katoliški cerkvi se prične zelo vsestransko življenje na socialnem in karitativnem polju.

To je bila — seveda samo v najglavnejših potezah — dediščina, ki jo je prevzelo v Nemčiji 20. stoletje. Te dediščine ni novo stoletje le skrbno čuvalo, ampak je podedovani zaklad tudi množilo; danes, ko je že minula skoraj četrt novega stoletja, lahko rečemo brez pretiravanja, da je ta dediščina rodila mnogoter sad. Katoliško-socialno gibanje se je tako okrepilo, da lahko v njem jasno ločimo posebne smeri in skupine. Poleg cerkvenega gibanja za strokovne organizacije koraka socialno-karitativno gibanje in kot ponosna krona se dvigata nad tisočerm podrobnim delom socialno in karitativno osrednje društvo.

I. Socialni osrednji organizaciji.

Če pričnemo s socialnimi osrednjimi organizacijami, nam stopita predvsem pred oči »Volksverein für das katholische Deutschland«, kjer so učlanjeni v prvi vrsti (prvotno celò izključno) moški, in »Katholischer Frauenbund Deutschlands« kot socialna združitev katoliškega ženstva.

1. Volksverein.

Volksverein (ustanovljen 1890, sedež v München Gladbachu) ima po svojih pravilih namen: pospeševanje krščanskega reda v

¹ 1811—1877; prim. Pfüllf, W. E. Freiherr v. Ketteler. Trije zvezki. Mainz 1899.

² Prim. Palatinus, Entstehung der Katholikenversammlungen, 1894; May, Geschichte der Katholikenversammlungen, 1903; Kibling, Geschichte der deutschen Katholikentage, 2 Bde. Münster 1920, 1923.

družbi, boj proti vsem prevratnim gibanjem, pouk ljudstva o nalogah nove dobe na socialnem polju, vežbanje za praktično sodelovanje pri delu za duševni in gmotni prospeh vseh stanov. Ta namen skuša doseči s propagando v pisani in govornjeni besedi. Društvo vzdržuje velikansko socialno knjižnico (kakih 45.000 knjig) in izdaja v lastni založbi o aktualnih vprašanjih publikacije, ki so predvsem splošno poučnega, socialno orientirajočega in apologetičnega značaja. Take publikacije v obliki poljudno znanstvenih knjig, brošur in letakov so silno številne, tako da se je glede posameznosti mogoče poučiti samo iz katalogov, ki jih izdaja Volksvereins-Verlag v München Gladbachu. Kot organi služijo Volksvereinu tile periodično izhajajoči listi: Der Volksverein (za moške člane), Die Frau im Volksverein (za ženske člane, ki jih je začel sprejemati leta 1913) in Der Geschäftsführer, ki ima namen, da orientira in zainteresira številne zaupnike in poslovodje. Ustmeni propagandi in vežbanju so pa namenjeni splošno znani Volksvereinovni shodi (Volksvereinsversammlungen), ki zgrabijo povsod najširše množice ljudstva, dalje krajše in daljše konference in tečaji, ki se z velikim uspehom prirejajo deloma v München Gladbachu, deloma v raznih osrednjih mestih. V zadnjem času so se uvedle okrajne poučne konference za zaupnike in druge sotrudnike iz kroga lajkov, ki so se dobro obnesle.

Organizacija Volksvereina je kar najbolj preprosta in strogo enotna. V posameznih krajih so zaupniki, ki zastopajo v osebem stiku s člani koristi centrale in ki jih deloma podpirajo še okrajna tajništva. Članarina je kar mogoče nizka, ker je Volksverein zamišljen kot socialna centralna organizacija vseh nemških katolikov brez razlike. Že leto dni po ustanovitvi je štel 100.000 članov, ob prehodu v novo stoletje kakih 300.000, l. 1908 že 600.000; med vojno je seveda število močno padlo, vendar pa je znašalo koncem leta 1918 zopet 540.000 in v poslovnem letu 1922/23 že 700.000.

2. Katholischer Frauenbund

Katholischer Frauenbund za Nemčijo se je ustanovil l. 1903 v Cölnu z namenom, da pospešuje žensko gibanje po načelih katoliške vere. Združiti hoče vse katoliške žene in vsa katol. ženska društva, da bi na zunaj enotno zastopal katoliški svetovni nazor in omogočil vzajemno delovanje. Njegov namen je dalje, da poskrbi za pouk o perečih dnevnikih vprašanjih in da daje smernice za rešitev splošnih ženskih vprašanj v katoliškem zmislu. V dosego njegovega namena mu rabijo predvsem tale sredstva: prireja prireditve za poglobitev verskega življenja in za napredek celokupnega ženskega življenja; izdaja časopise, vestnike, letake, spominske liste, koledarje, brošure, poljudne in znanstvene razprave iz vseh panog ženskega vprašanja; prireja zborovanja, predavanja in tečaje znanstvenega in praktičnega značaja; dela sistematično tudi na to, da pritegne k svojemu izobraževalnemu delu žene širokih ljudski plasti (Volkspropaganda); ustanavlja splošno koristne ustanove; skrbi za

pouk, kjer dobivajo žene smotreno predizobrazbo za socialno in karitativno delovanje itd. Proti koncu svetovne vojne je štel Frauenbund 405 podružnic v vseh delih Nemčije, 112.496 članic in 638 učlanjenih društev. Začetkom l. 1920 je bilo učlanjenih 200.000 članic in 648 podružnic.

Načeluje mu osrednje načelstvo (Zentralvorstand; sedež Cöln), čigar organ je osrednja poslovalnica (Zentralstelle), ki je razdeljena na oddelke (Dezernate). Osrednje načelstvo in osrednja poslovalnica tvorita skupaj zvezno centralo (Bundeszentrale). Osrednjemu načelstvu stoji ob strani osrednji odbor, ki mu pripadajo vodilne osebnosti iz vse Nemčije. Za znanstvena, socialna in karitativna stremjenja imajo posebne odseke.

O uspehih delovanja poročajo časopisi: Die christliche Frau, Vorstandskorrespondenz, Nachrichtenblatt, oziroma posebne knjige in brošure. Poleg tega izhaja kot ljudski organ Frauenland, za mladinske oddelke časopis Jugendziele, dalje Frauenkorrespondenz, ki prinaša poročila o ženskem gibanju in se razpošilja velikemu številu katoliških časopisov.

II. Socialno - karitativno gibanje.

Na socialno-karitativnem polju so prinesla zadnja desetletja združitve raznih že obstoječih ustanov, ki je bila že davno potrebna. Kot oznanjevalci te združitve so se pojavila že pred daljšim časom dobrodelna okrožja (Caritaskreise), ki so pospeševala vzajemno delovanje in dajala pobudo. Čim ekstenzivneje se je jela gojiti dobrodelnost in čim intenzivneje se je delalo na posameznih poljih, tem bolj se je pojavljala potreba po organizaciji, kjer bi bila na eni strani izvedena smotrena delitev dela, na drugi strani pa bi bile združene neštete posamezne ustanove v enem živem organizmu. Naloge dobrodelnosti niso postale samo številnejše, ampak tudi vedno bolj komplicirane in težavnejše, čim bolj komplicirano je postalo gospodarsko in socialno življenje. Teh vedno večjih nalog ni bilo mogoče zmagati brez vzajemnega postopanja. Samo obsežna organizacija je mogla na eni strani omiliti in odstraniti mnoge težkoče in nespozumljenja, ki so bila naravna posledica obstoja mnogoterih posameznih organizacij, na drugi strani pa biti dovolj močna, da uspešno brani koristi katoliške dobrodelnosti proti vedno močnejšim nasprotnikom, ki so stali na interkonfesionalnem ali celo na protikrščanskem stališču. Dejstvo, da so se javnopravne organizacije: država in občine vedno živahneje udejstvovala na polju dobrodelnosti, je prav tako govorilo za potrebo močne organizacije v zaščito katoliških interesov.

Tako je prišlo 9. nov. 1897 na II. nemškem dobrodelnem shodu (»Caritastag«) v Cölnu do ustanovitve zveze Caritasverband für das katholische Deutschland; zvezino osrednje vodstvo je bilo spočetka pod predsednikom dr. Werthmannom v Freiburgu i. Br. Pred kratkim se je spremenilo ime iz praktičnih razlogov v »Deutscher Caritasverband«. Zveza ima namen, da smotreno po-

spešuje dela ljubezni do bližnjega v katoliški Nemčiji; doseči hoče urejeno sodelovanje vseh moči, ki se udelejujejo na polju dobrotelnosti; podpirati hoče vsa stremjenja krščanske dobrotelnosti in zastopati njene koristi proti javnopravnim zvezam in nekatoliškim ter medkonfesionalnim organizacijam.

V ta namen so se ustanovili v posameznih katoliških župnijah dobrotelni odbori, oziroma v večjih mestih krajevne dobrotelne zveze, ki so v okviru posameznih škofij združene v škofijske dobrotelne zveze. Marsikje — zlasti v večjih škofijah — so nastale tudi vmesne organizacije, ki se naslanjajo na cerkveno organizacijo dekanij ali pa na politično organizacijo okrožij itd. Naslonitev na politično organizacijo se je radi tega zdela primerna, ker se ustanavljajo državni in občinski dobrotelni uradi seveda pri posameznih političnih upravah in je tako dobrotelnim organizacijam omogočeno, da učinkoviteje zastopajo koristi katoliške dobrotelnosti pri teh uradih. Ustanavljanje škofijskih dobrotelnih zvez je spočetka le počasi in stopnjema napredovalo; leta 1916 je pa imenovala konferenca nemških škofov v Fuldi Nemško dobrotelno zvezo (Deutscher Caritasverband) za legitimno zastopnico in nositeljico katoliške cerkvene dobrotelnosti in je sklenila ustanovitev škofijskih zvez. Tako so se ustanovile v vseh nemških škofijah škofijske zveze, ki so podrejene osrednji zvezi. Naloge in cilji teh škofijskih zvez so v bistvu iste kakor naloge osrednje zveze; omejene so pa škofijske zveze seveda na posamezne škofije, tako da so nekake podružnice osrednje zveze za dotično škofijo.

Najvažnejše naloge osrednje zveze — in seveda v bistvu tudi škofijskih zvez za ozemlje posamezne škofije — so tele: določiti hoče splošne smernice za nemško dobrotelno gibanje (to nalogo vrši predvsem osrednji odbor, v katerem so zastopniki škofijskih zvez in strokovnih organizacij); smotreno hoče gojiti dobrotelno mišljenje in udelejevanje; izdajati hoče časopise, knjige in brošure; obravnavati hoče znanstvena vprašanja, ki spadajo v delokrog dobrotelnosti; zbira in objavlja tozadevne statistične podatke; priraja poučne tečaje in zborovanja; zastopa zvezine koristi proti drugim sorodnim stremljenjem.

Organi Nemške dobrotelne zveze so: 1. osrednje načelstvo, ki je najvišja instanca vse dobrotelne organizacije in ki tvori vrhovno vodstvo centrale; 2. osrednji svet, ki sestoji iz zastopnikov centrale in iz zastopnikov škofijskih zvez in skrbi predvsem za finančno plat Nemške dobrotelne zveze; 3. osrednji odbor, tvoreč razmeroma številen dobrotelni parlament, ki ga sestavljajo člani osrednjega načelstva, znanstveni strokovnjaki osrednje zveze, predsedniki in tajniki škofijskih zvez, zastopniki strokovnih organizacij in posebej izvoljene osebnosti, ki so zaslužne za dobrotelno gibanje. Osrednji odbor določa smernice za vse dobrotelno delovanje v Nemčiji; pri tem se pa seveda pušča včlanjenim organizacijam kar najširše polje za samoodločbo in lastno iniciativo.

Ob priliki splošnih dobredelnih shodov se navadno vršijo tudi zborovanja članov, h katerim so vsi člani povabljeni. Skupno število članov vseh dobredelnih organizacij, ki so včlanjene pri osrednjem odboru, znaša nad 600.000.

Po letu 1920 je dobredelna organizacija napredovala zlasti radi tega, ker je konferenca škofov v Freisingu sklenila, da naj se bavorske škofijske dobredelne organizacije neposredno priključijo centrali v Freiburgu. Poleg že obstoječega glavnega zastopstva v Berlinu je ustanovil Deutscher Caritasverband še v Monakovem glavno zastopstvo za Bavarsko.

Ker ima dobredelnost tako mnogotere naloge, se je kmalu pokazala potreba, da se ustanovijo v okviru dobredelne zveze strokovni odbori. Kot taki postojajo: strokovni odbor za zaščito dece, za mladinsko varstvo, za gojitev dobredelnosti na deželi, za domačo oskrbo revežev in za oskrbo v rodbini, za dobredelno pomoč pri dušnem pastirstvu, za izobrazbo glede dobredelnosti, za oskrbo bolnikov in betežnih, odbor za katoliške priseljence, za izseljence, za vrnivše se iz tujine in za Nemce v tujini (s tem odborom je po personalni uniji združeno Rafaelovo društvo) in strokovni odbor za dobredelno znanost.

S posebno skrbjo je gojila osrednja zveza že od vsega početka znanstveno plat dobredelnosti in je ustanovila v ta namen dobredelno knjižnico. Ta knjižnica se ozira na vse stroke, ki so z dobredelnostjo v zvezi, in ima tele glavne oddelke: caritas, postrežba bolnikom, notranji misijoni, gojitev dobredelnosti pri židih in pri ljudeh brez konfesije, skrb za ubožce, mladinsko varstvo, dekliška zaščita, boj proti pijanstvu in nenravnosti, skrb za ljudi, katerih nravnost je v nevarnosti (Gefährdetenfürsorge), gojitev dobredelnosti na deželi, skrb za izseljence in vračajoče se, skrb za katoliško nemštvo v tujini, skrb za telesno ali duševno betežne, socialna vprašanja, dobredelna društva in bratovščine, redi in kongregacije, bibliografija o dobredelnosti. L. 1923 je štela dobredelna knjižnica 25.000 zvezkov; dohajalo ji je 380 časopisov. Znanstveno gradivo je zvezinim članom na razpolago. Dobredelna zveza je izdala posebne kataloge o obsegu knjižnice.

V zadnjem času se je priključil dobredelni zvezi še nabiralni oddenek (Werbeabteilung), ki se je v jeseni 1922 znatno povečal. Nabiralni oddenek skuša v Nemčiji pritegniti predvsem veleindustrije, akcijske družbe, trgovska podjetja, poljedelske obrate itd. V zadnjih letih je postalo tudi nabiranje prispevkov v inozemstvu znatnega pomena.

Osrednja zveza se zlasti trudi — in sicer s prav zadovoljivim uspehom — da vzdržuje zvezo z državnimi oblastmi in z velikimi zvezami drugih smeri. Zastopnike katoliške dobredelnosti navadno kličejo v različne komisije, ki se posvetujejo o posameznih zadevah dobredelnosti. V zadnjem času se prirejajo pomožne akcije, pri katerih sodelujejo katoliške zveze kot popolnoma enakopravni činitelji.

Glede podrobnosti opozarjam na knjigo: Joergger, Caritas-handbuch (Caritasverlag, Freiburg), ki je izšla že v več izdajah, dalje na spomenico: Am Jahrhundertweg der deutschen Caritas-bewegung (Caritasverlag, Freiburg); o socialno-karitativnem delovanju katolikov v Nemčiji poroča vsako leto ravnatelj knjižnice Nemške dobrodelne zveze He in r. A u e r v priročniku: Kirchliches Handbuch für das katholische Deutschland, ki ga izdaja Krose v Freiburgu pri Herderju.

Bridka izguba je zadela nemško katoliško socialno-karitativno gibanje l. 1921 s smrtjo velikega nemškega apostola dobrotelnosti in prvega predsednika Nemške dobrodelne zveze dr. theol., phil. et med. h. c. L o r e n z a W e r t h m a n n a.

Rodil se je 1. okt. 1858 v Geisenheimu (Rheingau) in je študiral po dovrstitvi gimnazije v Rimu filozofijo in teologijo, napravil doktorat iz obeh strok in bil 28. okt. 1883 posvečen v mašnika. Ko se je vrnil leta 1884 v domovino, je deloval malo časa v stolnici v Frankfurtu in postal nato tajnik limburškega škofa. Ko je bil limburški škof Joh. Christ. Roos pozvan za nadškofa v Freiburg, je vzel s seboj dr. Werthmanna za svojega kaplana. Kot škofov kaplan je postal ustanovitelj velike nemške dobrodelne organizacije in je ostal vse svoje življenje njen voditelj in gonilna sila. Werthmann je bil cel človek (»eine volle Persönlichkeit«), dalekoviden in moč dejanj, od narave obdarovan z dragocenimi duševnimi darovi in temeljito izobražen v bogoslovju in modroslovju, v pravu in državoznanstvu. Z izredno nadarjenostjo in odlično izobrazbo je združeval neomajno versko prepričanje. Vse svoje življenje je postavil v službo katoliškega socialno-karitativnega gibanja; ko mu je že spodjedala smrtonosna bolezen poslednjo življensko moč, se je še vedno kljub vsem težkočam udeleževal dobrotelnih zborovanj in važnih konferenc, dokler ni v aprilu 1921 končala po dolgem mučnem trpljenju smrt njegovega dobrodelnosti posvečenega življenja. Od njegovih slovstvenih del naj omenim: Ziele des Caritasverbandes für die Katholiken Deutschlands 1899; Die soziale Bedeutung und die Ziele des Caritasverbandes 1900; Ital. Beichtspiegel 1901; Die ersten fünf Jahre des Caritasverbandes 1902; Leo XIII., Licht am Himmel 1903; Das St. Vinzenzhaus in Baden-Baden 1906; Bilder aus der katholischen Mäßigkeitsbewegung 1909; Die Konferenz der Missionskommission des Zentral-Verbandes der katholischen Versammlungen Deutschlands am 21. Jänner 1910 im kath. Vereinshaus zu Berlin; Die Freiburger Lazarette im Völkerkrieg 1914—15, 1918; Fünfzig Jahre Raphaelsverein und die drohende Auswandererflut 1919. Izdajal je liste: Caritas, Caritasstimmen in Raphaelsblatt (Freiburg in B.).

V širokem okviru dobrodelne organizacije delujejo posamezne strokovne organizacije na svojih mnogoterih posebnih poljih. Objekt dobrotelnosti je človek, oziroma socialna skupina ljudi. Načeloma se mora ozirati dobrotelnost na vse človeške potrebe; ker pa nastopata pomanjkanje in zapuščenost v tako različnih oblikah, se je izkazala potreba specializacije dela. V bistvu lahko ločimo štiri skupine socialno-karitativnih stremljenj, ki so naravna posledica smotra dobrotelnosti. 1. Človek je biologično-telesno bitje; naloga zdravstvenega skrbstva je, da odstranja ali preprečuje pojave oboletosti na biologično-telesnem organizmu posameznika, oziroma socialnih skupin. 2. Človek je dalje duševno-

n r a v n o bitje; zapuščenosti v duševno-nravstvenem oziru skuša priti duševno-nravstveno in kulturno skrbstvo v okom. 3. Človek in socialna skupina stojita tudi sredi gospodarskega in družabnega življenja, kjer jima preti boj z gospodarsko in socialno stisko; tu skuša pomagati socialno-gospodarsko skrbstvo. 4. Ker je pa mladina tako zelo različna od doraslega dela prebivalstva in ker se morajo dobrodelna stremjenja ravnati po njenih posebnostih, se je polagoma izoblikovala kot posebna skupina skrb za blagor mladine (Jugendwohlfahrtspflege), ki se deli v mladinsko varstvo (Jugendpflege) in v mladinsko skrbstvo (Jugendfürsorge); prvo hoče mladino predvsem varovati pred stranpotmi, drugo pa zdravi rane.

Socialno-karitativno gibanje v katoliški cerkvi je seveda moralo iti za tem smotrom, da opravlja na vseh teh poljih kar mogoče intenzivno delo; dejansko tudi vidimo, da se je v novejšem času dobrodelno delovanje, ki se je prvotno več ali manj omejevalo na gmojno podpiranje in oskrbovanje odraslih in mladine, izredno razširilo in razdelilo po strokah. Tu moremo podati seveda samo skromen pregled posameznih stremljenj.

1. Zdravstveno skrbstvo.

Že leta 1898 se je ustanovila Dobrodelna zveza za postrežbo bolnikom na deželi (Caritasvereinigung für Landkrankenpflege), ki ima predvsem nalogo: izobraziti bolniške strežnice in preskrbeti z njimi deželo. Če pomislimo, da so samo l. 1922 opravile bolniške sestre tega društva 348.110 služb pri bolnikih, je to pač delo, ki zasluži vse priznanje. Od l. 1902 se bavi oddelek za bolniško skrbstvo pri tretjem redu s postrežbo bolnikom, zlasti s skrbstvom za tuberkulozne. Leta 1907 se je ustanovil »Verband katholischer weltlicher Krankenschwestern und Pflegerinnen« z namenom, da izobrazijo katoliško osebje za postrežbo bolnikom in da zastopa koristi svetnih katoliških bolniških strežnic.

Na polju zdravstvenega skrbstva se je ustanovila leta 1910 skupna organizacija: Verband katholischer Kranken- und Pflegeanstalten Deutschlands, ki je štela l. 1923 skupno 963 bolnišnic in okrevališč z okroglo 117.000 posteljami in 21.200 uslužbenci. Njen strokovni list je »Krankendienst«. List zavzema stališče proti perečim vprašanjem zdravstvenega skrbstva in skuša pri tem zastopati koristi katoliških naprav (n. pr. proti stremljenjem, da bi se uvedli tudi v bolnišnicah obratni sveti in osemurni delavnik, dalje v vprašanju državnih predpisov za izobrazbo bolniškega osebja, glede davčne oprostitve zavodov, glede znižanih vozniških cen na železnici itd.). V zadnjih letih je izdala zveza v samozaložbi več spisov, ki zaslužijo pozornost.

Za zdravljenje, oskrbovanje in obrtno šolanje p o h a b l j e n c e v se je ustanovila l. 1904 na pobudo duhovnega voditelja Sommerja »Josefsgesellschaft für Krüppelfürsorge«. Od l. 1921 so združeni po-

samezni zavodi za pohablence v zvezi: Verband katholischer Krüppelanstalten. Zveza ima namen, da pospešuje oskrbovanje in vzgojo pohablencev na konfesionalni podlagi.

2. Dobrodelna stremjenja na duševno-nravnem in kulturnem polju.

Cerkev sicer ne sme prezreti nikake stiske; prav posebno pa ji je seveda duševno-nravná beda pri srcu. V vseh stoletjih je krepko delovala na to, da bi se dvignil duševno-nravní nivô; borila se je proti nezdravim razmeram, jih zdravila in njih postanek kar mogoče preprečevala. Tudi v najnovejšem času imamo veliko število katoliških naprav, ki služijo temu namenu.

Skrb za duševno-nravní blagor katoličanov je seveda v prvi vrsti naloga oficíelnega cerkvenega dušnega pastirstva. A nemška evangélska cerkev je ustanovila že sredi preteklega stoletja takozvani »Innere Mission«, ker je videla, da v naši moderni dobi ne zadošča več oficíelno dušno pastirstvo, če hočemo privedi nazaj v cerkev tiste, ki so se ji odtujili; iz istih vzrokov se je pričelo v zadnjem času tudi v katoliški cerkvi gibanje, ki hoče postaviti tudi lajike v službo dušnega pastirstva. V ta namen se je pridružila Nemški dobrodelni zvezi že l. 1911 organizacija: Freie Vereinigung für Seelsorgehilfe; iskati in širiti hoče poti in sredstva, kako bi se pomagalo pri dušnem pastirstvu v najtesnejši zvezi z župnim dušnim pastirstvom. Posebno se trudi, da bi zbudila s publikacijami, s konferencami in s predavanji med duhovniki in lajiki apostolsko mišljenje in da bi ustvarila in pospeševala tudi primerne praktične naprave (n. pr. prilike za izobraževanje).

V tesni zvezi, oziroma v delovni skupnosti s »Freie Vereinigung« stoji l. 1919 reorganizirano »Apostolsko gibanje« (Apostolische Bewegung), ki ga je ustanovil prvotno v Rimu Vincenc Pallotti in ki ima svoje nemško središče v Vallendaru (Porenje), Schönstadt. (Prim. Panzer, Leben und Wirken des ehrw. Dieners Gottes Vinzenz Pallotti, Stifter der Pallottiner-Missions-Gesellschaft, Verlag der Kongregation der Pallottiner, Limburg a. d. Lahn 1922; o posameznostih poročajo propagandni listi: Apostolische Bewegung, Vallendar 1922, ki jih je izdala centrala v samozaložbi.) — V zvezi z »Apostolskim gibanjem« je ustanovil l. 1921 pallottinski pater Panzer posebno posestrimstvo: Verband der Schwestern des katholischen Apostolates (»pallottinske sestre«). Sestre pomagajo v vsaki stiski, se udeležujejo pri pomoči rodbinam (oskrbovanje porodnic in dojenčkov), oskrbujejo cerkve itd.

V svrhu sistematičnega sodelovanja lajikov pri dušnem pastirstvu se je l. 1920 ustanovil »Johannesbund« (sedež v Leutersdorfu [Porenje], Johannesburg), l. 1921 pa v Monakovem »Katholische Heilmatmission München« (ustanovitelj frančiškan dr. Heribert Holzappel). Sotrudniki in sotrudnice Johannesbunda dobivajo in širijo časopis »Rufer«, ki izhaja v društveni samozaložbi, sodelujejo pri dušnem pastirstvu, prirejajo v adventu ali v postu takozvane tedne

odpovedi (Entsagungswochen), v katerih se odrečejo vsem nepotreb-
nim užitek, in posebno propagirajo idejo sklenjenih duhovnih vaj.
»Katholische Heimatmission« ima poseben ženski oddelek, čigar čla-
nice se posvetijo pomožni službi pri dušnem pastirstvu kot svojemu
glavnemu poklicu (poizvedovanje, vplivanje, skrb za mešane zakone).

Opisano gibanje hoče čisto splošno pospeševati in podpirati
težnje dušnega pastirstva; cela vrsta katoliških društev se je pa
specializirala pri svojem delu za odpomoč stiski na duševno-nravstven-
nem, oziroma kulturnem polju.

Duševno abnormalnim je katoliška cerkev vedno od-
pirala svoja zavetišča, kjer so se zanje brigali duhovniki in sestre.
Že leta 1884 se je ustanovil »Verein zur Erziehung und Pflege katho-
lischer schwachsinniger Personen beiderlei Geschlechts« (sedež:
Essen-Huttrop, Franz Sales-Haus). Leta 1909 so se združili katoliški
dušni pastirji v zvezo »Vereinigung katholischer Seelsorger an
deutschen Heil- und Pflegeanstalten«, da bi pospeševali svoje sta-
novske koristi v znanstvenem in praktičnem oziru. Leta 1922 se je
ustanovil »Landesverband der katholischen Heil-Erziehungsanstalten
Bayern«; njegovo glasilo so »Blätter für Anstaltspädagogik«, ki izha-
jajo pri Auerju v Donauwörthu.

Po letu 1898 so se ustanovila v mnogih mestih moška društva za
boj proti javni nenravnosti; prvo tako društvo je ustanovil
svetnik višjega deželnega sodišča Roeren v Cölnu; vsa društva so
se združila l. 1907 v zvezo s sedežem v Cölnu. Za boj proti pijan-
čevanju se je ustanovilo v Nemčiji prav živahno katoliško trez-
nostno gibanje, ki je dobilo prvo pobudo koncem 19. stoletja po švi-
carski katoliški abstinenti ligi, ustanovljeni po škofu Eggerju v
St. Gallenu. Gibanju je utiral pot dominikanec Neumann v Düssel-
dorfu, ustanovitelj katoliške križarske zveze (Katholisches Kreuz-
bündnis). Križarska zveza je prvotno zastopala stališče zmernosti
v uživanju alkohola in je imela le poseben oddelek za abstinate.
Leta 1904 je pa načeloma postala abstinentno društvo in se je zdru-
žila l. 1909 z Društvom katoličanov abstinentov (»Verein abstinenten
Katholiken«), čigar ime si je privzela kot podnaslov. V abstinenčnem
gibanju se je razvilo več skupin: za otroke »Schutzengelbund«, za
mladoletne od 14. do 18. leta »Johannesbund«, za članice »Frauen-
bund«, za duhovnike »Priester-Abstinentenbund«, za akademike »Ka-
tholischer akademischer Abstinentenverband«. Zveza akademikov
abstinentov je imela spočetka velike težave radi tradicije visoko-
šolskih društev, vendar so se mogle l. 1913 oživotvoriti prve kato-
liške organizacije dijakov abstinentov (Monakovo, Vratislava). Čeprav
so se tvorile pri abstinenčnem gibanju različne skupine, je vendar
vodstvo strogo centralizirano. (Sedež: Heidhausen a. d. Ruhr, glavna
poslovalnica: Leutersdorf v Porenju.) Število članov je znašalo l. 1922
40.000 odrastlih, 6000 mladoletnih, 150.000 otrok, 2000 duhovnikov.

Najvažnejše naloge abstinenčnega gibanja so; pouk o alkoholizmu
in njega slabih posledicah; boj proti pretiranemu pohlepu po uživa-

nju; boj proti družabnim pivskim razvadam, zlasti proti siljenju s pijačo; vplivanje na zakonodajo; obvarovanje doraščajoče mladine pred alkoholom; ustanavljanje in vzdrževanje brezalkoholnih gostiln.

Poleg katoliškega abstinencnega gibanja pa postoji od l. 1906 tudi katoliško treznostno gibanje, čigar obstoj je seveda dal povod za mnoge načelne polemike z zastopniki abstinencnega pokreta.

Nalogo širjenja dobrega berila (slovstva) izvršuje od leta 1845 Boromejevo društvo (Borromäusverein, Bonn, Wittelsbacherring 9) z ustanavljanjem domačih in ljudskih knjižnic in z vsakoletnimi književnimi darovi članom; njegovo delovanje se razteza na vso Nemčijo. Leta 1921 je obstojalo 4184 knjižnic, ki so imele kake 3 milijone zvezkov in so izposodile v teku leta kakih 8 milijonov knjig. Leta 1921 je osrednja poslovalnica Bor. društva dodala k oddelku za tuje jezike še posebno knjižnico za slepce in je ustanovila šolo za knjižničarje kot strokovni zavod za vzgojo katoliških knjižničarjev.

Za gojitev katoliškega tiska se je ustanovilo leta 1878 Avguštinovo društvo, ki je ustvarilo za svoje člane vrsto odličnih socialnih pomožnih naprav. Za Bavarsko, Saško in za vratislavsko škofijo obstojajo posebna katoliška tiskovna društva.

Za gojitev znanosti je ustanovil l. 1876 baron Hertling (poznejši državni kancelar) Goerresovo družbo (Goerresgesellschaft), ki se udejstvuje na širokem polju znanosti — za posamezne stroke obstojajo samostojne sekcije — z izdajanjem znanstvenih del, s podporanjem katoliških učenjakov, s štipendijami itd. Generalni tajnik je od leta 1922 tajni svetnik prof. dr. Bayerle. — Društvo za krščansko vzgojeslovje (Verein für christliche Erziehungswissenschaft), ustanovljeno l. 1907, goji pedagogiko na krščanski podlagi z izdajanjem letopisov, s prirejanjem tečajev in zborovanj itd. Na tečaju, ki se je vršil l. 1922 v prostorih monakovske univerze s sodelovanjem novoustanovljenega Nemškega instituta za znanstveno pedagogiko (Deutsches Institut für wissenschaftliche Pädagogik, Münster in Westfalen, Domplatz 8/9), se je posebno naglašala važnost krščanske moralne pedagogike. — Leta 1919 se je ustanovila »Katholische Liga für praktische akademische Kulturarbeit« s sedežem v Monakovem, ki ima namen, da posreduje izmenjavo katoliških akademikov in da prireja v svrhu osebnega stika študijska potovanja katoliških akademikov po tuzemstvu in inozemstvu.

»Zentralbildungsausschuß der Katholiken Deutschlands« obsega začasno 23 velikih osrednjih organizacij z okroglo 2 milijonoma članov. V zadnjem času je pričel z izdajanjem lastnih spisov. (Prim. Walter, Bildungspflicht und Katholizismus. Das katholische Bildungsideal nach den Grundsätzen der christlichen Ethik. Dalje Weigert, Die Volksbildungsarbeit auf dem Lande. Obe knjigi sta izšli: Volksvereinsverlag M. Gladbach.)

»Deutsche Gesellschaft für christliche Kunst«, ustanovljena l. 1903 v Monakovem, pospešuje umetnost na

vseh poljih, goji zlasti samostojno ustvarjajočo upodabljačo umetnost s prirejanjem razstav, s podpiranjem krščanskih umetnikov in s širjenjem dobrih umetnin po nizki ceni; »Deutsche Calderon-Gesellschaft«, katere ustanovitev je sprožil v začetku tega stoletja znani p. Exeditus Schmidt v Monakovem, pa goji dramatično umetnost v duhu katoliške vere in katoliške npravnosti, uprizarja zlasti dragocena krščanska klasična in moderna dramatična dela. Seveda ima društvo težko stališče proti modernemu gledališču z njegovimi miki.

Posebno važnost polagajo nemški katoličani na vzdrževanje in gojitev verske šole. V ta namen je ustanovil sedanji državni kancelar predsednik senata Wilh. Marx l. 1911 Katoliško šolsko organizacijo Nemčije (»Katholische Schulorganisation Deutschlands«, osrednja poslovalnica v Düsseldorfu, Canisiushaus, Wilhelm-Tellstraße 16). Ta organizacija vzdržuje pri osrednji poslovalnici posebno založništvo, kjer je izšlo veliko število spisov o tozadevnih načelnih vprašanjih in o važnih dnevnih vprašanjih. V povojni dobi si je ta organizacija ustvarila za svojo trdno podlago povsod katoliška društva staršev z namenom, da poučuje starše o idealu katoliške šole in posebno o sodelovanju domače hiše, šole in cerkve. Ta smoter skuša organizacija doseči z že omenjenimi publikacijami, posebno pa s temeljitim prosvetnim delom na roditeljskih večerih, na tečajih in ob tednih, posvečenih vzgojnim vprašanjem. Nabiranje podpisov za versko šolo, ki se je izvedlo preteklo leto, je imelo naravnost izredno ugoden uspeh: 80 % (v nekaterih škofijah nad 90 %) vseh katoliških velivcev se je izjavilo s svojim podpisom za versko šolo.

Tudi plemeniti družabnosti ni bil katolicizem nikdar sovražen. Že 25 let postoji »Omnes unum, Verband geselliger Vereine katholischer Richtung«, ki ga je ustanovil justični svetnik Carl Custodis in ki ima svoj sedež v Cölnu (Bürgergesellschaft). Društva za gojitev družabnosti dajejo svoje prostore drugim katoliškim organizacijam za njihove prireditve na razpolago, podpirajo katoliške dobrodelne naprave, zgradbo katoliških karitativnih zavodov itd. (Glede podrobnosti prim. Weisweiler, Omnes unum, Festschrift zum 25jährigen Bestehen des Verbandes geselliger Vereine katholischer Richtung. Selbstverlag des Generalsekretariats Cöln-Nippes, Auerstraße 10. Cöln 1922.)

Naravno je, da se je po grozotah svetovne vojne začelo tudi med nemškimi katoličani mirovno gibanje. Proti koncu vojne se je ustanovil »Friedensbund deutscher Katholiken«, ki ima za severno Nemčijo svojo poslovalnico v Berlinu (Berlin-Friedenau, Varzinerstraße 21), za južno Nemčijo pa v Heufeldenu b. Ehingen a. d. Donau pod vodstvom kaplana Magna Jochama. Od l. 1923 izhaja kot društveno glasilo »St. Johannesminne. Friedensblätter für ernste Christen«. Začasno ima zveza še malo pristašev. (Prim. Noppel, Abbau des Hasses v listu: Stimmen der Zeit, 53. Jahrgang, 3. Heft, Herder, Freiburg 1923.)

3. Socialno-gospodarska pomožna stremjenja.

Proti socialni in gospodarski stiski svojih vernikov katoliška cerkev že radi tega ne more biti ravnodušna — če se na vse drugo ne oziramo — ker ima ta stiska za posledico zelo važne probleme dušnega pastirstva; kajti socialni in gospodarski propad kakega človeka povzroča le prerado tudi hude nevarnosti za dušo. Poleg tega je pa še cela vrsta naravnih in nadnaravnih motivov povzročila v katolicizmu gibanje, da se tudi temu zlu pride v okom.

Karitativna skrb za reveže, ki je tako stara kakor krščanstvo, je imela seveda za moderno dobo z njenimi ogromnimi socialnimi in gospodarskimi spremembami — zlasti še v industrijski državi, kakor je Nemčija — svoje mejnike preozko postavljene. Delovanje Elizabetinih in Vincencijevih družb, teh najstarejših karitativnih družb v Nemčiji, se je doslej več ali manj omejevalo na podpiranje revežev; sedaj si pa pričenjajo te družbe bolj in bolj staviti za nalogo smotreno skrb za rodbino v prepričanju, da je baš rodbina, ki je po katoliškem pojmovanju od Boga ustanovljena praelica človeštva, radi sedanjih socialnih in gospodarskih sprememb v največji nevarnosti. Ta nova orientacija se kaže posebno v tem, da se je po vojni ustanovil v Dobrodelni zvezi nov strokovni referat za skrb za rodbino, ki ima nalogo, da preiskuje možnosti in nujnosti na tem polju in daje posameznim strokovnim organizacijam primerne pobude. Značilen za novo orientacijo je sklep tega strokovnega odbora na jubilejnem zborovanju Dobrodelne zveze v Cölnu (1922), da naj se strokovna društva opozorijo na obe veliki času primerni nalogi: 1. na skrb za pomanjkanje trpeči srednji stan in za stare ljudi, 2. na večje upoštevanje dušnopastirske plati pri skrbi za reveže in na usmerjenje v smeri sistematične pomoči pri dušnem pastirstvu. Opozarjalo se je tudi na to, da morajo Elizabetine in Vincencijeve družbe tesneje sodelovati v dosego skupnih smotrov. Prav to sodelovanje zavzema v novejšem času bolj in bolj konkretne oblike, ker se združujejo organizacije v posameznih župnijah v župnijsko pomoč (Pfarrhilfe), ki jo propagira zlasti župnik Schütte v Münstru, in tako skušajo zopet oživotvoriti misel starokrščanske diakonije. Večina Vincencijevih konferenc (začasno 748) je od l. 1911 združena v osrednjem odboru nemških Vincencijevih družb in ima v Cölnu generalno tajništvo. Elizabetine družbe (začasno 740 župnijskih konferenc) niso tako dobro organizirane. V zadnjem času se vendar bolj in bolj združujejo v škofijske zveze. Skupne organizacije za vso Nemčijo pa Elizabetine družbe še nimajo, če se ne oziramo na to, da imajo glavno zastopstvo pri centrali Nemške dobrodelne zveze, kjer vodi poročevalka za domačo oskrbo revežev in za rodbinsko skrbstvo posebno tajništvo.

V zvezi s temi stremljenji moramo posebej omeniti akademične Vincencijeve konference, v katerih se združujejo idealno misleči katoliški dijaki, da se udeležujejo na karita-

tivnem polju z rednim obiskovanjem revnih rodbin in da se šolajo za poznejše praktično sodelovanje v Vincencijevih župnijskih konferencah. Poleg tega skušajo podpirati svoje manj premožne tovariše in tako posnemati svojega vzornika, velikega Friderika Ozanama. Prvi sestanek so imeli ob priliki katoliškega shoda v Monakovem 1922, ko se je ustanovilo prvo društvo akademične Vincencijeve konference.

Živo čuvstvo soodgovornosti za narodno celoto je rodilo med nemškimi katoličani pod vodstvom znanega jezuita biologa dr. Herm. Muckermanna gibanje, ki ima namen, da pomaga telesno in нравno zdravim (tako zvanim »naravi zvestim«) rodbinam preko težav sedanjih gospodarskih razmer, zato da te rodbine ne opešajo v zvestobi do zakonov življenja. V ta namen so se oživotvorila v več škofijah Društva za rodbinsko pomoč (Vereinigungen für Familienhilfe), ki prirejajo teden dni trajajoča poučna predavanja o rodbini v luči narave in nadnarave, ustanavljajo domove za okrevanje mater (Müttererholungsheime), navadno v zvezi s podeželskimi bolnicami, gradijo domove za porodnice, nastavljajo posebne oskrbovalne sestre itd. (Prim. Edmund Hahn, Aus dem Leben der Vereinigung für Familienhilfe, 1922; Muckermann, Um das Leben der Ungeborenen, 1922; Muckermann, Die naturtreue Normalfamilie, 1923; Muckermann, Die Mutter und ihr Wiegenkind, 1923. Vse te knjige so izšle v F. Dümmlerjevi založbi v Berlinu. Pri Herderju v Freiburgu so izšli tile Muckermannovi spisi: Neues Leben. Ethisch-religiöse Darlegungen, 1921; Kind und Volk, 1922; Die Erbllichkeitsforschung und die Wiedergeburt von Familie und Volk, 1922.)

Oskrbi rodbine se posveča tudi »Hauspflege- und Hilfsvereinigung der Drittordensgemeinde« (ustanovitelj in voditelj kapucinski pater Markus, Crefeld v Porenju), ki prevzema vodstvo gospodinjstva povsod, kjer je mati po bolezni ali porodu itd. zadržana, da ne more izvrševati svojih gospodinskih nalog; to delo opravlja družba tudi pri zapuščenih starih ljudeh. Po zgledu te družbe so nastale zlasti v industrijskih mestih slične naprave, ki so združene v organizaciji: »Zentralstelle der Familienpflege vom Dritten Orden des hl. Franziskus« (sedež Essen ob Ruhri). S podobnimi smotri deluje predvsem v južni Nemčiji versko društvo: »Schwestern von der hl. Familie«.

Dočim se zavzemajo navedena stremjenja predvsem za rodbino, imamo še posebne pomožne akcije za nekatere socialne in gospodarske skupine, ki trpe pomanjkanje. Za podpiranje nemških katoliških dijakov, ki se nahajajo sedaj v posebno neugodnem položaju, se je ustanovil l. 1908 »Albertus-Magnus-Verein«, za podpiranje dijakinj pa l. 1907 »Hildegardisverein«. Prvotno sta ti dve organizaciji dajali samo denarno podporo; toda z ozirom na dostikrat brezprimerno bedo katoliškega dijaštva sta sprejeli v svoj delokrog tudi podpiranje zavodov, kjer dobivajo dijaki nasvete, kaj naj študirajo in kje morejo dobiti službo, dalje skrb za dijaško dušno

pastirstvo in sploh gojitev vseh naprav, ki morejo dvigniti katoliško dijaštvo v gospodarskem, duševnem in verskem oziru. Duševno in gmotno podporo katoliškim dijakinjam, oz. dijakom nudita tudi »Katholischer Studentinnendienst«, ustanovljen najprej v Šleziji (Vratislava) leta 1921, in »Deutsche Caritas für Akademiker«, ustanovljena l. 1920, ki ima svoje zastopstvo že v 38 mestih z visokimi šolami in svojo poslovalnico v Berlinu pri glavnem zastopstvu Nemške dobrodelne zveze. To društvo zbira predvsem darove iz inozemstva za katoliško dijaštvo, podpira obedovalnice, domove, posreduje počitniška bivališča itd.

Socialna in gospodarska stiska je tudi v večini slučajev vzrok izseljevanja. Z izseljevanjem so združene različne nevarnosti versko-nravnega in socialno-gospodarskega značaja, ki so dale nemškimi katoličanom povod, da so ustanovili posebne naprave v prid svojim sovernikom, ki zapuščajo domovino. »Raphaelverein zum Schutze katholischer Auswanderer«, ustanovljen l. 1896, je pomagal že mnogim tisočem s tem, da jih podpira z besedo in dejanjem, jih ščiti pred izkoriščanjem, jim preskrbuje zabavno in poučno branje, izdaja letake in skrbi posebno za dušno pastirstvo. Seveda pa bi ne zadoščalo, če bi se brigali za izseljence samo ob izseljevanju; treba je skrbeti tudi za nemške katoličane v inozemstvu. Najstarejša organizacija, ki je imela ta posebni namen, da vzdržuje dušno pastirstvo med katoliškimi Nemci v inozemstvu, je bil l. 1862 ustanovljeni »St. Josefs-Missionsverein«, čigar upravni svet se je pa moral leta 1922 raziti, ker so bila spričo težavnih gospodarskih razmer vsa sredstva izčrpana. L. 1918 se je ustanovil »Verein für die katholischen Deutschen im Ausland« (sedež v Monakovem) z namenom, da podpira nemške izseljence v socialnem in gospodarskem oziru in jim zlasti pomaga ohraniti katoliško vero in nemštvo. Kot centralna organizacija vseh društev za katoliške nemške izseljence pa se je ustanovil istega leta v Berlinu »Reichsverband für die katholischen Auslandsdeutschen«, ki ima od leta 1921 tudi tajništvo za izseljence v Hamburgu. Tajništvo ima tudi posebno knjižnico, dalje zbirko izrezkov iz časopisja, fotografij in zemljevidov nemških katoliških naselbin, prav tako tudi kartoteko, urejeno po deželah, ki vsebuje vse gradivo o cerkvi in šolstvu, o kulturnih in gospodarskih razmerah katoliških Nemcev v inozemstvu. Tajništvo skrbi tudi za primerne publikacije, za prirejanje zbirk za inozemske Nemce, ki trpe pomanjkanje itd.

Za one katoličane, ki so brez posla in brez strehe in radi teža pri iskanju dela izpostavljeni posebnim nevarnostim, postojajo posebna društva, tako n. pr. »Vereine für katholische Arbeiterkolonien« in »Vereinigung zur Förderung der Wanderarmenfürsorge«. Dočim preskrbujejo stanice za naturalno preskrbo (Naturalverpflegungsstationen) takim ljudem delo in oskrbo samo začasno, jih hočejo delavske kolonije tudi vzgajati, če bivajo v njih dalje časa. Navedena društva skrbijo za zgradbo in vzdrževanje kolonij, katerih upravo izročajo navadno verskim družbam.

4. Delo katoličanov za mladinsko varstvo.

Vsaka družba mora že radi svojega obstoja posvečati posebno pozornost naraščaju. Tako bo tudi katoliška cerkev vedno z vso ljubeznijo skrbela za mladino, zlasti ker kaže skušnja, da rodita v tem oziru zgled in zapoved božjega ustanovitelja kot najmočnejši motiv posebno lepe sadove. Čim bolj je postala dandanes beda mladine že takorekoč beda množic in čim različnejše oblike je zavzela, tem intenzivneje je moral zastaviti katolicizem s svojim delom; seveda se je delo samo po sebi bolj in bolj specializiralo, čim intenzivneje je postalo.

Na polju zaščite dečec so od l. 1920 združeni zavodi za deco v organizaciji: Zentralverband katholischer Kinderhorte und Kleinkinderanstalten Deutschlands, ki obsega nad 2000 zavodov in podpira včlanjene zavode s stališča katoliškega svetovnega naziranja. V posameznih škofijah so zavodi za vzgojo sirot in mladinsko varstvo združeni v posebnih zvezah, ki se trudijo, da bi pospeševale blagor zavodov in gojencev v gospodarskem in vzgojnem oziru z okrožnicami, s prirejanjem tečajev, z zastopanjem njihovih koristi pri oblastvih itd.

Predvsem za tiste katoliške otroke, ki so v verskem oziru v nevarnosti, skrbi »Seraphisches Liebeswerk« (ustanovljen l. 1889), ki ima samostojno delujoče podeželske podružnice in ki je spravil že nad 30.000 otrok k dobrim katoliškim rodbinam ali v svoje lastne zavode. Slično delujejo tudi v nekaterih škofijah postoječa vzgojna društva, ki pa se ozirajo seveda tudi na doraščajočo mladino.

Za doraščajočo mladino, ki je v nevarnosti ali ki je že padla, deluje izredno plodonosno v vsej državi — razen na Württemberskem, kjer ima l. 1903 ustanovljeno rešilno društvo Dobrega pastirja bistveno iste smotre — »Katholischer Fürsorgeverein für Mädchen, Frauen und Kinder« (centrala: Dortmund) s svojimi 200 podružnicami in približno 2000 delovnimi člani. Društvo skrbi za varstvo in vodstvo deklet in žena, ki so npravno ogrožene ali že padle, in za varstvo in vodstvo zanemarjene mladine. Iz njegovega zelo obširnega delokroga naj omenim: skrb za nezakonske matere pred porodom in po porodu; skrb za nezakonske otroke; sodelovanje pri skrbi za dojenčke; sodelovanje z npravnostno policijo, da se pomaga ženskam, ki so že pod policijskim nadzorstvom, da bi se zopet dvignile in da se varujejo druge pred prostitucijo; pomoč mladinskim sodiščem; varstveno nadzorstvo; vzgoja v zavetiščih; skrb za jetnike; varuštvo, preskrba in pomoč nedoletnim; sodelovanje pri preskrbi sirot in rejenčkov; ustanavljanje zavetišč (začasno 50 s 4000 posteljami) in kolonij za katoliške delavke. — Z istimi smotri deluje za moške »Katholischer Männerfürsorgeverein Deutschlands« (ustanovljen l. 1912, sedež v Paderbornu), ki je pa mnogo manj razširjen.

Idejo pomoči lajnikov pri dušnem pastirstvu skuša glede mladinskega varstva udejestviti »Freie Vereinigung Salesianischer Mitarbeiter« s tem, da izvršujejo člani v mladinskih zvezah lajiški apostolat pod vodstvom župne duhovščine. Glede podrobnosti o družbi don Boscovih salezijancev opozarjam na knjige: Kerer, Don Bosco, Manz, Regensburg 1921; Crispolti, Don Bosco, Leben und Werk eines gottbegnadeten Priesters, Jugendfreundes und Erziehers, Herder, Freiburg 1922; Habrich, Aus dem Leben und der Wirksamkeit Don Boscos. Verlag der Missionsdruckerei Steyl 1915. — S salezijanci ima mnogo sličnosti l. 1920 ustanovljena »Gemeinschaft der Freunde des Lebenswerks Johann Hövers«. (Prim. Der selige Pater Joh. Höver und seine Stiftung; die Genossenschaft der Armenbrüder vom hl. Franz. Von einem Freunde der Genossenschaft, Cremer, Aachen 1896.)

Katoliškim dekletom, ki si sama služijo kruh, nudijo »Katholische Mädchenschutzvereine« varstvo v verskem, нравnem in socialnem oziru. Njih delo obstoji v tem, da preskrbe za pouk dekletom, ki so še doma, pa nameravajo iti v tujino, dalje v varstvu deklet na potovanju (Bahnhofmission) in v skrbi za ženske, ki so prišle v velika mesta. Društva ustanavljajo tudi posebne domove in posreovalnice za službe, da bi se spravila dekleta v primerno okolico. Po vseh večjih krajih imajo svoje zaupnike (zaupnice), katerih naslovi se sporočajo prizadetim osebam v posebnih seznamih naslovov. L. 1905 so se združile katoliške organizacije za varstvo deklet v Nemčiji v posebno skupno zvezo, ki je včlanjena pri mednarodni zvezi v Freiburgu v Švici.

Seveda se rado dogaja, da se pri opisanih stremljenjih zemanja katoliško prebivalstvo na deželi, ki dostikrat prebiva zelo raztreseno in se mnogim zdi pomoči manj potrebno. Res so se nahajale v Nemčiji že pred daljšim časom po deželi različne posamezne naprave, toda do zadnjega časa ni bilo govora o smotrenem in sistematičnem katoliškem socialno-karitativnem gibanju na deželi. Koncem l. 1921 je pa uvedla Nemška dobrodelna zveza poseben referat za »Katoliško dobrodelnost po deželi« (»Katholische Caritaspflege auf dem Lande«) in je nastavila v ta namen posebnega duhovnika, ki je prej deloval v majhni župniji na deželi. Uspehi so doslej prav razveseljivi. To gibanje gre za tem smotrom, da se ustanovi v vsakem še tako majhnem kraju dobrodelen odbor, ki naj stori to, kar je v tistih razmerah potrebno, in organizira po načrtu podrobno delo. Predvsem se skuša med podeželskim prebivalstvom gojiti in množiti pravo katoliško dobrodelno mišljenje in buditi razumevanje za praktično dobrodelno delovanje, zlasti zmisel za bedo sovornikov v mestih in v diaspori. V dosego tega namena so se prav dobro izkazale takozvane dobrodelne tridnevnice, v katerih okviru se prirejajo cerkvena in svetna zborovanja o dobrodelnosti. (Prim. Keller, Heimatmission und Dorfkultur, Caritasverlag Freiburg 1919; Lenné, Der Caritasauschuß auf dem Lande und seine volkserzieherische Bedeutung, Freiburg 1918; Strau-

binger, Der Pfarrer und die ländliche Wohlfahrtspflege, im Almanach für die katholischen Geistlichen der Diözese Rottenburg, Bader, Rottenburg 1923; Weigert, Die Volksbildungsarbeit auf dem Lande, Volksvereinsverlag M. Gladbach 1922; Weigert, Beim Kienspann, die Lebensanschauung des Volkes aus seinem Munde, istotam; Weigert, Religiöse Volkskunde, Herder, Freiburg 1924.)

III. Katoliška stanovska organizacija.

Če govorimo o katoliško-cerkveni stanovski organizaciji, moramo vnaprej opozoriti, da ne jemljemo pojma »stan« izključno v zmislu cerkvenega prava, ki loči predvsem dva stanova: duhovščino in lajike. Cerkev se mora pri svojem socialnem delovanju ozirati na posamezne svetne stanove, ki so po svojih posebnostih in po svojih interesih preveč različni, da bi jih bilo mogoče zadostno upoštevati in primerno zastopati v eni sami organizaciji lajikov. Svetna stanovska organizacija stoji seveda v industrijski državi, kakor je Nemčija, pod močnim pritiskom orjaških sprememb v gospodarskem in družabnem življenju. Dejansko tudi vidimo v najnovejšem času izredno močno stanovsko gibanje, ki je seveda kar potegnilo s seboj tudi katoliški del prebivalstva. Ker hoče katoliška cerkev v Nemčiji koristiti svojih vernikov kar mogoče vsestransko zastopati, mora tudi njena stanovska organizacija slediti svetni stanovski organizaciji, čeprav radi tega kaj trpijo stara čisto cerkvena društva. In res se je cerkvena stanovska organizacija baš v najposlednjem času z umevanjem prilagodila svetni stanovski organizaciji; to nam dokazuje pisana množica cerkvenih stanovskih društev, o katerih hočemo sedaj podati kratek pregled.

1. V varstvo in podporo rokodelcev, posebej rokodelskih pomočnikov v verskem, duševnem in strokovnem oziru postoja Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov, ki ga je kot najstarejše socialno društvo ustanovil leta 1846 takratni kaplan — pozneje povsod znani »oče pomočnikov« — Ad. Kolping v Elberfeldu s sodelovanjem učitelja Breuerja. Kolping, ki je že stal pod vplivom poznejšega mogućkega škofa barona W. E. Kettelerja, socialnega stezosledca nemških katoličanov, je bil dovolj dalekoviden, da je želel razširiti to društvo po vsej Nemčiji. Danes je Nemčija skoraj brez izjeme preprežena z mrežo društev rokodelskih pomočnikov, ki so združena v Zvezi katoliških društev rokodelskih pomočnikov s sedežem v Cölnu; načeluje jim navadno duhovnik, ki ga imenuje škof. Zveza šteje sedaj 1251 društev z 58.220 aktivnimi in 107.765 neaktivnimi člani. Najvažnejša sredstva v dosego društvenih namenov so domovi za prenočišče potujočih pomočnikov, deloma tudi pomočnikov, ki delajo v dotičnem kraju, dalje zborovanja, poučni tečaji, ustanavljanje strokovnih zvez in dobrodelnih naprav. Od časopisov je treba omeniti: »Der katholische Gesellenverein« (za društvene predstojnike), »Mitteilungen« (za duhov. voditelje) in »Kolpingblatt« (splošno glasilo).

Organizacija društev rokodelskih pomočnikov je patriarhalna. Na čelu posameznega društva stoji od škofa imenovan duhovnik kot predsednik (»Präses«, za vso škofijo »Diözesanpräses«); njemu stojita ob strani aktivno predstojništvo (obstoječe iz izvoljenih pomočnikov in nepomočnikov) in takozvano varstveno predstojništvo (»Schutzvorstand«, obstoječe iz rokodelskih mojstrov in drugih osebnosti, ki jih izvoli predsednik). Od l. 1921 nimajo več na občnem zboru samo predsedniki glasovalne pravice, ampak tudi zastopniki pomočnikov.

2. Za katoliško delavstvo so se ustanovila že na Ketterlejevo pobudo posebna društva. V dobi kulturnega boja je to gibanje nazadovalo, dokler ni pričelo nanovo procvitati l. 1880 z ustanovitvijo že omenjene zveze »Arbeiterwohl«. Gonilna sila tega gibanja je bil pač takratni generalni tajnik društva »Arbeiterwohl«, dr. Fr. Hitze, ki je l. 1884 na katoliškem shodu v Ambergu naglašal potrebo ustanavljanja delavskih društev na podlagi papeževe okrožnice »Humanum genus«. Ko je potem nastopil Leon XIII. v znani okrožnici »Rerum novarum« (15. maja 1891) tako živahno za delavske koristi, ni raslo število delavskih društev samo numerično, ampak tudi njih smotri so se raztegnili na splošno socialno in gospodarsko polje, dočim so imele delavske organizacije prvotno predvsem podporni značaj. Pred vojno je bilo kakih 4000 društev z okroglo 400.000 člani. Po poslednjih statističnih podatkih iz l. 1922/23 je sedaj v celoti 2737 društev s 325.987 člani, ki se delijo na tri velike zveze, ki pa v marsikakih praktičnih in načelnih vprašanjih ne nastopajo popolnoma enotno. Te zveze so:

a) Zveza južnonemških katoliških delavskih društev (Der Verband süddeutscher katholischer Arbeitervereine), ustanovljena l. 1893 s sedežem v Monakovem, ki šteje 921 društev in 100.987 članov. Zveza je mnogo dosegla zlasti z ustanavljanjem dobrodelnih blagajn. Poleg društvenega glasila »Der Arbeiter« izdaja tudi »Socialno knjižnico« (»Soziale Bücherei«) in več mladinskih listov.

b) Zveza katoliških delavskih društev zapadne Nemčije (Der Verband kathol. Arbeitervereine Westdeutschlands), ustanovljena l. 1900 s sedežem v M.-Gladbachu. Šteje 1316 društev s 185.000 člani. Zveza močno goji pouk, ustanavlja knjižnice itd.

c) Zveza katoliških delavskih društev s sedežem v Berlinu (Der Verband kath. Arbeitervereine, Sitz Berlin), ustanovljena l. 1897. L. 1908 je štela 940 društev in več nego 120.000 članov, leta 1922/23 pa samo še 500 društev in 40.000 članov. Njeni organi so: za duhovne voditelje »Arbeiterpräses«, za člane »Arbeiter« in »Robotnik«, kot mladinski list pa »Die Kommenden«. Ta zveza se loči od zapadno- in južnonemške zveze po tem, da odklanja strokovne zveze, ker načelno zameta vsako strokovno organizacijo radi njene baje nekrščanske nasilne politike. Namene strokovnih društev hoče doseči s poklicnimi strokovnimi oddelki (Fachabtei-

lungen). V nasprotju z njo se južno- in zapadnonemška zveza sicer borita proti prostim strokovnim zvezam, toda zavzemata povsem prijazno stališče proti krščanskim strokovnim zvezam.

To v načelu različno stališče do strokovnih zvez je povzročilo, da imamo v nemškem katoliškem delavskem gibanju od l. 1900 dalje oster in obžalovanja vreden razdor; berlinska zveza, katere zastopniki so poprej zagovarjali strokovne zveze, je namreč izjavila — sklicujoč se pri tem neutemeljeno na papežovo okrožnico Rerum novarum — da so samo katoliški strokovni oddelki v zmislu cerkvenih določil. Spor je postal posebno oster radi tega, ker so pruski škofje v nekem pastirskem pismu priporočali ustanovitev strokovnih oddelkov; povod so jim dale neke nejasne izjave na drugem kongresu krščanskih strokovnih zvez, ki so se mogle napačno tolmačiti. Freiburški nadškof je šel v svojem sprovdnem pismu, poslanem hohenzollernski duhovščini, celo tako daleč, da je očital krščanskim strokovnim zvezam socialnodemokratske tendence in da je naravnost zavzel stališče proti njim. Tako se je pričel začetkom 20. stoletja silen literaren boj o dopustnosti interkonfesionalnih krščanskih strokovnih zvez. Nasproti temu so pa proglasili nekateri škofje (n. pr. kardinal Fischer v Cölnu in škof Schneider v Paderbornu) javno, da nočejo delati krščanskim strokovnim zvezam prav nobenih težkoč. Za krščanske strokovne zveze in njih dopustnost so nastopili med drugimi: R h e n a n u s, Christliche Gewerkschaften oder katholische Fachabteilungen? 1904; Müller, Die christliche Gewerkschaftsbewegung, 1905; Forschner, Der christliche Gewerkschaftsgedanke, 1907; proti njim so se izjavili: Carbonarius, Kann und darf ich für eine Arbeiterbewegung auf katholischer Grundlage eintreten? K e m p e l, Die christliche und neutrale Gewerkvereinsbewegung; B r a u n, Bisheriges u. künftiges Verhalten der deutschen Katholiken in der Arbeiterfrage; prim. tudi slovstvo načelnega značaja: L e h m k u h l, Arbeitsvertrag und Streik, Freiburg 1904; B i e d e r l a c k, Theologische Fragen und die gewerkschaftliche Bewegung, München 1910.

Leta 1905 se je poslalo o tej stvari posebno vprašanje v Rim, nakar je izjavil papež po listu Osservatore Romano, da »z enako naklonjenostjo pohvali in spodbuja obe organizaciji«. Kljub temu se je — ne v korist krščanskemu delavskemu gibanju — prepir nadaljeval, dokler se niso l. 1919 pričela med krščanskimi strokovnimi zvezami in med strokovnimi oddelki pogajanja za zedinjenje. Obrnili so se tudi na konferenco škofov v Fuldi, ki je jeseni sporočila voditeljem berlinske zveze, da se želi zedinjenje v kakršnikoli obliki. Nato je berlinska struja prenehala z bojem in spor se lahko smatra začasno kot poravnani.

Leta 1921 je izgubilo katoliško delavsko gibanje v Nemčiji moža, ki ga splošno cenijo kot velikega voditelja tega gibanja v najnovejšem času, vseučiliškega profesorja prelata dr. Fr. H i t z e j a. To je bil mož, ki se je oprijel Kettelerjevih pobud, jih presadil iz teoretičnih razmišljanj v praktično delo in jih tudi dovedel do praktičnih

uspehov. Fr. Hitze se je rodil 16. marca 1851 kot sin kmečkega posestnika v Hanemickeju, okrožje Olpe/Sauerland. Obiskoval je gimnazijo v Paderbornu, nato je študiral v dobi najljutejšega kulturnega boja v letih 1872 do 1878 teologijo na würzburški univerzi in je bil 26. julija 1879 posvečen v mašnika. Od leta 1878 do 1880 je bil kaplan v nemškem zavodu Campo Santo v Rimu, da je tam nadaljeval svoje študije, ki so bile že v Würzburgu usmerjene posebno na socialno-politična vprašanja sedanjosti. L. 1881 je postal glavni tajnik »Arbeiterwohl«-a, zveze katoliških delodajalcev in delavskih prijateljev, in urednik glasila z enakim naslovom, ki je postalo po njem torišče najživahnejšega izmenjavanja misli o praktični socialni politiki. Leta 1893 je postal izredni profesor za krščansko družboslovje na takratni akademiji v Münstru na Vestfalskem, kjer je bil imenovan l. 1904 rednim profesorjem, ko se je univerza obnovila, za kar si je pridobil znatnih zaslug. Od l. 1892 do 1912 je bil član pruskega deželnega zbora, od l. 1884 član državnega zbora, po revoluciji član Nemške narodne skupščine in pozneje zopet član državnega zbora. Breme silnega dela, ki ga je nosil vse življenje, je njegovo zdravje močno zrahljalo. Radi srčne bolezni je moral l. 1902 javno delovanje kot govornik popolnoma opustiti. Tem marljiveje pa je deloval v parlamentu, zlasti v odsekih, predvsem pa na slovstvenem polju, dokler ga ni 20. julija 1921 po dela in uspehov polnem življenju odpoklicala smrt v kopališču Nauheimu, kjer je iskal pomoči. Izmed njegovih slovstvenih del naj omenim poleg številnih člankov v listih »Arbeiterwohl« in »Soziale Kultur« (nadaljevanje »Arbeiterwohl«-a) ter v drugih socialnih časopisih: Die soziale Frage und die Bestrebungen zu ihrer Lösung 1877; Kapital und Arbeit und die Reorganisation der Gesellschaft 1880; Die Quintessenz der sozialen Frage 1880; Pflichten und Aufgaben der Arbeitsgeber, 1888; Schutz der Arbeiter, 1890; Was jeder Mann bezüglich der Invaliden- und Hinterbliebenenversicherung wissen muß, 1912; Normal-Arbeitsordnung, 1891; Die Arbeitsfrage, 1899, 1907; Abriß der Agrarfrage, 1908; Zur Würdigung der deutschen Sozialpolitik, Kritik der Bernard'schen Schrift: »Unerwünschte Folgen der deutschen Sozialpolitik«, 1913; Geburtenrückgang und Sozialreform, 1917.

Hitze je predlagal l. 1884 na katoliškem shodu v Ambergu, naj se ustanovljajo katoliška delavska društva; bil je vedno topel prijatelj in podpornik katoliškega delavskega gibanja. L. 1894 je predložil na zborovanju duhovnih voditeljev kolinske škofije temeljna načela za ustanovitev poklicnih oddelkov v katoliških delavskih družtvih, iz katerih so se kmalu nato razvile krščanske strokovne zveze; njih pospeševatelj je ostal do svoje smrti. Poleg tega je posvetil vse svoje življensko delo zakonodaji glede socialne reforme. Razširjenje zakona o delavskem varstvu, izvedba socialnega zavarovanja, zakoni o varstvu rokodelstva so večinoma njegovo delo. Zato imenujejo Hitzeja po pravici: »Altmeister der deutschen Sozialpolitik«. Kot duhovnik je bil poln najplemenitejše pobožnosti, kot znanstvenik vzorno temeljit, kot učitelj na visoki šoli očetovski prijatelj svojim

učencem, kot politik ljudski zastopnik v najpristnejšem pomenu besede; bil je vzor spolnjevanja dolžnosti, pridnosti in spoštovanja strankine discipline; kot človek je bil ljubezniv mož, čigar vse bitje je bilo čista dobrotà, milina in ponižnost; vedno je smotreno mislil in delal za blaginjo svojih ljudi v stiski.

3. Za katoliški trgovski stan so se ustanovljale že sredi preteklega stoletja marijanske kongregacije, in sicer najprej samo za neoženjene trgovce, od l. 1872 dalje pa tudi za oženjene; te kongregacije so se l. 1877 združile v Zvezo katoliških trgovskih udruženj (sedež Essen ob Ruhri). Sedaj šteje zveza v vsej Nemčiji 320 podružnic s 40.000 člani. Zvezi morejo pristopiti kot redni člani vsa samokatoliška društva, ki imajo namen, da pospešujejo brez kakih političnih smotrov samo svoje verske in trgovske stanovske koristi. V zadnjem času se Zveza trudi, da bi kar mogoče učinkovito obravnavala vsa stanovska in gospodarska vprašanja, ki spadajo v njen delokrog. V ta namen se je ustanovilo na Zvezinem zborovanju v Stettinu l. 1921 več odsekov; za gospodarska vprašanja, za davčna vprašanja, za delovno pravo, za verska vprašanja itd.; Zveza ima tudi zelo upoštevanja vredne dobrodelne naprave, tako n. pr. lastno mrliško blagajno, bolniško blagajno, okrevališče itd. Društveni glasili sta »Mercuria« in »Monatsblätter« (za društvene predstojnike). Za mlade katoliške trgovce pod 25 leti postoja v Nemčiji kot mladinska organizacija za pospeševanje verskega in poklicnega življenja »K. K. V. — Jugendbund«, čigar člani dobivajo glasilo »Jung-Mercuria«.

4. Žensko stanovsko gibanje je mlajšega izvora, se je pa baš v zadnjem času med nemškim katoliškim prebivalstvom pravi živahno razvilo. Najvažnejše ženske stanovske organizacije so tele:

a) Društva za delavke. Od dne do dne išče več žensk dela v industriji; tudi za te žene in deklice so morali nemški katoličani ustvariti posebne organizacije, ki so v splošnem urejene po vzorcu moških delavskih društev. Sedaj postojajo tri velike zveze:

α) »Zveza katoliških društev žená in deklet v pridobitnih poklicih v Nemčiji« (»Verband katholischer Vereine erwerbstätiger Frauen und Mädchen Deutschlands«), ustanovljena l. 1904 v Berlinu, ki je že sredi l. 1908 štela 160 društev z 22.500 članicami; sedaj šteje 250 društev s 25.000 članicami. Zveza stremi za enotno organizacijo vseh katoliških žensk v pridobitnih poklicih, da zastopa njih koristi v dušnem, stanovskem in gospodarskem oziru po načelih kat. cerkve. Ta namen skuša doseči s prirejanjem predavanj, s ustanavljanjem knjižnic, hranilnic, bolniških in mrliških blagajn, s prirejanjem poučnih tečajev za knjigovodstvo, trgovsko dopisje in gospodinjstvo, z izvežbanjem tajnic za delavke in z ustanavljanjem zavetišč za delavke in okrevališč. Društveni organ je »Frauenarbeit«.

β) Od l. 1906 postoja poleg te Zveze še »Zveza južnonemških katoliških društev za delavke« (»Verband süddeutscher katholischer Arbeiterinnenvereine«) s sedežem v Monakovem; l. 1923 je štela 258 društev z 21.000 članicami. Zvezin organ je »Die Arbeiterin«.

γ) Najmlajša veja na deblu ženske delavske organizacije je l. 1917. ustanovljena »Zveza nemških katoliških ženskih delavskih društev za zapadno Nemčijo« (»Verband der deutschen kath. Arbeiterinnenvereine für Westdeutschland«) s sedežem v Bochumu, ki šteje 35 društev s 4500 članicami in izdaja v M. Gladbachu kot zvezin organ list »Aufwärts«.

(O ženskem delavskem gibanju prim. R e t z b a c h, Die gewerbliche Arbeiterinnenfrage, München, 1910; R u p f l e, Katholische Arbeiterinnenvereine, Soziale Bücherei, München, 1910; P i e p e r, Von der Arbeiterbewegung zum Arbeiterstande, M. Gladbach, 1920. — Skupaj z delavskim društvom tvorijo katoliška društva za delavke »Katoliško društvo za delavce in delavke v Nemčiji [»Katholischer Arbeiter- und Arbeiterinnenverein Deutschlands«], ki je postavilo na svojem zborovanju l. 1921 enoten program. Prim poročilo o 2. kat. kongresu delavskega društva, M. Gladbach, 1921.)

b) Društva za služkinje. Že v začetku stoletja so pričeli posle strokovno organizirati. Zlasti so socialistične in krščanske strokovne organizacije ustanovile dve veliki državni zvezi; pri tem se je smatralo službeno razmerje preveč kot obrtno delovno razmerje. Kmalu pa se je spoznalo, da je poleg teh strokovnih organizacij še dovolj prostora za organizacijo na konfesionalni podlagi z versko-nravnimi in socialno-gospodarskimi smotri. Prvotno so imele katoliške ustanove na tem polju neprisiljeno obliko nedeljskih poselskih udruženj z verskimi in zabavnimi cilji. Napredujoče strokovno gibanje pa je imelo za posledico, da se je l. 1907 ustanovila »Zveza katoliških društev za služkinje« (»Verband katholischer Dienstmädchenvereine«), ki se deli v škofijske zveze in hoče doseči medsebojno podpiranje in enotno vodstvo katoliških društev za delavke. Njen organ je polumesečnik »Haus und Herd« v Monakovem. Zveza šteje 125 društev z 12.000 članicami.

c) Društva za trgovske sotrudnice. Proti koncu preteklega stoletja so nastala prva društva v Porenju na pobudo pomožnega škofa dr. Schmitza. To gibanje se je posebno utrdilo in okrepilo, ko se je ustanovila l. 1901 na dobrodelnem zborovanju v Aachenu »Skupna zveza katoliških trgovskih sotrudnic in uradnic v Nemčiji« (»Gesamtverband katholischer kaufmännischer Gehilfinnen und Beamtinnen Deutschlands«). Poleg tega postoje od l. 1914 še južnonemška zveza »Društev katoliških trgovskih sotrudnic in uradnic« s 83 društvi in 7152 članicami ter od l. 1917 še »Katoliška zveza trgovskih uslužbenk in uradnic v Nemčiji«, ki ima kot zvezin organ list »Lydia«; šteje 115 društev in 11.000 članic. Vse tri zveze obsegajo 258 društev s 26.152 članicami.

5. Vprašanja svetovnega naziranja imajo seveda posebno velik pomen za učiteljstvo; zato moramo z velikim zadoščenjem pozdravljati, da se je razvilo med katoliškim učiteljstvom prav cvetoče stanovsko gibanje. Koristi katoliških učiteljev zastopa »Katoliška učiteljska zveza Nemčije« (»Katholischer Lehrerverband Deutschlands«) s sedežem v Bochumu, ki je bila ustanovljena leta 1889 ob

priliki 36. splošnega zborovanja katolikov v Nemčiji. Zveza ima posebne odseke za pravno varstvo, za mladinsko varstvo, za šolsko upravo itd., da bi tem laže dosegla svoj smoter: dvigniti šolo po načelih katoliške cerkve, čuvati in pospeševati stanovske koristi učiteljstva. Katoliška učiteljska zveza šteje 21 društev z 22.500 člani. Vsaki dve leti izda poseben letopis. Sedaj pripravlja izdajo čitanke za ljudske šole. Zveza je tudi glavna vzdrževaljica »Nemškega instituta za znanstveno pedagogiko v Münstru na Vestfalskem« (Deutsches Institut für wissenschaftliche Pädagogik in Münster i./W.). Najvažnejše članice glavne zveze so: »Katoliška učiteljska zveza za Porenje« (najstarejša organizacija), »Vestfalsko pokrajinsko društvo« (ustanovljeno l. 1891) in »Društvo katoliških učiteljev v Šleziji« (ustanovljeno l. 1892). L. 1918 se je ustanovila »Katoliška zveza učiteljskega naraščaja v nemški državi« («Katholischer Junglehrerbund des deutschen Reiches», sedež: Rinkerode v münsterskem okraju); samostojno življenje živi od l. 1920 »Katoliška zveza učiteljskega naraščaja na Bavarskem« (sedež: Amberg, Oberpfalz).

Katoliške učiteljice so od l. 1885 združene v »Društvo katoliških nemških učiteljic« (sedež: Aachen, Heinrichsallee 9). Društvo skrbi za dušni in gmotni blagor učiteljic in za pospeševanje vzgoje po kat. načelih. V tej zvezi so združene učiteljice vseh skupin. Zato se seveda zveza deli na razne odseke in odbore; taki odseki so n. pr.: odsek za ljudsko šolo, za srednjo šolo, za višjo izobrazbo deklet, za tehnične stroke, za ženske nadaljevalne šole, za pouk v risanju in v umetnosti, za vzgojo in pouk nenormalnih otrok itd. Društvo ima svojo bolniško blagajno, podporno blagajno, blagajno za prispevke upokojencem, osrednjo posredovalnico za službe in več domov. Njegov organ je »Monatschrift für katholische Lehrerinnen«. Vsakoletni občni zbori, o katerih izhajajo vedno posebna poročila, so vedno izredno dobro obiskani in pričajo o živahnem življenju zveze. (Glede podrobnosti glej Pauline Herber, Das Lehrerinnenwesen in Deutschland, Kösel, Kempten 1906.)

Pri društvu katoliških nemških učiteljic je korporativno včlanjeno »Društvo kat. nemških višjih učiteljic« («Verein kathol. deutscher Oberlehrerinnen»), ki pospešuje idealne in gmotne koristi višjih učiteljic. Predvsem se bavi z vprašanjem akademičnega študija in nadaljnje znanstvene izobrazbe; utrjevati hoče med članicami katoliško svetovno naziranje in zastopati katoliška vzgojna načela. Izdaja publikacije, prireja znanstvena predavanja in tečaje, ustanavlja urade, kjer dobi članice informacije in navste itd.

6. Med katoliškimi akademiki imamo že zdavna živahno in zelo razvito stanovsko gibanje, v katerem lahko ločimo predvsem tri skupine.

a) L. 1856 ustanovljena »Kartelna zveza katoliških nemških dijaških društev« («Cartellverband der katholischen deutschen Studentverbindungen»; kratica: C. V.) je pač največja in najpomembnejša zveza, zaeno edina zveza nemških dijakov, ki nosijo barve. Ustanovljena je na temelju skupnega katoliškega

svetovnega naziranja in sestoji iz takih nemških dijaških društev, ki imajo izrečno v svojih pravilih načela katolicizma, znanstvenosti in prijateljstva. Zveza izključuje politična stremjenja, zahteva pa od svojih članov ljubezen do domovine in nравnost; vsako vrsto dvoboja odklanja. Člani nosijo barve, da s tem javno priznavajo svoja katoliška načela; s tem se tudi jači zmisel za akademično stanovsko čast in krepki čuvstvo skupnosti. Njeno geslo je: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas*. L. 1923 je štela zveza 104 društva s 17.038 člani.

b) Slična v svojih smotrih in načelih je »Zveza katoliških dijaških društev Nemčije« (»Verband der katholischen Studentenvereine Deutschlands«; kratica: K. V.), samo da ne nosi barv; ustanovljena je bila l. 1866. Njeno glasilo so »Akademische Monatsblätter«. Zveza ima posredovalnico za službe in podporni odsek za revne člane. L. 1923 je štela okroglo 14.000 članov.

c) Tretja zveza je »Zveza znanstvenih katoliških dijaških društev Unitas« (»Verband der wissenschaftlichen katholischen Studentenvereine Unitas«; kratica: U. V.). Od drugih katoliških dijaških društev se razlikuje bistveno v tem, da zahteva skupno versko življenje in skupno znanstveno udejstvovanje. Po številu članov je ta zveza najmanjša; l. 1922 je štela 1505 dijakov in 2010 starešin.

V načelih popolnoma paralelno gibanje se kaže med katoliškimi dijakinjami, odkar so odprta vrata nemških vseučilišč tudi ženskam. Skupne koristi žensk v akademičnem življenju in pri ženskem gibanju zastopa na temelju katoliškega svetovnega naziranja »Zveza katoliških dijakinj Nemčije« (»Verband der katholischen Studentinnen Deutschlands«), ustanovljena l. 1913. Načela zvezina so: vera, znanost in prijateljstvo. Ker so se pokazali v društvenem življenju pojavi, da se je stik med posameznimi članicami preveč zrahljal, se je naglašala na zadnjem občnem zboru potreba po ožjem medsebojnem stiku. To je našlo svoj izraz tudi v izpremenci načel: mesto načela »prijateljstva« se je postavilo načelo »skupnosti«. L. 1919 je bilo včlanjenih pri Zvezi 17 društev s približno 600 članicami; število društev je narastlo l. 1923 na 25. Zveza izdaja kot svoje glasilo list »Katholische Studentinnen«.

Ne da bi se spuščali v podrobnosti, omenjamo samo še to, da z doslej omenjenimi katoliškimi stanovskimi organizacijami nikakor še ni izčrpano vse katoliško gibanje na tem polju. Omenili smo samo najvažnejše organizacije. Postojajo pa seveda tudi za druge socialne skupine posebne katoliške stanovske organizacije, tako n. pr. udruženje za duhovnike, za uslužbence v župniščih, ki so navadno organizirani po škofijah, za katoliške cerkvene uslužbence, za cerkvene glasbenike, za gostilniške uslužbence itd.

7. Posledica omenjenih socialnih stanovskih organizacij pa seveda ni to, da bi bila čisto cerkvena stanovska udruženja, ki ne upoštevajo momenta poklicne pripadnosti, nepotrebna. Baš dejstvo, da je poklicni moment tako odločujoče vplival na združe-

vanje katoličanov, je moralo napotiti cerkev, da je ustanovila posebna društva za cerkvene stanove.

Prva moška kongregacija s čisto cerkvenim značajem sega nazaj v 16. stoletje. Čim bolj se je pa moški svet v najnovejšem času organiziral v posameznih društvih, tem večja je bila potreba po izpopolnjevanju moških kongregacij v cerkvi. Tako je prišlo l. 1910 do ustanovitve »Apostolstva mož« (»Männerapostolat«), ki združuje stare bratovščine in kongregacije. Organizacija, ki je samo rahla, je razširjena po vsej Nemčiji. Moškemu apostolstvu molitve, ustanovljenemu l. 1901, pripada približno pol milijona moških. (Središče: Emmerich, Bonifaciushaus.) Društveno glasilo je »Männerapostolat«. (Prim. Sträter, Das Männerapostolat, seine Bedeutung und praktische Ausgestaltung, Herder, Freiburg 1922.)

V zadnjih desetletjih bolj in bolj propada družinsko življenje; najbolj učinkovito sredstvo proti temu so udruženja mater. Prvo nemško materinsko društvo je ustanovil l. 1856 škof Ketteler. Materinska društva dajejo članicam navodila za pravo katoliško vzgojo otrok; poleg tega zasledujejo tudi dobrodne namene. V teku časa so se združila posamezna društva v škofijah v škofijske zveze. To se je zgodilo med svetovno vojno.

Mladeniške kongregacije segajo nazaj tja v 16. stoletje. Prvotno so se zbirali v njih mladoletni pripadniki posameznih stanov, in sicer najprej dijaki. Okoli srede 19. stoletja se ne upošteva toliko razlika v poklicu, ki loči mladeniče, kakor mladost, ki jih med seboj druži. Nastajajo splošne mladinske organizacije, a samo v cerkveno-verskem zmislu. Nekako od l. 1890 se pa zbira mladina v posebnih mladinskih društvih. L. 1907 se je ustanovila »Skupna zveza katoliških mladinskih društev in društev mladih mož« (»Gesamtverband der katholischen Jugend- und Jungmännervereine«) s sedežem v Düsseldorfu. Kot najvažnejša glasila te zveze omenjamo: za duhovne voditelje »Jugendführung«, za predstojništva »Jugendverein«, za starejše člane »Die Wacht«, za mlajše člane »Die Jungwacht«, za dečke v zadnjem šolskem letu »Am Scheidewege«, za športni oddelek »Die Jugendkraft« itd. Zveza je štela l. 1919 3835 društev s 363.206 člani.

Skoro v vsaki katoliški župniji je deklinška kongregacija. Ustanavljale so se v izredno velikem številu; od l. 1860 do l. 1907 se je včlanilo pri centrali »Congregatio prima primaria« v Nemčiji 1610 društev. V manjših krajih omejujejo organizacije za dekleta svoje delovanje na čisto cerkvene prireditve; v novejšem času so pa ustanovile deklinške kongregacije razne socialne naprave (knjižnice, hranilnice, prirejanje tečajev itd); priznavati se jim morajo tudi lepi uspehi na polju cerkvenega mladinskega skrbstva. L. 1915 se je ustanovila »Osrednja zveza katoliških deklinških kongregacij Nemčije« (»Zentralverband der katholischen Jungfrauenkongregationen Deutschlands«) s sedežem v Bochumu, pri kateri je včlanjenih lepo število 3456 kongregacij za dekleta.

8. V zadnjem desetletju se je tudi med katoliško mladino močno razvilo takozvano mladinsko gibanje (Jugendbewegung); njegovi znaki so borba za samostojnost in živahno stremljenje po poptanjenju. Tega gibanja seveda tu ne moremo podrobno opisati in oceniti. Omenimo naj samo najvažnejše skupine:

a) »Der Quickborn« zbira predvsem katoliško mladino višjih učnih zavodov. Njegovi člani se načeloma vzdržujejo alkohola in nikotina in goje samovzgojo s potovanjem, z gojenjem narodne pesmi itd. Starejši člani tega gibanja, združeni v tako zvani »Zvezi starejših« (»Älternbund«), hočejo presaditi ta način življenja tudi na visoke šole in ga vzeti s seboj v poznejši poklic. (Glede podrobnosti glej literaturo, ki je izšla v založbi: Deutsches Quickbornhaus, Burg Rothenfels/M.)

b) »Der Jungborn« (ustanovljen leta 1917) je zrastel iz že omenjenih mladinskih skupin Zveze križa (Kreuzbündnis). To je abstinentno gibanje mož dejanja in izdaja kot glasilo »Johannesfeuer«.

c) »Neudeutschland«, prvotno bolj organizacija za mladinsko skrbstvo, je zadobila v zadnjem času bolj in bolj značilne znake mladinskega gibanja. Organizacija želi združiti vse tiste katoliške učence, ki želijo, da se kar mogoče zgodaj napolnijo z duhom živega katolicizma in postanejo pozneje moške trdnega prepričanja. Glasilo jim je »Leuchtturm«.

d) »Großdeutsche Jugend« zbira pod svojim voditeljem dr. Nik. Ehlenom predvsem zrelejšo mladino, ki gleda svoje žive ideale v katoličanstvu, naravi in nemštvu. Prezira vsako organizacijo in vsako strankarstvo in se hoče izživeti samo v življenju v katoliški cerkvi. Kot njeno glasilo izhaja od l. 1913 »Heiliges Feuer«, ki je dobilo v novembru 1915 prvokrat prilogo »Die Großdeutsche Jugend«. (Prim. Scherer, Die Arbeit, von ihrem Geist und Wesen, herausgegeben von der Großdeutschen Jugend, Paderborn 1920.)

Čeprav imajo naša izvajanja samo značaj skice, kaže vendar najnovejši razvoj socialnega in karitativnega gibanja med nemškimi katoličani prav pestro sliko. Če hočemo to raznolikost prav ceniti, ne smemo pozabiti, da niso nastale posamezne naprave radi samih sebe, ampak da so nujna posledica kompliciranega gospodarskega in družabnega življenja v Nemčiji. Nad vso raznolikost v obliki in v nebitvenih stvareh pa sega enotni veliki smoter: uporabiti večne vrednote katolicizma za blaginjo, povzdigo in prospeh nemških katoličanov v duševnem in gmotnem oziru.

Poleg socialne literature, ki smo jo na posameznih mestih že omenili, naj opozorim še na tole katoliško-socialno in karitativno literaturo: Staatslexikon, herausgegeben im Auftrage der Goerres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft im katholischen Deutschland, Herder, Freiburg i. Br. — Lehmkuhl, Die soziale Not und der kirchliche Einfluß. 4. Heft der »Stimmen aus Maria Laach«, Freiburg 1896. — Lehmkuhl, Die soziale Frage und die staatliche Gewalt, 6. Heft der »Stimmen aus Maria Laach«, Freiburg 1896. — P esch, Die soziale Befähigung der

Kirche, Berlin 1899. — Retzbach, Leitfaden für die soziale Praxis, Herder, Freiburg 1922. — Schaub, Die katholische Caritas und ihre Gegner, M. Gladbach 1909. — Auer, Der deutsche Caritasverband und seine Diözesanverbände, ein Bild der Arbeit, Caritasverlag, Freiburg 1922. — Jörger, Caritashandbuch, Caritasverlag, Freiburg 1923. — Jörger, Am Jahrhundertweg der deutschen Caritasbewegung, Caritasverlag, Freiburg 1923. — Krose, Kirchliches Handbuch für das katholische Deutschland, Herder, Freiburg (doslej je izšlo 11 zvezkov). — Franz, Der soziale Katholizismus in Deutschland bis zum Tode Kettlers, M. Gladbach 1914. — Liese, Geschichte der Caritas, 2 Bände. Freiburg 1924.

ZDRAVSTVENE RAZMERE V SLOVENIJI L.1923.

Socialnomedicinska študija po uradnem poročilu. — Sestavil dr. A. B. Ljubljana.

Inspektor ministrstva za narodno zdravje nam je priobčil (Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti št. 50, letnik VI., dne 5. junija 1924) »Letni izkaz za leto 1923 o zdravstveno-statističnih razmerah v Sloveniji«.

To poročilo je peto po naši osamosvojitvi. Kakor smo se doslej vsako leto na tem mestu pobavili z razmotrivanjem, kaj pravzaprav pomenijo oni kratki in zelo pičli podatki za naše narodno življenje,¹ tako pregledamo tudi letos zadnji uradni izkaz, ki je edino zanesljivo merilo našega uspevanja.

Že lani smo izrazili nekatere pomisleke proti oblikovni strani uradnega poročila, ki je po eni plati šablonsko zastarelo, po drugi pa pri važnih podatkih zelo redkobesedno, pri nevažnih zelo gostobesedno. Tako n. pr. je za vzroke naravne smrti 22 postavk, pri naštevanju smrtnih nezgod pa kar 36. Doslej torej naši nasveti niso bili upoštevani, želimo in pričakujemo vsaj v prihodnje.

Stvarna stran poročila je v splošnem povoljnejša, ker nam kaže, da se je preokret na bolje ustalil.

Splošni podatki. Naravni prirastek.

Število prebivalstva je še vedno označeno z 1,056.464, ista številka, kakor pred dvema letoma, ugotovljena o priliki ljudskega štetja. Po našem nemerodajnem mnenju se je v prejšnjih dveh letih pomnožilo prebivalstvo za okroglih 20.000, kar bi moralo vsakoletno uradno poročilo kakorkoli upoštevati in označiti.

Število rojencev (bržkone z mrtvorojenimi vred) je 33.572 ali 31·7‰ prebivalstva, kar pomeni 1·169 ali 1⁰/₁₀₀₀ v e č od prejšnjega leta in skoraj toliko kakor predlansko leto.

¹ Primeri: Čas, letnik XV., zv. 1—2, str. 126—130; letnik XVI., zv. 2, str. 117—120; letnik XVII., zv. 2—3, str. 129—132 in letnik XVIII., zv. 2—3, str. 144—147.

Število umrlih je 20.536 ali 19.4% . V primeri s prejšnjim letom za 99 ali $0,1\%$ višje.

Razloček med rojenimi in umrlimi znaša 13.036 ali 12.3% . To je samo kosmati prirastek, ker število mrtvorojenih 805 (+ 50) ali 23.9% (+ 0.6%) vseh rojencev treba ali od števila rojencev odšteti ali k številu umrlih prišteti, da dobimo čisti ali živi prirastek, ki znaša 12.231 ali 11.6% , to je za 1020 ali 1% več ko za prejšnje leto. Rodovitnost se je zvišala za okroglo 1000, umrljivost je ostala približno ista, zato je pravi prirastek blizu 12% .

Vsekako napredek, dasi še ni doseženo zadovoljivo stanje, ki bi se moralo za naše potrebe sukati vsaj okoli 15% prirastka. Rodovitnost je še vedno zelo pičla, tudi če uvažujemo neugodne življenske razmere, ki v njih živi pretežni del našega naroda, tudi je umrljivost še občutno previsoka.

Število porok je vnovič padlo na 8545 ali 8% (prav za prav 16.1% , ker v primeri s prebivalstvom treba šteti oba zakonca), kar pomenja kar 474 ali 1.6% manj od prejšnjega leta. Pričakovati je, da se z izboljšanjem in ustaljenjem socialnih razmer povzdigne to število in obdrži na primerni višini.

Število izven zakona rojenih otrok je poskočilo na 3818 ali 11.4% vseh rojencev, to je za 152 več ko prejšnje leto. Vsak 8. do 9. otrok se nam rodi izven zakona. Ta kulturni madež bi se pač moral kako zmanjšati na licu slovenstva! Vemo, da ta sramota ne zadeva toliko širokih plasti našega naroda kakor nekatera mesta in kraje proti severu, kjer je alkoholizem v cvetju.

Tudi število mrtvorojencev s postavko 805 ali 23.9% se je pomnožilo za 50. To previsoko število pa še davno ne pomenja vseh izgub, ki jih trpi narod že pri vrelu svoje moči, izgube, ki se ne ustavljajo na situ zdravstvene statistike (zgodnji porodi in vsakovrstni splavi), so ogromnejše.

Umrljivost po starosti.

V prvi življenjski dobi, detinski dobi do 5. leta, smo imeli zopet 7254 mrličkov ali 6.8% prebivalstva ali 353% vseh umrlih, to je kar za 1173 ali 55% več od leta poprej. Že lanska postavka je bila previsoka, kaj naj rečemo o letošnji, ki je blizu predlanski? Ta postavka kaže bedo naših najmlajših v strahotni luči in priča o duševni zanikrnosti in gmotni zanemarjenosti. Tolikšna umrljivost v detinski dobi, visoko število mrtvorojencev in nezakonske dece so strupeni poganjki iz ene korenike — npravne izprijenosti. Seveda je gmotna beda zvesta spremljevalka npravne propalosti.

V naslednjih življenskih dobah je umrljivost približno enaka prejšnji. V dobi 5—15 let 753 ali 36.7% (— 32 ali — 1.7%), od 15—30 let 1585 ali 77.3% (+ 66 ali — 3.6%), od 30—50 let 2023 ali 98.7% (— 37 ali — 2.2%), od 50—70 let 4348 ali 221.8%

(— 77 ali + 5⁰/₀₀), od 70 let naprej 4573 ali 223⁰/₀₀ (— 862 ali — 43⁰/₀₀). Izjemo dela starost, ki izkazuje znatno nižjo umrljivost v primeri z lanskim izkazom, kar je dvomljive vrednosti za naše propevanje.

Umrljivost po vzrokih.

Vsled prirojene življenske slabosti je umrlo 1464 ali 43·6⁰/₀₀ (+ 71 ali + 0·1⁰/₀₀) vseh rojencev.

Tuberkuloza nam je pobrala 2778 ali 111·1⁰/₀₀ vseh smrtnih žrtev, to je 51 primerov več ali 22·3⁰/₀₀ manj od prejšnjega izkaza. Pri tej nekako ustaljeni postavki treba iznova poudariti, da je dejansko število žrtev te ljudske morilke izdatno višje, skrito v drugih postavkah, ker večina naših mrliških oglednikov šteje semkaj samo običajne in dolgotrajne primere pljučne jetike.

Pljučnica je zahtevala 1605 ali 78·3⁰/₀₀ (— 53 ali 0·9⁰/₀₀) mrličev. Ta postavka je tudi že nekako ustaljena v vsakoletnih vpiskih.

Glede drugih kužnih bolezni je omeniti, da so k o z e m a l o n e z a r t e (9 smrtnih primerov); š k r l a t i n k a pa je poskočila na 263, tudi g r i ž a je iznova zadivjala (511 smrtnih primerov). Zdi se, da nagle kužne bolezni vendar ginejo med nami in da se vračamo v navadne zdravstvene razmere.

K a p (bržkone možganska) je zaznamovana s 728 (— 28) smrtnimi primeri; smrt vsled s r č n e n a p a k e s 1384 (+ 434) primeri je imela izdatnejšo žetev, približno isto pa r a k in slične zle tvorbe s 576 (+ 65) primeri.

Še vedno moti postavka »ostali naravni vzroki smrti« z 9471 ali 462⁰/₀₀ primeri, ko bi se vendar dala kako razčleniti po preglednih skupinah bolezni, da bi ta največja postavka res kaj predočala.

Vsled slučajnih smrtnih nezgod je umrlo 466 ljudi ali 22·7⁰/₀₀, to je 12 primerov manj ko lani in eden več ko predlanskem. Ljudi nekako ustaljeno število, toda zelo visoko. Smešno sestavljeno je to poročilo, kakor policijska kronika v velikem mestu. Tako n. pr. beremo: »utonilo je 127« in zopet »utonilo jih je po nesreči 8«, torej so prvi utonili po — sreči. Postavke »izkrvavelo jih je«, »čreva so se zavozljala«, »za težkim porodom jih je umrlo« ne spadajo v skupino nezgod, ker izkrvavi kdo ali umre vsled črevesnega zavozljanja največkrat radi bolezni ne pa radi nezgode, ki pomeni zunanji smrtonosni vzrok. Vsekako je zanimivo dejstvo, da se je približno tretjina smrtnih nezgod pripetila v vodi.

S a m o m o r o v j e b i l o 138 (+ 10), u m o r o v i n u b o j e v p a 88 (+ 13); nevesela porast nasilne smrti čez 1% smrtnih primerov sploh.

Zdravstvena bilanca za l. 1923 v Sloveniji ni neugodna, dasi je še želeli izdatnega izboljšanja. Kje treba zastaviti delo v prid našemu narodiču, je razvidno iz te študije in prejšnjih. Navzlic prizadevanju se mi še ni posrečilo, da bi dobil zanesljive podatke o propevanju naših rodnih bratov v Primorju in Korotanu.

Dodatek: Slika iz Korotana.

Bravec teh mojih poročil, gosp. p. A. Ž. D. J., mi je poslal št. 141 »Kärntner Tagblatt«-a, izšlo v Celovcu 22. junija 1924, kjer poroča Joh. Unterluggauer pod naslovom »Die Sprache der Statistik« o zdravstveno-nravnih razmerah krške škofije po sinodalnih relacijah za l. 1923.

V krški škofiji, ki se menda krajevno krije z nekdanjo Koroško, v kolikor je ni okrnila Italija (trbiški okraj), je bilo prebivalstva 389.330, od teh katoličanov 363.934. Samo na te se nanašajo naslednji podatki. Rojstev je bilo 10.566 ali 29⁰/₁₀₀ (prejšnje leto 129 več ali 29⁴/₁₀₀). Zelo zanimiva je razdelitev po dekanijah. Veli-kovec 37⁸/₁₀₀, Krka 36⁸/₁₀₀, Krappfeld 33⁷/₁₀₀, Borovlje 26⁸/₁₀₀, Tinje 24⁶/₁₀₀, Greifenburg 24⁰/₁₀₀, Beljak 23⁰/₁₀₀, Celovec okolica 21⁶/₁₀₀, Celovec mesto 13²/₁₀₀. Celovec izumira, prav tako nekatere okoliške župnije, kakor Veštrinje 15⁰/₁₀₀, Poreče 17⁴/₁₀₀, v Beljaku Sv. Rupert 13⁴/₁₀₀, Sv. Jakob 16⁰/₁₀₀ in Sv. Nikolaj 17⁷/₁₀₀; Borovlje samo 16⁴/₁₀₀. Loiblhammer 20⁰/₁₀₀.

Nezakonskih otrok je ogromno, kar 4007 ali 379⁰/₁₀₀, več ko vsak tretji otrok se rodi izven zakona, v nekaterih dekanijah (Krka) je celo 62 izmed sto otrok nezakonskih. Po nemških dekanijah je okoli polovica otrok izvenzakonskih, po slovenskih približno ena četrtina, častne izjeme so Hoče s samo 17%!

Mrličev so imeli 6684 ali 18⁴/₁₀₀. Kosmat prirastek koroškega prebivalstva znaša torej 10⁶/₁₀₀. Ako upoštevamo, da je bilo 312 mrtvorojenih, znaša rodovitnost samo 28¹/₁₀₀ in čisti naravni prirastek samo 9⁷/₁₀₀ ali manj kot en odstotek.

Žalostno je dejstvo, da umira po mnogih dekanijah več otrok ko odraslih, kar obeta še temnejšo sliko v prihodnosti.

Zakonov je bilo sklenjenih samo 2330 ali 6⁴/₁₀₀, zato je tem več očitnih divjih zakonov.

Koroška posebnost je visoko število bebecov ali idiotov, samo med odraslimi jih je bilo naštetih 1315, ki niso mogli radi te duševne zaostalosti niti prejemati sv. zakramentov, koliko pa je laže bolnih!

Toga naša, naš Korotan, nam nudi tožno sliko zdravstvenega stanja, ki je samo v dolenjem delu, kjer je slovenski živelj, nekoliko veselejša.

IZ KULTURNEGA ŽIVLJENJA.

Shod za cerkveno unijo na Velehradu.

Ob imaginarnem grobu sv. Metodija (kje je za pravo bila prestolnica Rastislavova in Svatoplukova, je še vedno sporno med češkimi arheologi, enako se še ni našel sled Metodijevega groba) se je letos od 30. julija do 3. avgusta vršil četrti kongres za zблиžanje in zedinjenje iztočne in zapadne cerkve. Kdor se je udeležil prvega shoda l. 1907 in pa letošnjega, je lahko ugotovil velikansko razliko in znaten napredek, četudi ti shodi doslej niso imeli glade zedinjenja samega kakih vidnih uspehov.

Prvi shod je bil omejen le na ožji krog katoliških teologov latinskega in grškoslovanskega obreda, ki so se zanimali za zgodbino in življenje iztočne cerkve, zlasti med Slovani. Prvemu shodu je bil na čelu lvovski metropolit Andrej Szeptycki. Poleg njega so takrat nastopili zlasti: poljski jezuit Urban, Slovenec dr. Grivec, Malorus M. Haluščynskij, Čeha Ad. Špaldák, Fr. Snopak in Italijan Avrel. Palmieri (ki je pa med tem slekel duhovsko sukno in se postavil v službo fašizma). Glavni pospešitelj dr. Stojan je stal bolj v ozadju. Od episkopata je bil navzočen tudi takratni olomuški nadškof dr. Bauer. Nad celo skupščino je pa takrat bdelo budno oko avstrijske policije in diplomacije, da bi se v glavah zborovalcev morda ne spočela strašna misel »panslavizma«. Tudi drugemu shodu l. 1909 je predsedoval metropolit Szeptycki, a število udeležencev je bilo že znatno večje, med njimi pravoslavni paroh pri ruskem poslaništvu v Berlinu Aleksej Malcev in njegov pomočnik Vasilij Goeken. Tretji shod se je vršil l. 1911 pod predsedstvom dr. Stojana, takrat prošta v Kroměřižu. Četrti shod bi se bil imel vršiti v večjem stilu l. 1914, a ga je vojna preprečila. Po prizadevanju dr. Stojana, ki je l. 1921 postal nadškof olomuški, so se l. 1921 in 1922 vršile le konference o uniji, do velikega kongresa je došlo šele letos in ta je po udeležbi in po svojem značaju nadkrilil vse prejšnje. To ni bil več sestanek zasebnih učenjakov in prijateljev unije, temveč oficijalna manifestacija. Shod se je sešel na izrecno željo in z odobritvijo sedanjega papeža, ki je sam določil kongresu predsednika, olomuškega nadškofa dr. Prečana, in papeža samega je zastopal kot protektor kongresa praški nuncij Francesco Marmaggi. Vsled papeževe jasne volje je bil mnogoštevilno zastopan češkoslovaški, jugoslovanski in poljski episkopat. Tudi češka vlada je pokazala naklonjenost shodu; poslala je na shod visokega uradnika iz zunanjega ministrstva, dala domačim in tujim kongresistom ugodnost na češkosl. železnicah in dala za kongres znatno podporo. Na shodu se je čutilo, da ni nad njim več trde avstrijske pesti; nitranski škof Kmečko je n. pr. svoj govor sklenil z glasnim vzklikom: »Salvator mundi, salva Russiam!« V prejšnjih razmerah bi se mu bilo radi tega zgodilo najmanj to, kar se je svoj čas zgodilo

Strossmajerju v Belovaru! Kot oficijalna prireditelj je imel kongres vse prednosti takih prireditev, pa tudi priveske, ki so v takih slučajih neizogibni, namreč razne formalnosti, ki so vzele precej časa.

Kongresne razprave so razpadale v dve skupini: v znanstveno-teoretično in praktično.

V prvo skupino spadajo referati: dr. Grivec, o današnjem nauku ločenega Orijeanta o ustavi cerkve in principu edinosti v cerkvi. Misli tega referata so večinoma podane v njegovi knjigi »Cerkev«¹. Soreferent k temu predmetu je bil dr. Julij Hadžega, prof. na bogoslovni šoli v Užgorodu. Pri kratki debati se je oglašil tudi pravoslavni Ukrajinec Nikolaj Klimenko, begunec v Parizu, ki je izjavil, da ruski narod doma in v tujini čuti dandanes prav živo potrebo velike krščanske zajednice, zedinjenje Iztoka in Zapada. Sklenil je svoj govor z besedami: »Mi Rusi smo sv. Očetu veliko bližje, kakor si more kdo misliti.«

Gleb Verhovskij, paroh ruskih beguncev v Pragi, je govoril o avtoriteti patrijarhov v historičnem, dogmatičnem in kanoničnem pogledu. Poudarjal je veliko važnost patrijarhata za Iztok; v liturgičnem in disciplinarnem oziru so patriarhi vez edinosti, vendar se njihova oblast razločuje od papeškega primata. Pri debati so razni govorniki pobijali njegova izvajanja, a po referentovih pojasnilih je obveljalo, da so patrijarhati važna institucija in je gledé na miselnost orijentalcev treba računati s to institucijo. Francoski jezuit p. Mihael d'Herbigny, predstojnik papeškega zavoda za orijentalške študije v Rimu, je podal pregled o tem, kar se je zadnji čas storilo za unijo v grškoslovanskem Orijeantu in kar treba v bližnji bodočnosti storiti. Pri debati se je oglasilo več govornikov, ki so podali poročila o stanju katolikov in unijonističnega vprašanja v Carigradu, v Romuniji in Srbiji; o slednjem predmetu je govorila Miss Ana Hristić iz Londona, navdušena Jugoslovanka in vneta katoličanka, ki ima velik ugled pri Srbih. — Zanimiv je bil referat o socialnem in verskem položaju ruskih emigrantov, ki ga je podal prej omenjeni Gleb Verhovskij. Njih položaj je precej žalosten.

Praktične obravnave so se tikale zlasti organizacije apostolata sv. Cirila in Metodija ter znanstvene organizacije za unijonistično delo. Značilno je, da so Poljaki odklonili sodelovanje pri »Apostolatu«, češ da imajo že neko drugo misijonsko udruženje in ker je »Apostolat« podrejen kongregaciji za orijentalške zadeve(!). Referent d'Herbigny je razložil tri stopnje pri tem delu: 1. za navadne vernike; 2. za duhovnike; 3. za strokovnjake. V ljudske katekizme in druge poljudne knjige bi se naj spravile najvažnejše reči iz iztočne liturgije (n. pr. v molitvenikih bi se lahko porabile razne

¹ V podrobnejšo analizo kongresnih razprav se tukaj radi omejitve prostora ne moremo spuščati, ker bo priložnost o tem govoriti, ko pride tiskano poročilo o kongresu.

lepe molitve in sentence iztočnih liturgij in sv. očetov). Na katoliških kongresih bi se naj opravila vselej svečana služba božja tudi po iztočnem obredu, kakor se je to zgodilo letos na izrečno željo papeževu pri evharističnem kongresu v Amsterdamu. Na ta način bi se verniki seznanili z iztočnim obredom in bi se vzbudil čut bratske vzajemnosti in spoštovanje do iztočne liturgije. Za duhovski naraščaj se naj v bogoslovnih šolah predava tudi kaj o iztočni liturgiji, zgodovini in teologiji. Strokovnjaki pa naj bi posvečali posebno pozornost cerkvenozgodovinskim in pravnim vprašanjem, ki tičejo iztočno cerkev in njeno disciplino. Pri vsem tem treba veliko potrpežljivosti, ljubezni in prizanesljivosti, ki se je pokazala na kongresu, dasi so prišle na vrsto tudi preporne točke in je padla vmes marsikaka manj premišljena beseda, zlasti se je bilo bati, da pri delikatnih ruskopoljskih zadevah izbukne antagonizem med Rusi in Poljaki. Vendar je vse dostojno poteklo. Veličastno resen je bil prizor, ko je ves zbor stoje zaklical »Requiem aeternam...« in »Večnaja pamjat« vsem katoliškim in pravoslavnim škofom in duhovnikom, ki so padli kot žrtev boljševiškega barbarstva v Rusiji.

Vprašanje unije je pred vsem slovanska zadeva, ki je na tem kongresu dobila mednarodni značaj, in prav je, da se začne za nas zanimati tudi ostala Evropa in kolikor toliko tudi Amerika, s tem le poraste naša veljava pred širokim svetom. Od romunske in nemške strani je sicer padla opazka, naj se pri »Apostolatu« opusti ime Cířila in Metodija, češ da zaradi tega nosi ta organizacija preveč slovansko-nacionalni značaj, a po pravici se je to odklonilo, ker Cířil in Metodij sta nerazdružljiva s pojmom cerkvene unije, končno sta pa naša sv. apostola itak po rodu Grka in torej nosita tudi mednarodni značaj. Ne bilo bi taktično, da se pri tej za celo krščanstvo velevažni stvari potiska slovanstvo nekam v ozadje, ko je vendar slovanstvo najožje združeno z vprašanjem unije med Iztokom in Zapadom.

Na kongresu smo bili dejanski zastopani vsi Slovani, celo lužiški Srbi. Tudi več inteligentnih dam se je stalno udeleževalo sej, dasi so se obravnave vršile v latinskem jeziku. Poleg Slovanov so bili zastopani Angleži, znani kardinal Bourne je pismeno pozdravil kongres, Francozi, Italijani, Španci, Nemci, Romuni, samo sosedi, Madžari, se niso prikazali.

Pred dopoldansko sejo tretjega dne se je prebralo skupno pismo ruskih emigrantov v Parizu, Bulgakova, Kartašova, Trubeckega, Berdjajeva, Struveja, Filerovskega, Bezobrazova, Glubokovskega. Uvodoma pismo pozdravlja delo edinstva vere in ljubezni, potem pa celo naravnost in skoraj žaljivo napada rimski centralizen in zapadni dogmatizem ter zahteva, da se dogma o nezmotljivosti papeževi prekličje, ustavi ali vsaj oslabi, ker da je največji zadržek zedinjenju. Kongres je povse mirno poslušal te zahteve, ki so umljive, ker Bulgakov je orientiran na protestantsko stran. Bolje je, da nasprotnik odkrito pove svoje pomisleke, kakor da z donečimi frazami zakriva svoje prave misli. Tudi anglikanskim, sicer dobrohotnim teologom

dela papeška nezmotljivost težave. Ni čuda, saj se ob času vaticanškega koncila še mnogi katoliški profesorji bogoslovja niso mogli prvi hip orientirati v tem vprašanju. Stvar pa sledi čisto logično iz bistva od Kristusa ustanovljenega načela edinosti v cerkvi: nezmotljiva cerkev z zmotljivim poglavarjem je nesmisel.

Pritožba o »dogmatizmu« pa je opomin onim krogom, ki iz same prekipjavajoče nabožne čuvstvenosti hočejo vedno in vedno novih dogem in pozabljajo, v kakih okoliščinah in iz katerih razlogov je cerkev poklicana, da razglašča nove dogme, namreč če kaka razodeta verska resnica pride v nevarnost.

Službeni jezik na kongresu je bil latinski in se je tu pokazala velikanska kulturna vrednost tega jezika. Občudovali smo Rusa Verhovskega, kako je obvladoval ta jezik, ravno tako je bil neobičajen prizor, ko smo slišali latinski govoriti veleizobraženo damo Miss Hrističevo. Zato je obsodbe vredna tista tendenca, ki pri nas skuša iz gimnazij odpraviti ali skrčiti na minimum latinski jezik in jim vriniti materialistični mehanizem. Z ene strani se pri nas deluje na to, da se naša civilizacija emancipira od enostranske nemške nadvlade in približa francosko-angleški smeri, pozablja se pa, da je pri tem latinski jezik neobhodno potreben. Rojen Roman bo morda izhajal brez latinščine, da se pa Slovan vglubi v kak romanski ali v angleški jezik, mu je latinščina izvrsten pomoček. Pri mrtvem jeziku, kakor je latinski, tudi ni nevarnosti raznarodovanja. Ravnotako je v naši državi neumestno preziranje grškega jezika. Velik del naše zgodovine je prepleten z grško-bizantinsko kulturo in potem se hoče mladeži odtegniti možnost, spoznati jezik genialnega grškega naroda. Seveda se pri nas perhorescira pojem »bizantinizma«, toda ločiti je dobro seme od plevela. Bizanc je dolgo časa izžarival luč stare civilizacije, ko se je nad Evropo vlegel mrak barbarstva, in iz Bizanca smo dobili, kar nam je vsem Slovanom milo in drago, sv. apostola Cirila in Metodija.

Pri študiju cerkvene unije ni dovolj, gledati le na dogmatske spore, upoštevati je treba tudi psihološko-zgodovinske faktorje, če hočemo drug drugega razumeti. Pod dojmom nemške historiografije smo vajeni poveličevati ustanovitev rimsko-nemškega cesarstva za Karla Vel. V luči zgodovine nesrečnega cerkvenega razkola izgublja ta institucija precej od svojega bleska. V zapadni cerkvi se je iz tega izcimila dolga vrsta težkih kriz, ki so končno dovedle do avinjonske sužnosti in do protestantizma, iztočno pa je ustanovitev rimsko-nemškega cesarstva odbila in utrdila v razkolu. Najbolj jasno se vidi ta kvarni vpliv baš v naši zgodovini. Nemški diplomaciji se je posrečilo, potegniti v svoje mreže omahljivega in kratkovidnega moravskega kneza Svatopluka, ki je Nemcem na ljubo izgnal učence Metodijeve, ista diplomacija je dobila premoč tudi pri apostolski stolici, in tako učenci tistega Metodija, ki je tako spoštljivo govoril o »Apostoliku« (papežu), dejanski niso imeli, kam bi glavo naslonili: pred nemškim fanatizmom so bežali na Balkan in našli zavetje pod okriljem carigradske cerkve. To je bila usodna politična pogrška.

Ideja, ki je priklicala v življenje velehradске shode, je torej posebno za nas Jugoslovane velikanskega kulturnega pomena. Mi živimo ob meji med Iztokom in Zapadom, sledbeniki obeh cerkev smo združeni v eno državo. Tudi v nemški državi je bilo dokaj preprirov med katoličani in protestanti, končno so pa vendar prišli kolikor toliko do mirnega sožitja. Razlika med nami in pravoslavnimi je pa veliko manjša. Lepo je rekel papeški nuncij v svojem sklepčnem govoru, da nam je treba zlasti treh reči: molitve, samozatajevanja in dela. Zlasti samozatajevanje je za nas važno. Mi Jugoslovani smo sploh sangvinične, strastne narave. Kol s kolom, blato z blatom! je navadno naša metoda v spornih vprašanjih. Tu je res treba večkrat vse energije, da premagamo sami sebe, pa damo besedo ljubezni in potrpežljivosti. Če bomo objektivno in brez strasti iskali resnico in jo podajali ne v grenkobi, marveč v medu krščanske ljubezni po duhu Frančiška Saleškega, nas bo resnica prej ali slej osvobodila.

To bodi sad velehradskih shodov.

F. Kovačić.

Mladinska dneva v Mariboru.

Človeštvo 20. stoletja stoji na mejniku dveh mogočnih razdobj in zgodovini. Materialistična in enostransko subjektivistična (Kantova) filozofija je dosegla svoj vrhunec. Človeštvo, utrujeno od dela za samo tostransko civilizacijo, doživlja veliko duševno krizo. Razen tega so izpremenjene gospodarske in socialne razmere vrgle vse polno novih problemov na plan, novi sloji, posebno delavski, vstajajo na kulturno poprišče brez vsake stanovske tradicije.

Vsi ti pojavi pritiskajo na človeka in zahtevajo od njega nujne rešitve. Vsako odlašanje utegne biti usodepolno, posebno za male narode, ki ne razpolagajo s tolikimi silami. Slovenci se tega zavedamo, zato je obnovitveno gibanje med nami zelo plodno.

Lansko leto je že katoliški shod v Ljubljani podal glavne smernice za vse panoge našega kulturnega življenja. Letošnja mladinska dneva, dekliški dan 9. in 10. avgusta in fantovski 23. in 24. avgusta, pa sta ta program izpopolnila in prikrojila sodobnim potrebam, posebno na versko-prosvetnem polju, ki je tvorilo jedro mariborskih mladinskih dnevov.

Glavne kulturne smernice so se podale na dijaškem dnevu, kjer so referirali dr. Slavič, dr. Lukman, dr. Capuder, prof. Prijatelj in dr. Jeraj. Na dekliškem in fantovskem dnevu samem so se podale bolj praktične smernice za mladinsko izobrazbo.

Proti modernemu enostransko-intelektualnemu pojmu prosvete, se je poudaril pojem izobrazbe v celotnem zmislu, ki pomeni harmoničen razvoj vseh duševnih zmožnosti. Vsled enostranskega pojmovanja prosvete je modernemu človeku življenje postalo računanje. Zgubljal je zato vedno bolj vsa tista finejša organska čuvstva, iz katerih izhajajo najplemenitejše versko-nravne moči

duše; ljubezen do bližnjega, družinski čut, materinstvo, viteštvo, veselje do požrtvovanja in vdanega službovanja. Človek se je tako odtujil samemu sebi, živi naravi, zgubil zmisel za tistega duha, ki poživlja naravo, Boga, zgubil veselje nad družino, domovino in narodom, ne zna jih več pojmovati kot od Boga danih darov in resnih življenskih nalog.

Proti modernemu materialističnemu naziranju in enostranskemu subjektivizmu Kanta in njegove šole se je mladina odločila za krščanski idealizem. To je vera v samostojno duševnost, ki na eni strani kulminira v Bogu, kot čistemu duhu, na drugi strani pa tvori organsko sintezo v človeku kot duševno-telesnem bitju. Idealističen svetovni nazor krščanstva, kakor se konkretno predstavlja v nauku sv. cerkve, je mladini vrhovno načelo. Tostransko življenje smatra mladina le za začetek velikega razvoja osebnosti, ki se izpopolnjuje in nadaljuje tukaj in se usovrši v večnosti.

S tem pa so že tudi dane naši mladini čisto konkretne verske dolžnosti do Boga, kot prapočela vsega bitka. Versko življenje se najbolj razodeva v cerkvi, ki je kraljestvo božje na zemlji. Toliko ima vsak posameznik vere, v kolikor se udeležuje verskega življenja v cerkvi. Notranje versko doživljanje je samo ena stran vere, druga stran je objektivno poduhovljenje vsega telesnega in naravnega. Vera se mora na zunaj pokazati v uresničenju božjega kraljestva na zemlji. Mladina hoče to svoje hotenje izraziti v liturgičnem in evharističnem gibanju. Triumf duševnosti nad telesnostjo pa izraža monastično gibanje.

Tem velikim idejam vere, izobrazbe in organskega življenja morajo služiti vse življenske uredbe človeštva, prav posebno pa šola. Šola mora biti organska ljudska šola, ne enostranska posredovalnica znanja. Posredovati mora življensko izobrazbo v polni meri, služiti družinskemu, vaškemu, narodnemu in državnemu občestvu. Potem šele bo v resnici ljudska.

Vse mladinske dneve pa je stalo v ospredju vprašanje praktične mladinske vzgoje in izobrazbe. Vsi smo čutili, da ne gre v našem času toliko za lepe programe, kakor za praktično krščansko delo. Zato je bila osrednja točka vseh praktičnih referatov na deklinškem in fantovskem dnevu **uredba zdravega krščanskega družinskega življenja in pa dobre stanovske vzgoje.**

Družina je tista živa celica, odkoder prihaja življenje v narod. Ako ta propade, je vsak prerod mladine zastoj. Utrditvi družine in družinskega čuta mora služiti vsa vzgoja in izobrazba, nikdar pa je ne sme rušiti.

Drugo ravnotako važno, a v današnjih časih tako zanemarjeno vprašanje pa je vprašanje stanovske vzgoje. Dandanes je stanovska kultura skoro čisto propadla, kmečka, meščanska, rokodelska; delavske pa še sploh ni bilo. Stanovska izobrazba pa je materialjalni in npravni temelj celotne družbe. Po stanovski vzgoji človek še le zrašča z javnim življenjem, občino,

narodom in državo. Pot k solidni državljanski vzgoji vede preko poklica, po njem še le dobiva mladi državljani zmisel za naloge in dolžnosti do celokupnosti.

Škoda, da se je poklicna vzgoja tako zanemarila, z njo je propadla stanovska kultura, ki se še nahaja le tu pa tam na deželi. Naloga mladine v bližnji prihodnosti mora biti, da se posebno zavzame za ustvaritev nove stanovske kulture pri vseh slojih. Temu namenu mora služiti spoštovanje starih stanovskih šeg, navad, ljudskih običajev, narodnih noš in narodne umetnosti. Stanovska kultura se ne more na umeten način od zgoraj dol narekovati, mogoča je le s sodelovanjem ljudstva, ker iz njega raste.

Praktično udejstvovanje lepega družinskega življenja in ustvaritev nove stanovske kulture, posebno za vsak dan se množeče nove delavske sloje, bo zrušila moderni individualistični kaos in dala podlago za novo solidnejšo občestveno kulturo. To je bil glavni namen mladinskih dnevov v Mariboru.

Dr. J. J.

Poročili o evharističnem shodu v Zagrebu in katoliškem shodu v Ljubljani l. 1923.

1. Euharistijski kongres u Zagrebu 18. do 19. avg. 1923. 8°, 236 str. Zagreb 1923. Uprava »Života«.

Uredništvo »Života« je oskrbelo izdajo te knjige, ki naj uvekeveči krasno evharistično slavnost v Zagrebu. Očrtan je na kratko potek evharističnega kongresa, o katerem izvemo med drugimi rečmi, da se je prodalo 41.000 legitimacij in bilo prisotnih do 100.000 ljudi, torej približno enako ko na katoliškem shodu v Ljubljani. Mesto Zagreb se je aktivno udeležilo kongresa ter dalo 20.000 Din podpore.

Razen pozdravnih pisem in govorov prinaša knjiga osem lepih pridig o sv. evharistiji, šest dobrih referatov o evharistiji in cerkvi, o »narodu prema svečenstvu« ter o obnovi krščanskega življenja po evharistiji. Prav primerni so tudi govori, ki so jih imele tri dame pri svečanem zborovanju društva »vednega češčenja« o sv. evharistiji in družini ter o obnovi sveta po vplivu evharističnih žen.

Na koncu knjige je objavljen »permanentni euharistijski odbor«, ki naj skrbi za to, da bi se vsako leto v drugi škofiji vršil tak evharistični kongres.

M. S.

2. Peti katoliški shod v Ljubljani 1923. Izdal in založil glavni pripravljalni odbor. 8°, VI in 386 str. V Ljubljani 1924.

»Čas« XVIII, str. 55—58, je prinesel poročilo o katoliškem shodu, s tem tudi anticipando poročilo o tej skrbno sestavljeni knjigi. Priprave in zunanji potek in prireditve o priliki shoda so opisane na kratko, dobesedno pa so objavljeni govori na manifestacijskem zborovanju in na slavnostnih zborih, referati v odsekih, pridigi v stolnici ter resolucije. Na čelu ima knjiga v barvotisku Groharjevo sliko

presv. Srca Jezusovega, v knjigi sami se nahajajo slike sv. očeta, kralja, apostolskega nuncija in ljubljanskega vladike ter prizori z manifestacijskega dneva. Risba za ovojni list je delo gospe Helene Vurnikove.

Knjiga, ki je lep spomin na dneve katoliškega shoda, ima važno misijo za prihodnost, saj so v njej začrtane smernice za katoliško kulturno delo Slovencev.

F. L.

FILOZOFIJA.

Kratochvil J., *Filosofie středního věku*. Nakladem R. Promberga v Olomouci 1924. (Str. 280.)

K. se bavi že dvajset let s srednjeveško filozofijo. Napisal je iz nje celo vrsto monografskih študij. Sedaj je te študije dopolnil in strnil v tej knjigi v celoto.

Knjiga ima pet delov: I. Patristična filozofija. II. Začetki srednjeveške filozofije. III. Filozofska sinteza XIII. stoletja. IV. Filozofija v XIV. in XV. stoletju. Dodatek (Skolastika XVI. stol., zlasti Suarez). Metodo Kratochvilovo že poznamo: Za vsako dobo podaja kratko splošno označbo; potem nam predstavlja glavne zastopnike s podrobnejšo karakteristikjo; ob njih miselce manjšega pomena; na koncu vsake dobe navaja izbrano svetovno literaturo.

Delo podaja dober pregled srednjeveške filozofije in, kar je še bolj važno, dobro uvaja v globlje nje umevanje. Vedno bolj namreč prodira prepričanje, da brez globljega poznanja srednjeveške filozofije tudi ni mogoče prav doumeti sodobnih problemov. K. opozarja še posebej na mistiko in misticizem srednjega veka, ki dobivata tudi v sodobnem mišljenju vedno več razmaha. Zanimivo je, da je bil oče češke filozofije, Tomaž s Štitnega (1331—1401), zastopnik mistike (prim. str. 244). Jako aktualno je tudi poglavje o Suarezovem pojmovanju demokracije (258—265).

Ker je delo izšlo iz monografij, je snov tuintam nekoliko neenakomerno obdelana. Iz tomistične literature pogršam zlasti: Mandonnet, *Bibliographie thomiste* (1921) in Michelitsch, *Thomasschriften I. Bibliographisches* (1913) (II. zvezka: *Kommentatoren zur Summa theologiae*, 1924, seveda še ni mogel upoštevati, ker je sočasno izšel). Prav bi bilo, da bi bil zabeležil tudi našega Kovačiča: *Doctor Angelicus, Sv. Tomaž Akvinski* (1906, 2 1923).

A. U.

Gatterer A. L., S. J., *Das Problem des statistischen Naturgesetzes*. (Philosophie u. Grenzwissenschaften, Schriftenreihe, hgg. vom Innsbrucker Institut für scholastische Philosophie, I. B., 1 H.) Innsbruck 1924. Druck und Verlag von F. Rauch. 8° (VI, 69).

Dočim je znanost prejšnjega stoletja proglašala brezpogojno absolutnost prirodnih zakonov, so zadnji čas začeli učiti nekateri znanstveniki, da so tako zvani prirodni zakoni le »statistični« zakoni, kakor jih poznamo že iz sociologije (stalno razmerje spolov, porodov in smrti itd.), torej ne kake determinacije, ampak le rezultante-po-

prečnice iz vsote premnogih, posamič brezzakonitih in slučajnih dejavnosti. G. presoja v tej študiji pozitivno-znanstveno in filozofsko ta problem. Zdi se mu dognano, da se res tudi v narodi vrši gajanje po takih statističnih zakonih, n. pr. gajanje, ki je odvisno od atomistične in elektronske sestave snovi. Seveda je težko jasno spoznati, kako more iz slučaja in nereda nastati zakonitost. G. podaja nekaj dobrih opazk, vendar sam priznava, da tudi njegova razlaga ni še povsem zadovoljiva in je problem še vedno problem. Določno pa zavrača mnenje, da bi bili vsi prirodni zakoni statistični, kakor ugiba Exner. S Planckom treba marveč priznati, da so v narodi tudi pravi, »dinamični« zakoni in da bi tudi statističnih zakonov ne bilo, če bi ne bilo prej onih. Zlasti »mikrozakoni« morajo biti končno dinamični, potem pa makrokozmični vsaj v organičnem svetu. Posebej dokazuje, da vzročni zakon ni posledica, temveč vprav počelo zakonitega gajanja na svetu. Toda tudi statistični zakoni imajo svojo izvestnost, ker vklepajo gajanje v neke določene meje. So torej kakor slaboten, a zadosten odsvit strogo dinamične prirodne vzročnosti.

Študija je vsekako i po tem, kar podaja, i po tem, kar pušča še odprto, uvaževanja in preučevanja vredna. A. U.

PRAVO.

Dr. Karlo Kadlec, **Prvobitno slovensko pravo pre X. veka.** Preveo i dopunio prof. Dr. F. Taranovski. Beograd, 1924. 131 str.

Dr. Kadlec, prof. na vseučilišču v Pragi, je objavil l. 1912 v Encyklopediji Polski, Wydaw. Akademii Umijętności. t. IV, cz. 2. članke o zgodovini slovanskega prava pred 10. stol., prof. Taranovski pa je te razprave dopolnil s podatki iz pravne zgodovine južnih Slovanov in podal tako slušateljem prava učno knjigo, ki obsega poleg uvoda 5 poglavij: o slovanskih političnih uredbah, o početkih državnih organizacij, o zasebnem in kazenskem pravu, o sodstvu in sodnem postopku pri Slovanih pred 10. stol.

Ker so nastopila imena sedanjih slovanskih narodov dokaj pozno, sklepa K., da so se tudi narodi sami razvili iz posameznih slovanskih plemen enako pozno; prej so obstajale le posamezne plemenske države. Večji slovanski državni organizmi so nastali šele v 10. stol. Vzroke temu pojavu je iskati v zunanji narodi in v slovanskem značaju. Vendar zavrača K. Peiskerjevo teorijo o bojazljivem in suženjskem značaju starih Slovanov, zgrajeno največ na jezikovni podlagi, na katere nezanesljivost je opozoril J. Janko. Peisker sklepa namreč iz »turkotatarskih« in »germanskih« izposojenk, kot da so n. pr.: tvarog, mleko, skot, nuta, plug, — na kulturno in politično odvisnost Slovanov od Hunov, Obrov in germanskih narodov. Zato pojasnjuje K. tudi stike Slovanov s Skiti, Bastarni, Skiri, Goti, — od katerih da so Slovani prevzeli besede: knez, penez, choragy (zastava), meč, šlem, četa (drobiž), kralj — in tedaj tudi tozadevne

uredbe, — dalje slovanske stike s Huni, s starimi Bolgari, ki jih tudi K. smatra za Turko-Tatare, z Obri, zavračajoč Peiskerjevo razlago besede »bifulci« v zmislu »sužnji« in sprejemajoč pravilno razlago te besede v zmislu »volar«-ji; nato govori K., omenivši Samovo kraljestvo, o stikih Slovanov z Ogri, Pečenegi, Kumani, Hazari. K. dokazuje nasproti Peiskerju in njegovim znanstvenim pristašem, h katerim pripada med Slovenci vseuč. prof. Hauptmann, da so bili Slovani v dobi narodne enote popolnoma politično neodvisni, pa da so postala po odhodu iz skupnih bivališč le posamezna slovanska plemena odvisna od tujih narodov. — Plemenski organizmi so obstajali že v praslavanskih sedežih; k istim zaključkom da vedejo tudi podatki arheologije o gradiščni kulturi. K. smatra slovanske Venete za severozahodne, Slovene za južne in Ante za ruske Slovane.

Že stari Slovani so imeli skupščine o javnih zadevah; monarhično uredbo »knezov« so uvedla nekatera slovanska plemena pod tujim vplivom. Temelj državni organizaciji in obenem pravu varuštva, občega premoženja in naslednega prava je tvoril rod. K. meni, da je poznala že prvotno večina slovanskih plemen župno uredbo; dokazuje za to da najdemo v zgodovini južnih, polabskih, čeških in poljskih Slovanov. Kar je bil v rodu starešina, to je bil v župi župan. Več žup je tvorilo plemensko državo, zemljo, volost, ki je postala kneževina, ko se je razvila knežja oblast. Takšne države so se vezale v državne zveze po federativnem načelu. Nad skupino plemenskih knezov je vladal veliki knez, ki si je pridružil »družino«, iz katere se je razvilo nižje plemstvo (vitezi); družino so sestavljali kneževi spremljevalci in vojaki. Večino prebivalstva so tvorili kmetje (seljaki, »dediči«, »smerdi«), najnižji položaj so imeli robovi. Glavne narodne dolžnosti so bile: zidanje in ohranjanje gradov, stražarska služba, grajenje potov, mostov, naprava gozdnih presek, preživljanje kneza in njega družine.

V 2. poglavju nam podaja K. na kratko najstarejšo državno zgodovino slovanskih narodnosti: zgodovino Samove države Čehov in Slovencev,¹ velikomoravske države, politično zgodovino polabskih Slovanov: Obotritov, Veletov ali Ljutičev ter Sorbov in njihovih državnih zvez in najstarejšo zgodovino poljskih Slovanov; mimogrede omeni tudi slovanske korotanske kneze. Taranovski dodaja še kratek opis najstarejših državnih organizmov med Hrvati, Srbi in Bolgari, katerih država je za Samovo najstarejša, pa Rusov.

Opozorivši na težave, ki so zvezane s proučevanjem prvotnega slovanskega zasebnega prava in na metodo analogije, posebno iz germanskega prava, pa na regresivno metodo in na jezikoslovje kot pomožno vedo, pravi K., da suženj v starem slovanskem pravu sicer ni pravni objekt, pa da so tudi stari Slovani ravnali s sužnji in otroki

¹ Obstoj češkoslovenske Samove države zanikuje ali pa ga je zaniževal — dr. Pivko (gl. Časopis za zgodovino in narodopisje, 1914, 155 sl., cit. v Gruden, Slovenski župani v preteklosti, 1916, str. 17, op. 1) in sicer — iz »psiholoških ozirov«.

surovo, poudarja, da je prvotno nastopalo vsako slovansko plemo tudi kot pravna enota, pa da je glavno načelo najstarejšega zasebnega prava Slovanov kolektivistično načelo poleg poljedelskega značaja ter gradi nato (v 3. pogl.) sestav prvotnega slovanskega zasebnega prava, t. j. nauk o pravnem subjektu in objektu, o rodbinskem, dednem, stvarnem in obveznostnem pravu. Posameznik je nastopal prvotno kot pravni subjekt samo v rodbinskem pravu in glede premoženja; ženske niso imele niti posestne sposobnosti (?) glede nepremičnin (»Ženske niso pre svega imale pravo da poseduju nepokretna dobra«, str. 74). O zastavnem pravu glede nepremičnin da pred 10. stoletjem ne more biti govora. Obveznostno (obligacijsko) pravo se je vršilo le v obliki menjave in kupne pogodbe.

Staro slovansko kazensko pravo ni poznalo kvalifikovanih krutih kazni, kot jih pozna n. pr. pravo starih Indov (4. pogl.); tudi ni bilo snovno kazensko pravo strogo ločeno od kazenskega postopka, tako da obravnava K. v tem poglavju tudi nekatere samo po sebi formalno-kazensko-pravne uredbe (samopomoč, skupno jamstvo posameznega sela in skupin vasi v ruskem, srbskem in poljskem pravu; ako so namreč ti sosedje zločinca ulovili, kar je samo po sebi postopek, jim ni bilo treba več jamčiti, se je tedaj izpremenila vsebina kazenske odgovornosti sama. Dostaviti je, da je imela občina vsled skupnega jamstva pravico skupnega pregleda hiše osumljenca, »pretres«, glej Kadlec, Valaši a valaške právo, 1916, str. 383, op. 3).

Slovenci, ki prebivajo v severnovzhodnem kotu Italije, so si ohranili običaj pravosodstva pod vedrim nebom do 18. stoletja (str. 111). »Božje sodbe« pozna tudi staroslovanski pravdni (5. pogl.), pravne zastopnike pa izvršilni postopek.

Južni Slovani nismo do sedaj imeli tako preglednega dela in pripravnega učbenika najstarejše slovanske državne in pravne zgodovine, kar pogrješamo zlasti v slovenskem slovstvu, ako ne izvzamemo najskromnejših podatkov v Majciger-Pleteršnik-Raičevem »Slovanstvu« (zlasti str. 1—37 in 101). Zato je priporočati, da se delo češkega učenjaka, ki je bilo prvotno napisano v poljskem jeziku in katero je ruski znanstvenik priredil za Srbohrvate, razširi v tem prevodu tudi med Slovenci, da povzdigne ugled starih slovanskih pravnih ustanov in razčisti naše pojme, da postane naše narodno življenje »brat svobode«, kjer ne bo prostora za »tuje šarlatane in kričače, nadevajoče si lažni videz svobode in narodnega življenja«, kot pravi Viteslav Halek.²

Med Slovani nastopa župna uredba najprej na jugu. Trditvev K. a na strani 41 torej ni povsem točna. Prim. Niederle, Slov. starožitnosti, III., 106. Iz najstarejše dobe, menim, izvira »prikupnina« v drugo župo s slovesnim srejemom (župan venča nove občane s cvetličnim vencem); — (J. Pajek, Črtice iz duševnega žitka štaj. Slovencev, 1884, 187). Prav stara pravna navada, menim, so znamenja ali grbi posameznih vasi (rodov) ter mej (Pajek, l. c. 46—54 in 97, »vražji kameni«, Žunković, Die slaw. Vorzeit, 1919, 242). Kot pogodbeni stranka ali vsaj kot pričr nastopajo slo-

² »Z cest: Do Cañhradu a domú«, sebr. sp. V. H., sv. X, str. 190.

vanski moške v pogodbi za meje dne 21. avgusta l. 827 (Kos, Gradivo, II, št. 94), oziroma v postopku, da se določijo one meje.

Teritorialen pomen imajo slični okraji kot župe v starem armenskem pravu ter bi bilo v svrhu primere koristno, proučiti staro armensko običajno pravo, kot sta je zbrala Mehitar Goš in Smbat. — Med naše najstarejše pravo spada vsekako tudi naše planinsko (pastirsko) običajno pravo ali vsaj planinski pravni običaji; ali je to pravo prvotno slovansko, ali pa je tujega izvora, morda ilirskotraškega, to pojasni šele bodočnost.

Velik političen vpliv so imeli med Slovani ponekod tudi svečeniki, zlasti v družabnih in političnih središčih, kot posebno med polabskimi Slovani, kjer je bila moč vrhovnega svečenika tolika, da je celo zastirala knezjo moč; v Arkoni je vrhovni svečenik še v 12. stoletju skliceval skupščino, sam in s knezom, se pogajal o mirovnih pogojih s sovražniki, zapovedoval družini 300 jezdecev, ki so služili svetišču, kjer sta bila narod in knez vezana na njegove ukaze. To moč je poviševalo še pravo azila, ki je veljalo med polabskimi Slovani celo glede sovražnikov. (Niederle, S. S. Odd. kult., II/1, 233 in 236.) Med polabskimi Slovani so dobili svečeniki posebno s prerokovanjem velik, mnogokrat odločilen vpliv celo na upravo celega plemena in države (Niederle, l. c. 240). Svetišča so sprejemala tudi darove, mnogokrat zelo bogate, namenjene bogovom, v resnici pa so jih porabili svečeniki, akoprav včasih tudi za izpolnitev mirovnih pogodb.

Ko se v zgodovini imenuje prvič slovenski župan l. 777, srečamo obenem tudi imeni dveh uradnikov Slovencev (Kos, I, 256).

Hrvatje in Srbi so zasedli svojo sedanjo domovino kot zavezniki bizantinskega cesarstva, zavzeli opustošene kraje kot »rem nullius« (N. Nodilo, Hist. sr. vijeka, II, 447—448) in si tako prisvojili zasebno in državno premoženje prejšnjega prebivalstva. Prvo dobo svoje zgodovine štejejo Hrvatje do l. 1102. — Med antropogeografsko važnimi činitelji bi navedli morje (Primorska Hrvatska; stara bolgarska država v Dobrudži), a za razvoj staroplaninskega polotoka so posebno važna Trojanska vrata, kar poudarja že Sokrat sholastik (t. j. odvetnik v svoji Hist. eccl. II, 22 iz 4.—5. stoletja: „τὸ ἕρος τὸ λεγόμενον τισοῦναι“ (»soteska« »Succi«, angustiae Succorum; kdo neki je bil hunski vodja »Hudin«, ki je pustošil Istro, kot to poroča Sozomen, — ako ne morda samo njegov poznejši izdajatelj Valezij, — v svoji cerkveni zgodovini iste dobe [VI, 37]? Wirthovi Savrini — prim. moje razpravo v Času, XII, 137: O ozemlju južnih Slovanov — so kajkavski istrski Šavrini, katerih ime pa spravlja Rutar v zvezo z ital. »sovrano«, Trst, I, 65.)

V Vlastimirovi, t. j. v prvi srbski državi so njega sinovi skupno izvrševali vladarsko oblast. — V stari kijevski državi je bila moč narodne skupščine celo večja kot moč kneza.³

Izmed mirovnih pogodb naj navedem pogodbo Slovencev s Furlani l. 720, kneza Boruta z Bavarci l. 745, beneškega dožda s Hrvati l. 867, v zmislu katere je dožd izpustil vse slovanske ujetnike in ki je bila po smrti Domogoja zopet obnovljena. Slovenci Vzhodne marke in Karantanije so imeli pravico svobodne trgovine, kar potrjuje rafelštetenski carinski red iz začetka 10. stoletja.

Že v l. 551 so plačali Slovani, vračajoč se z juga, Gepidom za prevoz čez Donavo po en zlat stater za vsakega moža, kar tedaj ni niti menjavna, niti kupoprodajna pogodba. Mezamira, ki je prišel okoli l. 558 k Bajanu, da bi odkupil slovanske ujetnike, so Obrubili. L. 578 pa so se Dobrentovi

³ Dr. L. Lénard pa pravi: »Knez in družina z ene strani, ljudstvo in zemlja z druge — prvo kot subjekt, drugo kot objekt (!) — je tvorilo skupaj pojem staroslovanske države,« ki ni razpadla vsled tuje sile, pač pa so bili vzroki razpada starih slov. držav: »neprimerno nasledstveno pravo« in knezi »izgoji«, — socialne razmere in organizacija (militarizem), pa »socialni fevdalizem«. (Kako so propadle slovanske države, Čas, VIII, 275 sl.). Dr. Srebrnič išče te vzroke v pomanjkanju zveze slov. držav s papežem, ki ima tudi velik moralen vpliv na politiko (Zamujeni trenutki..., Čas, XII, 25 sl.).

ljude spopadli z Bajanovimi odposlanci, ki so prišli terjat davek, ker mu ga (Slovani) niso hoteli priznati, in jih ubili. Obri so l. 591 hoteli z darovi pridobiti baltiške Slovane za vojno pomoč; Slovani so darove sprejeli, vojno pomoč pa odklonili. — Posamezni slovanski možje in njih posamezne skupine so hodile k Bizantincem v vojno službo. — O vojnih zvijačah — nekateri zgodovinarji jih štejejo Slovanom v zlo — je pisal že Polyenus v 2. stoletju. — L. 592 so morali delati Slovani ob Donavi Obrom čolne; v tej obrti so bili Slovani zelo večji.

Zakupnino so plačevali leta 828 grofu Geroldu slovanski podložniki kremminsterskega samostana (Kos, II, št. 97). Korotanski Slovenec Baaz je podaril svoje podedovano imetje leta 830 freiziški cerkvi, kakor ji je podaril l. 861 slovanski grof Kocel neko svoje posestvo.

Že papež Nikolaj I. (858—867) je poslal Borisu »rimski zakonik«, kot je postal pozneje Bolgarom zopet knjige, ki govore o »veri in zakonih«. »Krumovo (802—814) zakonodajo« smatrajo nekateri za Tervelovo († 722).⁴ Ti zakoni odgovarjajo treznemu in delavnemu značaju Bolgarov. — Slovenski knez Inko je že okoli l. 800 ukazoval skoraj gotovo tudi pismeno. Pred kratkim smo čuli o korporaciji bokeljskih mornarjev, ki da je obstajala že začetkom 9. stoletja. — Jamstvo ene ali več vasi zahteva pač močno državno oblast, ki te vasi lahko, čeprav samo denarno, tudi kaznuje.

Lingvistično podlago Peisker(-Hauptmannove) teorije je do kraja omajal K. Oštir v »Beiträge zur alarodischen Sprachwissenschaft«, Dunaj in Lipsko, 1921, in »Illyro-Thrakisches« v Arhivu za arbanasku starinu, jezik i etnologiju, l. 1923, str. 78 sl.

O. suponira tu ilirotraške relikte v praslovanščini in vpliv klasične kulture na praslovanstvo potom Ilirotrakov. — Naj navedem nekaj izrazov: polk; ljud' (tjud'; iz il. tr. *Tha/euD/d); duma; grad; kralj iz »Coryllus« — daški rex et pontifex; Di-ceneus, daški pontifex maximus; knez; Beitus Vitus; vitez; κοσμητής — Kosentzes; kosez; kometes, daški plemiči nižje vrste; kmet; Diurpaneus [*stopan, nadpastir]; župan; vlhv [duhoven]; hlapec; rob; cholst (caelebs); tovariš; tovar; iz cerkvenega življenja; papež, križ, kalež, cerkev, sobota, Rim, op/blas [polites], kum, menih, monastir, psalterij; iz gospodarstva; malga-melko-mleko, tvarog, hleb, kravaj, plug [plaugstrum], motika, brana, sekira, topor, kosa, tin [tyn, pregraja], gomila; lan [zemljiško merilo]; četa; skvlegъ, tobol; mošnja [marsipon]; oseg; veka [plačilno sredstvo]; pannus, alb. pende; penez [plat-no, plati]; krčma; trg; kupiti; mita [Maut]; hiša, koliba; iz vojaškega življenja; meč, ščit, šlem, tabor, sablja; mnogo besed iz rudništva, rastlinstva in živalstva; konoplja, lan [koželj, poskon], rž itd.

Ime Ilirije razlaga O. iz il. *ilur, zmija (iz zemlja), bask. lur; zemlja, hetitsko illu[r]janka, mitična kača (ne tedaj iz arm. ler, learn, kot sem razlagal v »Času« XII, 155 in 285—286, kjer naj se glasi na str. 285 namesto Meyerjev »Brockhausov«).

O prvotnem pomenu besede »kazen« in nje izvoru prim. Fr. Ramovš, Izvor slov. besede kazen, Slov. pravnik, 1920, 230—232, kjer srečamo tudi »globo«; skrb, tuga, globič — stiskati, mučiti. »Cena« je prvotno odkupnina (poine); prim. tudi arm. »kin« (»Preis«). »Dar« je gr. doron, arm. tur (darkeu). »Be«-sednik« je nastopal vsekako že v za-sedanju sodnega zbora (»hodataj« hodi med stranko in oblastjo, odnosno med strankama; vitija ali vêtij, řečnik, je javni sodni govornik; strjapčej pripravi in opravi za stranko potrebne korake; »srednik« [Japelj] posreduje pri oblasti). V formalističnem in s simboliko zvezanem postopku je besednik posebno potreben.

Med pravnimi viri, ki so vplivali na razvoj slovanskega prava, bi bilo navesti iz 8. stol. zbirki zakonov: Nomos georgikos in Nomos Rodion

⁴ Tako Nikefor Kallistos (: »Ex Suida«) v svoji cerkv. zgodovini (čl. Boulgaroi). Sicer pa čitamo v nekaterih izdajah »Suidae« tudi ime »Krem«. — O »zakonih« gl. H. Jireček, Svod zákonů slovanských, 1880, III.

nautikon [Kostrenčić, Hrv. pravna povijest, 1919, 122], med literarnimi pravnozgodovinskimi deli pa vsekako Zigel - Kadlečevo »Slovanské právo« v Malýjevi prestavi (Sv. knih. 1022—1024) in dela čeških slovanskih pravnih zgodovinarjev Celakovskega in Kaprasa.

V pravnoprimerjalnem oziru je omeniti bližje stike slovanskega prava s staro-grškim. Južnoslovansko bratstvo odgovarja grški »phratría« ali »phrétre«. Bratstva in samoupravne organizacije so znane tudi iz Male Azije, zlasti med Likijci (prim. O. Treuber, Geschichte der Lykier, 1887, 182 sl.). Krajevne upravne enote plemenskega značaja s plemenskimi poglavarji pozna tudi iranska pravna zgodovina; v istem zmislu kot rabi Herodot besedo phrétre, rabi Darij besedo »vith«, slov. »vas«; večji iranski okraj pa so zantu (genos, pleme) in daghu (pokrajina). Mali Luri so ohranili plemenske shode do danes, Kurdi pa poznajo celo »veto« posameznika (prim. Spiegel, Eranische Alterthumskunde, 1873, II, 238 sl.). Slovenska »srenja« ima še danes tudi pomen osebné, ne samo krajevne enote; srenjo sklicujejo. — Posebno pozornost pa zasluži, menim, razdelitev Armenije; iz zgodovine Armenije so poznane njene pokrajine, ki so bile razdeljene v manjše predele, le-ti pa zopet v manjše kantone. V teh pokrajinah in okrajih se je razvilo armensko cerkveno in narodno običajno pravo. Mozes Korenski, ki govori v svoji geografiji o 25 slovanskih rodovih v Daciji in Traciji, katere da so l. 376 napadli Gotje s Huni, pravi, da je bila Dacija razdeljena v pet oblasti; odkod ima Mozes Kor. to razdelitev Dacije, ni sicer znano, strinjalo pa bi se to število s številom pokrajin dieceze Dacije v 4. stoletju (gl. A. Godeau-Speroni-Hyper, Allgem. Kirchengesch., 1771, VI, str. 21). Zelo pa je verjetno, da je imel Mozes Kor. v obče slično razdelitev svoje domovine pred očmi. Da bi bila ta njegova vest o Slovanih interpolirana, je malo verjetno; tudi ni posebno verjetno, da bi bila v njegovi razdelitvi Armenije »četrtá Armenija« interpolacija, saj je obstajala, kot meni Siegel, že v dobi vlade Arsacidov; Grki in Rimljani pa je pač tedaj še niso poznali. Ravno tako je mogoče, da so tudi Slovani imeli v Daciji svoje »župe«, ki se niso ravno skladale s prejšnjo rimsko razdelitvijo. Zakaj da bi morale biti starejše vesti o Slovanih povsod ravno interpolirane, ni jasno. — Menim, da pozna Mozes Korenski v svoji domovini celo razliko med državnimi in samoupravnimi organi; v svoji zgodovini pravi namreč Mozes Kor. o bodoči usodi Armenije: »Kajti kralji bodejo trdi in hudobni vladarji... zapovedniki (»die Vorgesetzten«) nepravilni in neusmiljeni... zvezani bodejo poglavarji (»die Oberhäupter«), v ječo vrženi starejšine (»die Angesehenen«), v tujino prognani plemenitniki« (gl. Finck, Gesch. der armen. Litteratur, Litteraturen des Ostens, VII/2, 95). Pomembno je, da pravi tudi nov. XXXI. § 3 o četrti Armeniji: »sed gentium erat«, t. j. juris gentium, terminologija, ki se navadno uporablja za civilno-pravni promet. — O »starostah« gl. Ottův Slov. nauč.

Zavzeti bi bilo tudi stališče o pravnem pomenu pečata iz dobe okoli l. 650 po Kr., na katerem beremo ime Slovanov: »TON ANDRAPODON (?) TON SKLABOON TES BITHYNON EPARCHIAS«, dočim čita Pančenko namesto ANDRAPODON — »ANDRAS DONTON«, kar pa tudi nima pravega zmisla, kot ga nima prvi način čitanja, ker je neverjetno, da bi imeli ujetniki svoj pečat; raba pečata dokazuje pogodbeno sposobnost; pravi zmisel bi dalo čitanje: AVTONOMON (kajti foederati so imeli samoupravo, ki se je imenovala »autonomía«, ter so se na novcih posluževali pridevka »avtonómos«, gl. Puchta, Geschichte des Rechts bei dem röm. Volk, 1875, 8. izd., str. 151, op. d.) ali: MON ANDRAS DONTON TON SKLABOON itd., ker je del prve besede AVTONO, ki se je morda prvotno nahajal na prvi, slabo čitljivi odnosno nečitljivi strani, izbrisan, oziroma kot kratica na drugi, opisani strani, okrnjen. Ker je bila beseda avtonómos splošno rabljena, je navedena kratica prav verjetna, a da je beseda na drugi strani res okrnjena, je videti na prvi hip (prim. Niederle, S. S. II/2, 459; Niederle čita »ANDRAPODON«, česar pa ni mogoče brati, ker manjka v zadnjem slogu Ω).

Slovanske posadke v Mali Aziji so bile torej dobro organizovane, ohranile so samoupravo in vršile svojo službo pogodbeno. V tem nas potrjuje tudi dejstvo, da je slovanska posadka trdnjave Lulu na jugozahodu Cezareje, ki je varovala to trdnjavo Arabcem proti — plačilu, l. 873/74 izročila trdnjavo bizantinskemu cesarju, ko so ji Arabci prenehali plačevati mezdo (Niederle, l. c. 464).

Maloazijska »slovanska mesta« so bila večinoma trdnjave; Slovani so bili torej posebno sposobni za obrambeni boj; tudi to odgovarja slovanski gradiščni civilizaciji; k slovanskim maloazijskim mestom, ki jih našteva Niederle, bi bilo morda pristeti tudi Teofanovo »to choríon Salbanon«, ime, katero razlagata Rawlinson in Spiegel iz Sal in Van, Salvan? Sal Van naj pomeni »mesto Van« (Spiegel, l. c. III, str. 510, op. 1).⁵ Da se je nahajala celó med Amido in Malatijo slovanska posadka (naselbina Hisn-Zijad), je mogoče tudi po mnenju Niederla. V tem predelu Armenije pa je z jezikovnega stališča posebno zanimivo ime Sophanene ali Sophe, arm. Thophkh, izvirajoče najbrž od velike dinastije Thoph, katere ime je morda sorodno s prvim delom v besedi Diupaneus; Sophanene, imenovano tudi Sopanene, označuje večji okraj Armenskega Tavrusa (prim. cit. nov. XXXI.). Ime Hrvatov pa ne spominja nič več na Karpe in Karpatce, kakor pa na glavno mesto »župe Sophanene« — Karpút. A razen Godeserbe v Mali Aziji spominja na srbsko ime morda tudi Sorbatia na vzhodu Tigrisa proti Luristanu. H »gradu« prim. Tigrano-, Semiro-, Alaš- in Melasgerd.

Dočim je ime »grad« kot krajevno ime razširjeno po vsem slovanskem svetu, je znano ime župe in župana kot krajevno ime le na Slovenskem, Hrvaškem, v Slavoniji, Dalmaciji, na Krku, na Primorskem, v Bosni in v Hercegovini, na Ogrskem (Karánsebes, Krassó, Bars, torej predvsem v stari Daciji) in v Srbiji ter v Raški; redkeje je zasejano to ime med severnimi Slovani: županovice (Příbram), županec (Slovaško) in župawa (Tarnobrzeg).

O županu, kot še sedaj veljavnem funkcionarju »soseske« ali soseske prim. M. Žunkovič, Die Slaven, Ein Urvolk Europas, 1911⁹, 39—40. Žunkovič je opisal pravne običaje soseske iz lastnega opazovanja. Njegovo mnenje, da je ta »župan« zadnji ostanek najstarejše občinske organizacije, zavrača F. Goršič (Agrarske zadruge na Slovenskem, Slov. Pravník, 1921, 108). Kot mi je pripovedoval g. prof. dr. J. Lovrenčič, se shajajo kmetje vasi kat. občine Kred še vedno na »pravdo«, kjer odločajo o potih, pašnji in drugih skupnih krajevnih zadevah. — O »gromadah« (hromada, staroind. gramas, vas, občina) gl. Kadlec, Valaši... str. 381 sl.

K izvajanju besede župan il. *stopan (Oštír) mi bodi dovoljeno pripomniti, da pomeni alb. stopan oskrbnika pristave (*Meier), dočim pomeni ta beseda pri Bolgarih — škrate. Arm. »šápán« (*šahpán) pa pomeni nadlovca, ki pazi na sokole (*sokolar); o raznih drugih izvajanjih prim. Gruden, l. c. str. 4—5. — »Vitez«-a prim. z »Vitaxae« Amijana (satrapi, prim. Spiegel, l. c. III, 630). — Za večje pokrajine ali okraje ni slovanskih izrazov; hatar je najbrž mažarska, a kotar germanska beseda (Gatter). Na drugi strani pa so prevzeli Mažari mnogo pravnih izrazov od Slovanov, kot n. pr. megye, vármegye (meja, župa); prim. o tem Kadlec, Verböcziovo Tripartitum, 1902, str. 9 (kot n. pr. pör-spor, dolog, zálog, tömlöc — temnica: pristaldus, nádorispán, az udvarnokok); vsekako so prevzeli Mažari od Slovanov več terminov pravnega življenja, kot pa Slovani od njih, torej je bila ta civilizacija prvotnejše slovanska. Ako trdi Haupt-

⁵ Ta razlaga se mi zdi neverjetna. »Sal« in »Van« sta dve mesti. — »To choríon Salbanón« leži pod planino »Sipandag«-om. O tem pravi Siegel: »Nach Layard... ist Sipan bloß Verstümmelung aus arab. subhân (Lob, Preis). Nach der Legende soll die Arche, als sie von den Gewässern hin und her getrieben wurde, an den Gipfel dieses Berges gestoßen sein und Noah erschreckt gerufen haben: Subhân-allah, Preis sei Gott. Immerhin ist es möglich, daß der Name schon älter und dies nur eine Volksetymologie ist« (l. c. I, 135, op. 2).

mann morda kaj drugega, ne odgovarja to dejstvom. Slov. »dežela« je ista beseda kot »država« (arm. deruthiun). »Zemlja« je občina — mati z občini — hčerami.

K pravnim izrazom, ki jih K. navaja v zvezi z besedo »lice« na str. 127, bi navedel še rum. obliči »obtožiti«; letsko no-likums »pogodba« je bržkone istega izvora. Vsi ti izrazi pa dokazujejo, da je tudi staro slovansko pravo polagalo pomen na zunanji pojav dejstev, ki naj imajo pravni pomen.

O bogu »Prove« (»prav«), ki ga diči veriga z mečem — ruski starosta ima verižico s kolajno —, ter o sodstvu v Provovem logu v Stargardu prim. Niederle, S. S., Odd. kult., II/1, 153—154. Tozadevno Helmoldovo poročilo dokazuje obstoj sakralnega prava tudi med Slovani. — Sakralno-pravnega izvora je tudi beseda »po-rot« (rota, prisega (= brizin, spom.), »vrač« [ki »zagovarja«] je morda *φύτωρ* iz *φρῆτωρ*), »deos obtestaris, odtod »oratio« za obtožbo in zagovor (prim. tudi molitev k bogovom v začetku in na koncu nekaterih govorov Cicerona, Likurga, Demostena). Srbski »resnik« (Niederle, l. c. 211) je morda v zvezi z Vicovimi »reistri«; »daß in Deutschland die Wissenschaft der Zweikämpfe bekennen die sog. Reistri, welche die, so sich zu schlagen haben, verpflichten, die *W a h r h e i t a u s z u s a g e n* (Vico, Grundzüge einer neuen Wissenschaft, v W. E. Weberjevi prestavi, 1822, str. 723). — Zgoraj omenjeni grbi rodov nas spominjajo totemizma, — dočim bi smatrali prvotni dvoboj za obliko urejene osvete. — Nič slovanskega niso »korporacije« (prisilni cunfci, gilde, municipiji), pač pa so slovanske — svobodne asociacije, selske (občinske, srenjske) gospodarske zadruge, prastare »narodne svobodne tvornice obrtnih občin« (Haxthausen), kjer se peča ob razdelitvi dela vsa vas z isto obrtjo.

Dr. Martin Malnerič.

NACIONALNO VPRAŠANJE.

Maurice Vaussard, *Enquête sur le Nationalisme*. »Editions Spes«, 17, Rue Soufflot, Paris, (V^e) 1924. 8°, str. V + 423.

Ankete so dandanes zlasti pri Francozih priljubljen način za razmotrivanje raznih problemov sodobne kulture. Spominjam samo na številne takšne poskuse zadnjih let na slovstvenem polju, ki so prvi prikazali celoten pomen novih stremeljenj v literaturi (Agathon, E. Henriot, H. Ghéon i. dr.).

Pričujoča anketa, priobčena prvotno v reviji »Les Lettres« — istočasno z J. Calvetovo anketo o združenju krščanskih cerkva — naj bi ugotovila pojem nacionalizma s katoliškega stališča in to ne samo s strani Francozov, temveč s sodelovanjem odličnih zastopnikov drugih narodnosti. Povabljeni so bili ne le katoliški bogoslovci in filozofi, ampak tudi juristi, nar. ekonomski, sociologi, politiki, diplomatje in pisatelji te stroke.

M. Vaussard se nalašč ni oziral na prononsirane strankarske voditelje, katerih naziranja so splošno znana; kot ekstremiste je izključil tudi »irske republikance, katalonske in hrvatske avtonomiste ter slovaške separatiste« itd., kar je z metodičnega stališča pomanjkljivo, s praktičnega in tradicionalno-francoskega pa razumljivo. Nabral je mesto 160 pričakovanih, krog 60 odgovorov iz 16 držav (iz Francije, Nemčije, Angleške, Avstrije, Belgije, Kanade, Španije,

Združenih držav S. A., Holandske, Ogrske, Irske, Italije, Poljske, Rumunske, Švice in Jugoslavije). Poleg Francozov, ki so najbolj zastopani (24), so poslali temeljite in obširne prispevke, predvsem Belgijci (5), Poljaki (5), Italijani (4), Nemci (4), Švicarji (3), ostale države so zastopane z 2 ali 1 odgovorom, izmed 7 naprošenih Jugoslovanov le sarajevski nadškof dr. I. Šarić. — Urednik sam je napisal uvod in sklep, v katerih poroča o zasnovi ankete in posnema njene zaključke, ter dodal v informacijo še potrebne opombe.

In uspeh? V teoretičnem oziru dela množina raznovrstnih vidikov in kopa različnih definicij nepregleden vtis in bi bilo čitateljem skoraj bolje ustrezno z enotno razpravo. Tudi ne prinaša ta stran veliko novega; katoliško stališče je v bistvu itak jasno in kdor nekoliko pozna miselnost Francozov, je lahko pogodil, kakšno stališče bodo v glavnem zavzeli.

Belgijska »Revue catholique des idées et des faits« je nedavno zapisala: »Le nationalisme sera la prochaine hérésie condamnée« (Mgr. van den Hout). Res je precej takih, ki so mnenja, da je sedanji nacionalizem obsodbe vreden, ker je ves materialističen, nemoralen, poganski in smatra vsa, tudi zločinska sredstva za dovoljena v dosegu narodnih ciljev, kajti narod mu je bog. Ti vidijo torej v novodobnem nacionalizmu pretežno slabe strani. Nemški poslanec J. Joos smatra, da je izkvaril prirodno narodno čustvo, ki je v bistvu spiritualistično, v materialistično. Tak nacionalizem izpodkopuje vero, moralo, ljubezen, obzirnost, pravičnost, požrtvovalnost in ponižnost ter postavlja na njih mesto poganski egoizem, pohlep, nepopustljivost, nasilje, sovraštvo, brezobzirnost, krivičnost, nadutost in zaničevanje tujerodcev. Če je patriotizem moralna vrlina ljubezni in izpolnjevanja domovinskih dolžnosti, ki naj pospešuje prosep celote, je aktivistični nacionalizem močno čustvo in zavest skupnosti in zraven sistem, ki gre za ojačenjem narodne solidarnosti, imajoč pred očmi predvsem koristi in veličino naroda, njega svobodo in državnost, tedaj metodično povzdigovanje ali celo pretiravanje oz. malikovanje narodnosti kot take. (Po definiciji O. Haleckega je narod skupina ljudi, ki ji je skupnih nekaj glavnih prvin družabnega življenja in gotovih tendenc, po katerih se ločijo od drugih skupin). Je to ideologija, ki stavi v svoji gorečnosti narodne interese, tradicije in duha absolutno nad vse drugo in jim hoče podrediti privatno življenje, gospodarstvo, vero, znanost itd., češ, da je vse to manjšega relativnega pomena.

Tak nacionalizem prehaja rad v brutalni šovinizem (imperializem pri svobodnih, partikularizem pri podložnih narodih), ki ne pozna nobenih ozirov ali meja in je sam sebi namen, edini in vrhovni cilj: radi njegove pretiranosti in ekskluzivnosti ga pravi katoliki obsojajo kot zablodo, ki škoduje veri in človeštvu.

Drugi pa, med njimi večji del Francozov, vidijo v nacionalizmu predvsem dobre strani: potrebno obrambo narodovih dobrin in tradicij, pospeševanje njegovega procvita, varovanje reda, upravičen

odpor proti prevratnemu mednarodnemu socializmu in sentimentalnemu humanitarizmu, ki da je le liberalna, antipatriotična maska za omalovaževanje narodnega duha, tradicij in interesov odn. demokratska demagogija, ki izpodjeda vzajemnost slojev in narodovo enotnost, organičnost in odporno silo. Njegovo potrebo je dokazala zlasti svetovna vojna in boljševiška nevarnost.

Precej je tudi takih, ki pravilno ločijo razne vrste in stopnje tega kompliciranega pojava, ki se tako spreminja po raznih deželah in strankah. Redki pa so tisti, ki se postavijo čisto na objektivno stališče, ki elimirajo svoje subjektivno naziranje, dosledno ločijo idejno plat od čustvene ter skušajo opredeliti pojem kot tak na filozofski podlagi brez ozira na kake simpatije ali antipatije (H. Woroniecki, O. Halecki).

Pri nacionalizmu je torej glavno izrazito čustvo in zavest skupnosti, želja po prospevanju in ohranitvi ali pridobitvi neodvisnosti. Umerjen nacionalizem, ki se giblje v pravih mejah, je upravičen in zdrav in razvoju naroda v korist. A resnica in pravica nad vse! Saj še tako ostane dovolj spornih vprašanj. Narodove koristi in dolžnosti do sodržavljanov in drugih narodov si ne bi smele nasprotovati. Z moralnega stališča je slab tisti prekomeren nacionalizem, ki se postavlja na temelje golega materializma, ki narod obožava in uporablja svojo moč nasilno preko naravnega in božjega prava. Tak nacionalizem ni nič boljši kot brezdomovinski internacionalizem, ki stremi za nadvlado gotovega razreda. Absolutno povzdigovanje narodnosti izhaja največkrat iz koristolovskih (osebnih ali strankarskih ozirov), ker jemlje narodno misel zase v zakup in hoče izrabljati v lastne svrhe; posledice so silna strastnost, javni nemiri, boji in škodljive iluzije. Izšel ni iz mas, ampak iz samoljubne in gospostvaželjne inteligence. Iskren ni ne na znotraj, ne na zunaj (dvoličnost gotovih vlad, vpliv kapitala, svobodne misli). Pred ekstremnim nacionalizmom gineva ideja prave svobode in bratstva. (Gl. teorijo internacionalizma v »La Revue de Genève, No. 45, Mars 1924, str. 378 ss.) Le krščansko pojmovanje lahko premosti nasprotstva med narodi in sloji. Ne v izoliranosti, ampak v solidarnosti družbe in narodov je spas. Katoliška vera je vzvišena nad omejenost narodnih ali mednarodnih vidikov. Med duševno univerzalnostjo in časovnim nacionalizmom ni opeke. Res je pa, da je rasni nacionalizem glavna ovira za združenje cerkva.

To nekako je facit te mnogostranske preiskave z verskega stališča.

Pa anketa je imela očitno še drug namen, namreč informirati o narodnostnih razmerah pri drugih narodih. Tudi v tem oziru se je lepo posrečila, zakaj podala je zares pestro in poučno sliko nacionalnih razmer širom sveta. Nekateri dopisniki poročajo izčrpano o sedanjem stanju in zgodovinskem razvoju tega vprašanja pri dotičnem narodu, tako H. Belloc za Anglijo, L. Sturzo za Italijo (briljantna metodična kritika italijanskega nacionalizma), S. Minguijon za Španijo, A. Nielot in Th. van der Schelden za Belgijo — slednji

razloži težnje Flamcev, ki se bore za federacijo (avtonomijo) oz. za odcepitev (samostojnost) ali združitev v Veliko Nizozemsko (Groot Nederland), — A. Perrault za Kanado, kjer streme Francozi za samostojnostjo province Québec, O. Halecki za Poljsko in G. de Reynold za Švico; zadnji pojasni helvetizem v boju s priseljenci, ki zanašajo v Švico sosedni nacionalizem ali utopični internacionalizem.

Nas zanima specialno stališče francoskih katoličanov v praksi. Francoski katolicizem je prav svojevrsten. Je sicer pokoren sveti stolici v verskih rečeh, v ostalem pa hodi svoja pota in zahteva z ozirom na politiko, da zagovarja papež kot moralna avtoriteta vedno in povsod francosko stališče, da se ravna po željah »apostolskega« naroda, čeprav je njihova oficielna politika v rokah brezverskih zastopnikov in so ljudske mase tozadevno neverjetno brezbrizne (Ch. Loiseau). To se je pokazalo posebno ob in po vojni. P. Bureau očita katolikom, da se preveč boje internacionalizma in res po večini nočejo razumeti pacifizma in dvomijo o uspešnem delu Društva narodov. Škof Julien in senator de Las Cases sta med redkimi njegovimi zagovorniki; zelo se zavzemata zanj Švicar G. de Reynold in L. Sturzo. Večinoma bi radi videli, da bi pripadla vloga razsojevalca papežu ali vsaj, da bi mogel sodelovati v Društvu. Glede slednjega se vprašuje M. Vaussard, kaj bi pač zalegel papežev glas med nevernimi zastopniki tolikih držav. — Izgleda, da so francoski katoliki vsled očitkov brezdomovinstva s strani vladajočih brezverskih strank in iz strahu pred prevratnimi cilji komunizma izgubili mirnost duha in treznost v presoji položaja in hočejo biti bolj narodni kot nasprotniki, oziroma stoje preveč konservativno na braniku obstoječega socialnega reda ter nimajo pravega smisla niti za krščanski socializem (M. Sanguier). Tako so preveč militaristični, agresivni in proti drugim narodom ekskluzivni in puste izrabljati svoj nacionalni čut v neprave svrhe. Tudi J. Hours in Abbé van den Hout menita, da večina katolikov tako na Francoskem kot v Belgiji stavlja narodne interese nad cerkvene. Nekaj podobnega se kaže na Poljskem, kjer se katoliški desničarji najbolj upirajo zahtevam manjšin (O. Halecki) in se na drugi strani nacionalisti identificirajo ne le s patriotizmom, ampak — na njega škodo — tudi s katolicizmom (Fr. Potocki).

Francosko nacionalistično gibanje ima pač drugačen program in svoje metode. »L'Union sacrée«, v kateri se je združil francoski narod med vojno in pri kateri so tudi katoličani vneto sodelovali, je bila le vrh na široko zgrajeni stavbi nacionalizma, ki dominira v duši pravega Francoza. Ob volitvah l. 1898., za časa Dreyfusove afere, so postavili Paul Déronlède in njegovi pristaši svoje kandidate kot »nacionalisti« in to v svrhu obrambe naroda proti domovini sovražni propagandi krogov, ki so iskali svojih koristi preko narodnih interesov. To gibanje je dobilo opore v l. 1895. obnovljeni »Ligue de la Patrie française« (prva že l. 1880.—1889.), ki je izrastla iz misli na revanšo (pesnik Déronlède, general Boulanger),

in ki so jo vodili Fr. Coppée, J. Lemaître i. dr., sploh skupina inteligence, ki ji je bil prorok M. Barrès, čigar razprave so po l. 1892. dale francoskemu patriotizmu globlje temelje, vzete iz zgodovine, zemljepisa in gospodarstva. Ta francoski nacionalizem je bil naperjen v prvi vrsti proti kozmopolitizmu strank na skrajni levi, protiverskemu in protivojškemu prostozidarstvu. Posebna skupina (Charles Maurras, Henri Vangeois, L. Daudet) je izdelala celo politično doktrino, ki sloni na narodnostni ideji in nar. interesih ter veže današnji nacionalizem s historičnimi tradicijami stare Francije. To doktrino so spravili potem še v sklad s sistemom »socialnih« legitimitov (markiz de la Tour du Pin in de Pascal). Tako je nastal integralni nacionalizem, kot ga pojmuje in širi »L'Action française«, in ki je globoko vplival i na francoske katoličane.

Francozi večidel principiuelno razlikujejo med nacionalizmom in nacionalitarizmom, t. j. zahtevi manjših narodov po neodvisnosti in lastni državnosti. Temu slednjemu vobče niso naklonjeni, ker bi se morali sicer tudi doma baviti s sličnimi težnjami, jih ne marajo favorizirati niti drugod. Kot vsi izrazito enotni narodi trdijo tudi oni, da je treba višje ceniti mir, pamet, pravico, red, kot pa taka destruktivna stremljenja; zgodovinsko pravo gre pred narodnim (nadškof Chollet). Javni red je večje dobro, ki se mu mora narodnost podrediti, razen če država ne more obdržati reda in prevzame to nalogo narodnost (škof Julien); upor proti oblasti je torej izjemoma dovoljen, če je ta anarhična ali tiranska. Zadostna avtonomija je potrebna, a odvisnost sama na sebi še ni krivica. Slično se izražajo škof Chaptal (dosledna izvedba narodnostnega principa bi razbila sedanje nacije in privedla v anarhijo), jurist Le Fur (odpor je zakonit le v slučaju ponovnega težkega kršenja prava s strani tiranije, ki ne dela za splošni blagor), senator de Las Cases (ločitev je dovoljena le, če je ta želja nedvoumno, splošno in ponovno ugotovljena, a ne smejo se rabiti za to nedovoljena sredstva). Skratka: Francozi se tu ne ločijo dosti od ostalih »beati possidentes«. In vendar bi človek rekel, da ne gre delati načelnega razločka med obema pojmomoma. To se najbolje pokaže v praksi, ko se Francozi v Belgiji z vso močjo upirajo aspiracijam Flamcev, v Kanadi, kjer so v manjšini, pa sami delajo za osamosvojitvev. — Da obžalujejo razpad habsburške monarhije Avstrijci (de Galen — iz zgodovinskih, socialnih, gospodarskih in geografskih razlogov) in Ogrri (J. Szekfü — s stališča kulture in katolištva), ni čudno, a za njo žaluje tudi mnogo Francozov z M. Zdziechowskim vred, dočim so ostali Poljaki zavzeti za prava manjšin, kot tudi Romun Vl. Ghika. Načelo federacije zagovarjajo J. Chevalier, J. Hours, Flamec van der Schelden, Švicar P. Aeby, Nemec J. Joos in Amerikanec J. Ryan. Zelo simpatično govori o narodnostih M. Blondel, ki vidi v njih veliko bogastvo Enote božje in jih primerja sozvokom harmoničnega koncerta.

Iz vsega je razvidno, da so Francozi — in med njimi tudi katoliki — zelo zaverovani vase in se smatrajo še vedno za izvoljen narod; gotovih ekskluzivnih idej se krčevito reže deloma zato, ker imajo

premalo odkritih in objektivnih informatorjev. M. Vaussard si je očitno vzel za nalogo, da razbistri svojim rojakom nekatere pojme in predstavi narodnostni problem tudi z izvenfrancoskega stališča. In za to posredovanje so mu Francozi lahko hvaležni.

Dr. L. Sušnik.

ZGODOVINA.

Ž. Živanović, **Politička istorija Srbije** u drugoj polovini devetnaestog veka. Knjiga prva: Od Sveto-andrejske skupštine do proglašenja nezavisnosti Srbije. — Beograd 1923. — Knjiga druga: Od proglašenja nezavisnosti Srbije do abdikacije kralja Milana. Beograd 1924. Izdavačka knjižara Geze Kohna.

Živo se še spominjamo, s kakim navdušenjem smo sprejeli Jugoslavijo, kako smo v zmislu Krekove oporoke poprijeli za delo, eden tu, drugi drugod, vsak po svojih najboljših močeh. Prišel pa je čuden moment, zagoneten čas — in zgodilo se je, da so omahnile naše roke, da so se ohladila naša v domovinski ljubezni razpaljena srca; namesto slepega navdušenja se je pa polastil naših src, našega razuma strupeni dvom, mrtva apatija, ponekod se je pojavljala na obzorju celo negacija države. To negativno razpoloženje so izredno spretno izkoristili nekateri laži-domoljubi in v hinavski ljubezni do domovine razklali vso družbo na patrijote in brezdomovince, zanetili med njimi razpor, medtem pa želi uspehe — zase...

In kdo je tem opasnim političnim profesionistom omogočil tak uspeh? Trdno sem uverjen, da v nemali meri naše medsebojno nepoznanje. Slovani imamo v splošnem neko osnovno skupno potezo, ki je tako lepo izražena v Prešernovih verzih:

Tak se zažene, se pozneje ustavi,
mladenič Črtomir pri sebi pravi.

Mi hitro vzplamtimo kot slama; ogenj bukne z velikim plamenom, — ko mu «reje zmanjka», pa ugasne. Žalibog tako tudi večkrat naši pokret! Leto 1848 in oni operetni praški kongres! Stanko Vraz nekak zastopnik Slovencev! Da je bil dober literarni organizator in esteta, mnogo slabši pa kot pesnik, ker ni obvladal popolnoma srbohrvaščine, to je danes večalimanj nesporno vprašanje, — politik pa ni bil in mislim, da ne bo treba o tem izgubljati dosti besedi. In potem oni zagonetni kongres iz leta 1870, kjer se nekako megleno razpravlja o skupnem nastopu Hrvatov in Slovencev na gospodarskem, prosvetnem in političnem polju, seve brez pravih vidnih uspehov... Sestanek na Trsatu (1908) je vsaj toliko bolj jasan, ker še žive priče oziroma aktivni udeleženci, ki bi lahko dali potrebnih pojasnil, v kolikor nas zadostno ne pouči sodobno časopisje. In vendar se trsatski in poznejši ljubljanski sestanek vrši pod večini nevidnim, a vendar odločujočim vplivom velikohrvatske ideje,

ki jo je po turških porazih začel propagirati Valvazorjev prijatelj in znastveni sodrug Pavao Ritter-Vitezović, naročen od Avstrije. Pa saj so tudi Benečani istodobno imeli svoje »dvorne zgodovinarje«, ki so utemeljevali pravice Benečanov na »svobodni« in še nesvobodni hrvatski teritorij. In v znamenju iste velikohrvatske ideje se vrši tudi ljubljanski sestanek. Proti velikohrvatski ideji stopi na plan velikosrbska, predvsem v zemljah bivše avstro-ogrske monarhije; pozneje jo — podpihnjeni od prečanskih politikov-profesionistov — povzamejo tudi kot bojno volivno geslo razni demagogi na teritoriju predvojne Srbije in žanjejo uspehe. Avstro-Ogrska favorizira enkrat Hrvate, drugič Srbe, kakor je pač bila konjunktura; Slovenci bijemo na »mrtvi straži« boj z Nemci in Italijani in se le malo, le bolj površno zanimamo za Hrvate, še manj pa za Srbijance. Srbijanske politične, kulturne, gospodarske in literarne razmere so nam tako rekoč neznane: slovanofilski članki v posameznih časopisih in revijah so nam bili skoro izključni vir za spoznavanje naših bratov Srbov. Konštatacija, kakor n. pr. da so se po propadu srednjeveške Srbije Srbi sprva prav hitro izmirili s turškim upravnim sistemom, ker je bil bolj demokratičen kot pa fevdalni srbski, — taka konštatacija bi bila v ušesih slavenofilsko orijentiranega rodoljuba v e l e i z d a j s t v o. In če konštatairaš, da se Srbijanci vkljub svojemu osvobođenju še danes obupno bore za svobodo proti preveč strankarsko orijentiranemu, korupciji dostopnemu in nezadostno kvalificiranemu uradništvu in prepotenci vojaških krogov, — če to poudariš, riskiraš najmanj, da te proglasijo za avstrijakanta. V duševni zagrenjenosti se je med nami Slovenci in Hrvati le preveč semintja tudi pretirano govorilo o napakah in »napakah«, ki prihajajo od Belgrada. Hrvatje in mi Slovenci bi morali namreč upoštevati, da so bili Srbijanci (to mislim v državnopravnem in teritorijalnem zmislu) toliko okupirani s svojimi lastnimi domačimi težavami, da se niso utegnili intenzivneje ukvarjati s hrvatskimi in slovenskimi težkočami: saj jih je skoraj popolnoma absorbirala dinastična borba med dvema dinastijama, zvezana z različnimi neljubimi pojavi, kot so n. pr. kamarila, vmešavanje vojaških krogov v državno-politične posle, podcenjevanje ogrožene države in precenjevanje »partije«, persekucije strankarsko opredeljenega in poleg tega še nezadostno kvalificiranega uradništva, ki služi »partiji«, ne pa državi. Sedaj pa pride tako rekoč preko noči zedinjenje, »zedinjenje« petih upravnih in pravnih sistemov, »zedinjenje« treh knjižnih govorov itd. To zedinjenje vrši in sklepa brez mase naroda preračunjeno in nepreračunjeno navdušena inteligenca in pozablja na modri pregovor, ki trdi, da so clara pacta boni amici. Zato mora priti do razočaranja, do razdora, do očitkov, kot so »avstrijakantstvo« na eni — in »balkanski mentalitet« na drugi strani...

Še ena stvar je odločilno vplivala na prva leta naše nacionalne države: preveč smo se vdali demagogiji, eni kot drugi, uklanjajoč se pritisku širokih mas, ki so hotele imeti vajeti v rokah, ne da bi bile količkaj pomislile, če bodo tudi znale državni voz, ki ni izključno odvisen od trenutnih razpoloženj širokih plasti ljudstva, brez nezdode

peljati po razdrapanih cestah mednarodne politike. Vsled medsebojnega nepoznanja se mnogokrat niti najpotrebnejše osebno občevanje ni moglo vršiti. To so spoznali tudi oni, ki faktično odločujejo, volivci! Pojavljajo se klici že iz širokih vrst naroda, ki zahtevajo, naj inteligenca — seve šele ko se znebi svoje eventuelne predvojne nadutosti! — zopet pride do besede; politiki da naj se tudi znanstveno pripravijo za svoj odgovornosti poln posel. In tako se zopet uveljavljajo naši kulturni delavci, ne baš med zadnjimi politični zgodovinarji, med njimi na odličnem mestu naš Živanović, ki bi moral biti za vsakega politika, pa tudi profesorja zgodovine, znanstvenika itd. pravi vademecum. Živanović je s svojim epohalnim delom opravil pravo misijonsko delo za medsebojno zблиžanje treh, dosedaj tujih in celo več ali manj razprtih bratov, Srbov, Hrvatov in Slovencev. O priliki, če dobimo še zaključek njegovega dela, bo pač treba napraviti o njegovem trudu primeren referat. Zaenkrat pa knjigo najtopleje priporočamo.

Ivan Mazovec.

SLOVSTVO.

Dante. Ob 600 letnici smrti (1321—1921) vélikega genija izdal in uredil dr. Alojzij Res. — V Ljubljani, 1921. — Založila Kleinmayr & Bamberg. (Tiskal M. Jasper na Dunaju.) Str. 302. (Enajst umetniških prilog.)

Šeststoletnica Dantejeve smrti je italijanskemu slovstvu prinesla célo povodenj priložnostnih spisov, vmes pa tudi prvovrstnih del (n. pr., da samo eno imenujem: Benedetto Croce), velevažnih za proučevanje vélikega Firenčana. In glej! Ta šeststoletnica tudi mimo nas Slovencev ni šla brez sledu, nasprotno, podarila nam je, če govorim s tiskarskega in knjigotrškega stališča, eno izmed najlepše in najrazkošneje opremljenih knjig, kar jih imamo, t. j. Dantejev almanah, ki ga je zamislil in uredil dr. Res. (Istočasno je izšla italijanska, nekoliko skrčena izdaja, istotako krasota tiskarske in ilustrativne umetnosti, v Gorici, v založbi Giov. Paternolli. Risbe na naslovnih straneh je v obeh izdajah izvršil slovenski umetnik Tone Kralj.) Ne bom čitateljev mučil ali morda celò dolgočasil s poročanjem o vseh sotrudnikih almanaha (šest je italijanskih vseučiliških profesorjev: G. Salvemini, E. G. Parodi (medtem umrl), G. Mazzoni, vsi trije v Firenci; B. Croce v Neaplju; V. Rossi v Rimu; T. Gallarati Scotti v Milanu; slovenskih sotrudnikov pa je — razen urednika — sedem: dr. J. Debevec, dr. Milko Kos, dr. V. Mole, dr. Jos. Puntar, dr. Fr. Stelè, dr. Aleš Ušeničnik ter pesnik Oton Župančič), ampak hočem našteti (in res samó naštetí, ker za podrobno kritiko še ni prišel čas) poglavitne nove izsledke, do katerih je prišel dr. Jos. Puntar v svojem članku »Dante in problem Prešernove ‚Nove pisarije‘«, obsegajočem 168 strani, torej nad polovico cele knjige. Potem ko nam je v uvodu

svoje velike razprave pokazal Matijo Čopa, Prešernu mentorja in učitelja v poetiki, kot temeljitega dantologa, prične, primerjaje Prešernovo poezijo z Dantejevo, razgrebati in kopati, najprej bolj pri vrhu, potem pa čimdalje globlje in globlje. Nekako devet dejstev — če se ne motim — je izkopal in prinesel na dan, nekaterih brez dvoma največjega pomena za pravo umevanje Prešerna. Naj te točke kar s številkami predočim! 1. Na Prešernova soneta: »Mars'kteri romar...« in pa »Sanjalo se mi je...« je po mnenju dr. Puntarja bolj vplival Dante z zadnjimi spevi Raja (XXX—XXXIII; Beatrice sedi v nebeški slavi z Evo, Rahelo itd.) ter z dvema sonetoma svoje »Vite nuove«, v katerih pozdravlja romarje, hiteče v svetem letu v Rim ali na grob sv. Jakoba v Kompostelo, nego pa Petrarka. 2. Dr. P. meni, da Dantejeva čudovita arhitektonika, zgrajena na številih 3, 7 in 9, ni bila brez vpliva na Prešerna, zlasti na število Gazel. 3. Pod vplivom Aristotelove filozofije je pričelo italijansko ljubezensko pesništvo ženo oboževati, simbolizirati; vrhunec je ta poezija dosegla v Danteju, v angelski podobi njegove Beatrice, kar je bilo nekaj novega in se je zvalo »dolce stil nuovo« (»nova pisarija« — prevaja dr. P.); Prešernovo »bogstvo« Julije in potem čudovita lepota Bogomile ob slapu Savice (49. stanca) bi utegnila imeti svoj daljni izvir pri Danteju. 4. Vsaka prava umetnina je nekakšen živ organizem, ki ima nekje svoje srce, svoje žarišče in jedrišče. V Divini Commedii vidi n. pr. Parodi to žarišče v XXVII. sp. Vic — po Parodiju je namreč vodilna ideja Commedie: človek mora težiti za npravno svobodo —, Pochhammer pa v XXXI. spevu istotam, ko Dante ob pogledu v Beatrico spozna svojo grešnost in se izjoka; v »Krstu« pa dr. P. vidi žarišče v 49. stanci; »Izmed oblakov...« Ta točka razprave bo pač najlepša. Če naj prav po domače povem to, kar P. z velikim znanstvenim aparatom dokazuje, bi rekel: Kakó se pogan (ali recimo tudi — brezverec) spreobrne? Z golimi umstvenimi razlogi? Nikakor ne. Le poglejmo v misijonske dežele! Pogan vidi, da je misijonar dober človek, vidi tudi, da vzgledno živi... Začne ga rad imeti, srcé je pridobljeno za novo vero. Potem pride poduk v novi veri. In ko Bog pošlje žarek milosti, kar je poglavitno, je spreobrnjenje izvršeno. (Excitati gratia fidei ex auditu concipient, Concil. Trid.) Od stanca 23. dalje do 44. skušata Bogomila in duhovnik druid vplivati na razum Črtomirov, toda brezuspešno; tedaj pa posije mavrica na blede Bogomilo (vpliv lepote na srce, ki ima drugo logiko nego razum) in nebesa — se Črtomiru zdi — se odpró, t. j. Bog mu podeli v tem hipu čudežno svojo milost, ki je nikomur ne odreče, in notranji preobrat je izvršen. V tistem trenutku deluje toliko naravnih in nadnaravnih sil, da se Črtomirova srčna trdnjava ne more več ustavljati, ampak se vda. (Str. 155.) Z ozirom na 49. stanca je res »Krst« — kakor tudi Divina Commedia — slavospev Večni Harmoniji, Lepoti, Dobroti, Milosti, Ljubezni. Spreobrnjenje Črtomirovo je torej popolnoma pravilno — dušeslovno in z nadnaravnega stalšča — motivirano. (Pa denimo tudi, da Prešeren ni bil cerkven vernik, in

da torej ni priznaval nadnaravnega sveta, pa moramo vkljub temu reči, da je s to stanco dokazal, da je bil tako dušeslovec kakor tudi poznavavec krščanske vere, šestih resnic, katerih 6. se glasi: »da je milost božja potrebna...« Ko je torej enkrat sklenil, da hoče opevati spreobrnitev slovenskega pogana v kristjana, je moral uvesti vse štiri činitelje, ki sodelujejo pri spreobrnitvi: razum, voljo, srcé in milost. Tisti kritiki torej, ki so trdili, da je Črtomirova spreobrnitev neutemeljena [Aškerc, Samhaber itd.], niso znali šest resnic ali bolje — niso mislili na nje.) — 5. »Krst pri Savici« ima vse poteze tragedije, je prav za prav slovenska »divina tragedija«. (Str. 183.) Prešeren se je namreč — takó razlaga dr. P. — učil, kaj je bistvo tragedije, iz Schellinga, enega izmed mojstrov romantične šole, a Schelling je učil: v tragediji si stojita nasproti nujnost in prostost (človekova), in v tem, da nekrivi krivec (n. pr. Ojdipus, Orest), prostovoljno vzame kazen nase in se prostovoljno pomiri z nujnostjo, v tem je vzvišenost tragedije, to je res tragično. Črtomir je naš Orest: saj tudi on bega (»Beg je moj up, gozd je moj dom prič'joči«), a kakor se Orestu Erinije spremene v Evmenide (»Blagonaklonjene«), tako pripelje Bog Črtomira »po čudnih potih« k sebi, k miru, a tako, da se Črtomir prostovoljno vda, ob sočasnem vplivu naravnih in nadnaravnih sil, kakor smo prej rekli. »Krst pri Savici« je »sijajen primer za Schellingovo estetsko teorijo o tragični pesnitvi«. (Str. 192.) In kakor Ojdipus in Orest nista neznačajneža, nista volkodlaka, če v nesreči ne izvršita samomora, marveč se izmirita z višjo voljo bogov, takó ni neznačajnejš, ni volkodlak Črtomir, ki se izmiri z »milimi sklepi božjimi«. — 6. Pa še več, »Krst pri Savici« je nekakšna »usodna tragedija« slovenska. Teorija romantika A. Wilhelma Schlegla (»Vorlesungen über dramatische Kunst u. Litteratur«, 3. predavanje!) je učila, da pesnik vzbudi tragično občutje s tem, da pride nad ljubeče se osebe nenaden udarec, ločitev; moč pa dobiva junak iz zavesti, da dela za življenje onkraj groba (»das Bewußtsein eines über das Irdische hinausgehenden Berufs«); snov naj jemlje pesnik iz zgodovine svojega naroda, ampak dogodek bodi splošnonarodnega pomena, torej splošnovažen, obenem pa naj pesnik nič ne olupšava, ampak brez usmiljenja tudi narodne slabosti iz preteklosti razkriva (n. pr. posnemanje tujstva v višjih krogih). Junak naj bo — kakor pri Ajshilu (ta je bil vzor Wilhelmu Schleglu) — nekriv krivec, obenem pa snov vzeta iz krščanske dobe ter postavljena v verigo velikih svetovnih dogodkov, sploh: združi naj se z antiko romantičnost — kar je bil ideal romantične šole. Ko je l. 1825 Raumer izdal »Geschichte der Hohenstaufen u. ihrer Zeit«, so trije nemški dramatik iz njeja zajemali snov: Raupach, Immermann in Grabbe, toda njih drame »so trpele zbog velike oddaljenosti med sodobnostjo in preteklostjo«, in »ustvarjajoč tragik, ki bi bil premagal to težavo, Nemcem ni bil dan« (Walzel, cit. str. 209). Česar Nemci niso zmogli, je storil sin slovenske zemlje, Prešeren: zgodovinsko snov, zajeto iz Valvazorja, je prozel z najživahnejšo sodobnostjo, z vekotrajno aktu-

alnostjo; vedno je aktualen boj dveh družb, božje in svetne (to misel je dobil iz Avguštinovega največjega spisa *De civitate Dei*, XXII knjigi!), večnoaktualen je bratomorni boj, večnoaktualen je napor popotnika, da pride iz dežele viharjev na zemlji v večni »zlati vek«, večno se ponavlja dejstvo, da mladenič zaide v gozd blodenj (Dantejeva »selva oscura«, *Inf.* I.), večno, da je Beatrica (Julija) »blisk nagel«, kažoč pot navzgor, večno, da ne osrečuje meč, ampak dobrotu, ljubezen... Takó je Prešeren spojil antiko z romantično sodobnostjo. In iz tega osnutka tragedije si moremo predstavljati, kakšna bi bila v resnici tragedija, ki bi jo bil napisal, da je Čop še živel. Sličen je pa že v tem osnutku (v »Krstu«) Danteju, ki je versko snov spojil z idejami sodobnosti, ali Šekspirju, kateremu v dramah iz starorimske zgodovine ljudje govoré in delujejo kot pristni sodobni Angleži. — 7. Najzanimivejša je pa točka, ki y razpravi nosi naslov: Pismo Čelakovskemu in tendenca »Krstu pri Savici«. Ko je — kakor znano — Prešeren v avgustu l. 1836 poslal v Prago Čelakovskemu izvod svojega »Krstu« s prošnjo, naj mu ga oceni, je zapisal med drugim: »... Mein neuestes Produkt 'K. pri S.' bitte ich als eine metrische Aufgabe zu beurtheilen, mit deren Lösung der Zweck in Verbindung stand, mir die Gunst der Geistlichkeit zu erwerben. Der Übersetzer des heiligen Augustinus wird hoffentlich über die Tendenz der wenigen Strophen kein Verdammungsurtheil fällen...« Večina kritikov je doslej trdila, da se je Prešeren nekako sramoval svoje pesnitve in iskal raznih izgovorov... da je bil tisti čas res padel iz svoje moške direktive... da je postal začasno pokoren, brezpogojen vernik, hrlpec duhovščine... in da je vsled vsega tega tudi »Krst« postal poema s plitvo, čisto mehanično koncepcijo... in da je to križ slovenske svobodne kulture... (Takó sodi zlasti dr. Prijatelj, *Naši Zapiski*, III, 1904/05). Ker govori Prešeren o »tendenci« svoje pesnitve, so pač vsi kritiki mnenja, da je treba ločiti notranjo in zunanjo tendenco »Krstu«; glede notranje je sodba soglasna, da je pesnik hotel dati duška trojni bolečini: zaradi izgube Julije, prijatelja Čopa in ob pogledu na nesrečo domovine, ki je lastni sinovi ne ljubijo, ampak se je sramujejo. Zaradi cenzure pa je moral svojo tendenco skriti v alegorijo in projicirati vse v l. 772 po Kr. — Toda glede zunanje tendence? Tiste besede, da »si je hotel s to pesnitvijo naklonjenost duhovščine pridobiti«, so premočno dobesedno razumevali. Odtod tista sodba o slabosti pesnitve. Dr. Puntar pa ugotavlja na podlagi dr. Žigonovih raziskav in dejstva, da je Prešernova poezija satirična (prim. »Nova pisarija«, potem »Apel podobo...«, potem sonete »in A. W. Schlegels Manier«, dalje kakó sta s Čopom l. 1834 za nos zvodila metelkovca Pavška z natiskom »Opača in cesarja«, končno, kaka srditost govori iz soneta »An Pauschek und Stelzich« prav iz tistega časa, ko je nastal »Krst«), da je zunanja tendenca — najhujša obsodba teh dveh kanonikov-cenzorjev, ki s slovenskim slovstvom delata kot volkova, brez ljubezni, nikakor ne po nauku sv. Avgušтина, čigar geslo je bilo: In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas. Genialno

pa je Prešeren to obsodbo skrnil v kompozicijo samo, ustvarivši dva dela (torej antitezo, kontrast). Uvod, kjer tiči ideja, da ne pridobiva ljudi meč t. j. — z ozirom na sodobnost — nekulturno divjanje in zatiranje nove poezije, v »Krstu« pa druga, nasprotna misel, da je pogoj napredka miroljubnost, prizanesljivost, ljubezen; torej duh Kristov, duh sv. Avguščina. Janzenistovska duhovščina seveda ni razbrala iz pesmi moralne zaušnice in je bila s Prešernom — zadovoljna. S to razlago je dr. P. znova podprl Žigonovo trditev iz l. 1906 (Ltp. M. Sl.), da je Črtomirov boj z Valjunom samo simbolika boja čbeličarjev s cenzurno kliko »Pauschek u. Stelzich«. Prešeren torej ni podlegel v tistem boju, čeprav je po Čopovi smrti ostal sam, ampak je ostal še vedno vzvišen, suveren nad nasprotniki. (Str. 228.) Dr. P. navaja še dva zgleda iz slovstva tiste dobe za isti življenski nazor (ne meč, ampak ljubezen!) in sicer iz Göthejevega »Wilhelm Meisters Wanderjahre« ter Novalisovega »Heinrich von Ofterdingen«. — Po mojih mislih sta dr. Žigon in zdaj dr. P. vprašanje o zunanji tendenci »Krstu« popolnoma in končnoveljavno razrešila. In da bo stvar še bolj držala, naj dodam še en dokaz iz tiste dobe: tudi v Gorenji Italiji so tisti čas zdihovali pod Metternichovo cenzuro. In tedaj (1825) je Alessandro Manzoni izdal svoj sloveči roman *Il Promessi Sposi*. Kratkovidneži so pisatelju očitali, da z romanom priporoča hlapčevstvo, strahopetno vdanost; toda bistrovidci (pesnik G. Giusti) so takoj spoznali, da s popisovanjem španskih nasilnosti pisatelj prav za prav meri na avstr. tiranstvo, ampak da je zaradi cenzure to zunanjo tendenco skrnil. »Lucia in Renzo sta simbol vseh slabih, vseh, ki trpe preganjanje; lahko bi rekli: delata kakor pregnani ital. domoljubi Foscolo, Berchet, Mazzini i. dr. — bežali so, pregnani iz enega kraja, v drugega, kakor priporoča sv. pismo. Avstrijska vlada pa je Manzoniya vedno smatrala za najnevarnejšo glavo.« (Ital. Litteratur, v. Wiese u. Percopo, Leipzig, 1899, str. 569.) Zame je zdaj nazor dr. Žigona in dr. Puntarja glede zunanje tendence — causa finita. Pa kaj ima vse to z Dantejem opraviti? Dante je pisal svojemu prijatelju Cangrandu v Veroni, pošiljajoč mu svojo pesnitev: »To delo nima samo enega pomena, ampak ga moremo imenovati raznoumno. Zakaj prvi pomen mu je ta, ki ga kažejo besede; drugega pa je treba povzeti iz dobeseidnega, in ta je a l e g o r i č n i a l i m o r a l n i.« — 8. Kakor je v Divini Commedii najgloblja ideja prav za prav ta, da človek (človeštvo) roma skozi kraj skušenj kvišku, kvišku, dokler ne pride k Praluči, v kraj večnega miru, tako sta prijatelja (Čop in Prešeren) v življenju najrajši o tem razmišljala (dokaz knjige v Čopovi zapuščini!) in Prešeren je v obeh posmrtnicah na Čopa (»Dem Andenken...« in v »Krstu«) vprav to Čopovo najljubšo misel o vrnitvi umrlega duha k izvoru, k Praluči, posebno poudaril. In katera pesem — vprašuje P. — je mogla v tem oziru Prešernu biti boljši kažipot kakor pa Divina Commedia? — 9. Končno govori P. o »romantični ljubezni«, ali, kako je bila romantikom ljubezen pomagalo in dvigalo k spoznavanju prirode, sveta in Boga (prim. Heinrich von Ofterdingen), in da je bil začetnik te transcendentalne poezije Dante,

za nemške romantike neposredno, za Prešerna posredno — pa tudi neposredno.

Ni mogoče ob kratkem izčrpati vseh misli iz obsežne razprave dr. Puntarjeve. Vsekakor pa smo lahko resnično veseli tega bojevitega cveta, ki je priklil ob 600letnici Dantejeve smrti tudi našemu prešernoslovju tam iz tihega groba v Ravenni. Dr. Debevec.

Dr. Fran Bradač: **Iz starorimske lirike**. V Ljubljani, 1923. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna. Str. 67.

Veliki narodi imajo že davno — romantika je dala posebno močan poriv — prevedeno vse starogrško in starorimsko slovstvo, vendar izhajajo vedno novi, še popolnejši prevodi. Mlajši narodi prihajamo za njimi. Pri Čehih priporoča zlasti pesnik Machar prevajanje antike (seveda predvsem s svojega protikršč. stališča, kot protistrup proti »strupu iz Judeje«); v Hrvatih je »Matica Hrv.« že mnogo storila v tem oziru. Slovenci smo se začeli šele v zadnjih letih bolj gibati. Imeli smo sicer tudi prej klasičnih filologov, ki bi bili izvrstno prevajali, toda ni bilo — založnikov. Janežičevo »Cvetje«, ki je prineslo nekaj dobrih prevodov iz Platona, Ksenofonta in Vergila, je prekmalu zamrlo; potem je bilo skoro izključno v periodičnih listih mogoče objavljati prevode (v mariborski »Zori« ter v »Mentorju«!). Danes je pa druga: založniki so tu, treba je le dobrih prevajalcev. A da ne bo podjetnost založnikov šla predaleč, mora biti zdaj tudi kritika brezobzirna.

V dr. Bradačevem prevodu Slovenci zdaj prvič — če se ne motim — čitamo Katula, Tibula, Properca ter Sulpicijo v naši materinščini. Dvoje nas vedno in vedno vleče k tem lirikom: prvič, ker so jako krepko vplivali tudi na novejšo liriko (na Puškina, Prešerna i. dr.), in drugič, ker se nam v tej direktni liriki odpira globok pogled v čustvovanje antičnih ljudi. In odpre se nam dejstvo, da so čutili isto kar mi, samo izražali so drugače. Zato je nad vse zanimivo primerjati n. pr. erotično poezijo iz te zbirke s Prešernovo ali pa tudi najnovejšo. Pa ne samo erotično; čitajočim Tibulove elegije o radostih življenja na kmetih nam je, kakor bi poslušali našega Aleksandrova.

Prevod je v jezikovnem oziru točen, zvest, pa tudi lep. Včasih gre celo dalje nego izvirnik, n. pr. v zelo posrečeni rabi pomanjševalnih izrazov (proelia — prepirčki, Amores — amorčki); zanimiv je v reminiscencah na Prešerna (n. pr. str. 29 srca oklep, str. 32 brez dna sode...), na Župančiča (str. 37: »dajte medenih potic« za lat. »libum«) itd. Vse to je zelo dober kažipot tudi našim dijakom gimnazijcem, kako naj prevajajo lirike: čim bolje bodo poznali naše lirike, tem lepše bodo prevajali starorimske.

V metriki se prevod drži mer izvirnika. Dasi so nekatere (pri Katulu) našim ušesom precej tuje in težke in bi torej rajši brali »modernizirane«, vendar vobče gladko tekó. Največ je pa elegijskih distihov, ki se po večini res brez spotike čitajo. Le v eni točki nam »metrična naloga« prevajalčeva ne ugaja: heksametrov je preveč

s' cezuro za tretjim trohajem in pa bukoličnih in kakih 20 sploh brez cezure, n. pr.:

»Njo mi, o Muze, opevajte danes na slavne Kalende.« (Tib. IV, 2, v. 21.)
 »Dvigni se, duša, od nizkega petja, zberite vse sile...« (Prop., II, 10, 11.)

Z lahkoto bi se obe hibi popravili. V drugi polovici pentametra so parkrat »spondeji«, na primer stran 32, v. 92, stran 59, v. 44, v. 52. »Rdelo« (stran 65, v. 42) čita B. dvozložno, ko se mora trozložno. Tiskovna napaka je najbrž v m. u stran 27, v. 14. Neprijetni so naglasi n. pr. Kárnuti, ukróčen, oblóžena miza, nožfca je stópila. spústite (imper.!). — Zoper sintakso je: »ker ni mi tu mati, ni mi tu sestra« str. 30, v. 5, 7. Dr. Breznik je dognal, da se mora reči »s šalo, s smehom na ustih«, ne pa brez predloĝa, v tožilniku (str. 13, v. 6). »Veka solzičic nabrekla« (str. 10, v. 18) — pravilno: od solzičic. »Jabolko zmuzne na tla« (str. 20, 22) — prav: se zmuzne. Ne vem tudi, zakaj g. B. rabi koji, kojih itd. m. kateri ..., »koriti« m. karati, »pesnikaster« za pessimus poeta gre predaleč. — V Katulovi »Svatovski pesmi«, ki je morda najbolje prevedena, je v. 23... »prestrastnemu fantu« za lat. iuveni po mojem trivialno, buršikozno. — B. piše dosledno: Catullus, Tibullus, Marcu, chijsko vino, Venus (nom. m. Venera) itd.; ampak da mora tudi naš staroznani Nil v ta prisilni jopič in se obleči v »Nilus«! Ali ni to pretirano?

Znanstvene razlage je ravno prav. Da svojo razlagalsko umetnost dobro razume, kaže dr. B. s kratkimi, jednatimi migljaji ob začetku vsake pesmi glede prilike, kdaj je nastala, ter glede namena, ki ga ima. Zamerim mu pa, da pri Tibulu II. 5 prav nič ne omenja »Zlatih črk«, kjer se dr. Puntar takó obširno peča s to elegijo.

Debevec.

Slovenske narodne pesmi iz tiskanih in pisanih virov zbral in uredil f. dr. Karel Štrekelj. 16. snopič uredil dr. Jož a Glonar. V Ljubljani 1923. Izdala in založila Slovenska Matica. * 66 + 683 — 819 str.

Ni bila lahka naloga, ki jo je imel Glonar, ko je prirejal 15. in 16. snopič Štrekljevih narodnih pesmi. Decembra l. 1913, ko je končal 15. snopič (glej na platnicah 15. sn.!), je pisal, da bo delo še obsegalo 2 snopiča tekoče vrste, 2 snopiča dodatkov in snopič z literarno-zgodovinskim uvodom in potrebnimi, že od prednika določenimi kazali in registri. Prišla je vojna. Delo ni moglo iziti, namesto pet snopičev smo dobili en snopič, šaljive in zabavljice, pred katerimi je natisnjen predgovor, obsegajoč 66 strani, ki pojasnjuje historiat zbirke ter je prepleten z dragocenimi kulturno-zgodovinskimi podatki in — lahko rečemo — razpravicami o različnih pojavih v slovenski narodni poeziji.

O celotni birki pač tudi dandanes veljajo besede, ki so jih zapisali razni odlični strokovni ocenjevalci v znanstvenih slavističnih in narodopisnih glasilih, n. pr. Jagić v Archiv f. slav. Phil. XVIII 619: »So ist die Ausgabe musterhaft nach allen Richtungen ausgefallen,

nichts ihr gleichkommendes kennen die bisherigen slovenischen Publicationen; ja eine so zusammenfassende Arbeit existirt auch in der serbo-kroatischen oder bulgarischen, in der böhmischen und polnischen Literatur nicht. Am meisten wird man noch an die bekannte Ausgabe der kleinruss. Volkslieder von Antonović-Dragomanov erinnert.« In v Arhivu XXIV 623—624 piše Jagić: »Ich wiederhole daher nach meiner Pflicht, daß die Štrekelj'sche Ausgabe der slovenischen Volkslieder zum Besten gehört, was auf diesem nicht wenig bearbeiteten Felde die slavische Ethnologie bisher geleistet hat.« Dr. Alexander Brückner jo imenuje »Thesaurus slovenischer Volkslieder«. In eden najboljših slovanskih narodopiscev dr. J. Polívka je pisal v Lystich filolog. XXIV (1897), da bo sedaj težko ponavljati Pypinove besede, da slovenska narodna poezija ni bogata. V »Zeitschrift des Vereines für Volkskunde« (Berlin) XIII (1903) 238 je zapisal isti: »Eine der besten, systematisch geordneten Volksliedersammlungen der slavischen Völker«. In Iljinskij je v časopisu »Živaja starina« IX (1899) zapisal: »Izdaja g. Štreklja je, kar se tiče znanstvenosti metode, svoje vrste u n i c u m in zasluži posnemanja tem bolj, ker pri nas v Rusiji še nismo dozdej niti poskusili, napraviti tako kritično čisto izdajo narodnih pesmi, dasi je že davno opozoril na njeno potrebnost pokojni N. A. Lavrovskij.« Akoravno je Štrekelj ponatisnil te ocene v svojo obrambo na platnicah 7. snopiča, vendar še danes veljajo, kajti Štrekljeva zbirka pomeni v slovenskem narodopisju skoraj tó, kar Kosovo Gradivo v slovenski historiografiji. Posebnosti slovenskih kulturnih razmer so zakrivile, da se je vlekel tisk SNP celih 28 let. Sedaj je v glavnem zbirka končana, od str. 750—809 je priobčeno obširno kazalo začetkov, ki naj služi kot pomoček pri iskanju posameznih pesmi, drugi registri pa so izostali. Izdati v s e slov. narodne pesmi v eni knjigi je nemogoče, ker je narodna poezija nepretrgan tok, ki spremlja narodovo življenje in dobiva iz vedno novih virov vedno nove pritoke (*45). Pred začetek umetne poezije so stavili nekoč narodno pesništvo. Toda današnje naziranje o narodni pesmi je drugačno. »Vsaka pesem je kot izraz umetniškega hotenja posameznikovega umetna; je li njen oče šolan pesnik ali neuk pevec, je za definicijo nje bistva ravnotako brez pomena, kakor dejstvo, da mogoče slučajno ni znan. »Ponarodelih« pesmi torej ni, razlika med njimi in »narodnimi« je samo gradualna. Med »umetno« in »narodno« pesmijo je mogoča samo sledeča razlika: »umetna« je ona, v kateri narod rešpektira tvorbo umetnikovo na ta način, da ji pušča vso njeno prvotno, od umetnika ji dano obliko. »Narodna« pesem pa kot konkreten individuum ni nič drugega, ko samo ena, slučajna oblika, zajeta iz splošnega rezervoarja pesniških izraznih sredstev, ki ga venomer množi in spreminja baš »umetna« poezija.« (Str. *45.) To je bilo potrebno povedati, da zginejo krivi nazori o narodni pesmi. Sledeč tem rezultatom je priobčil Glonar pod št. 8675 sl. »Pevčevo življenje in usodo«, znano čedno Vodovnikovo avtobiografijo, ki je rodila mnogo variant na

Štajerskem in Kranjskem, kar dokazuje, da so Vodovnikove pesmi bile jako priljubljene. In že leta 1848 je bila na Koroškem znana, Janov zapisnik je iz l. 1849 (glej opombo pod 8675!), a 1848. jo je zapel že Jožef Jäger, ki je vozil oves iz Velikovca v Podkrnos in so ga na cesti napadli roparji, a pesem ga je rešila (Marija Einspieler, Pesem ga je rešila. »Koroška vigred«, izd. in založil Narodni svet za Koroško v Velikovcu 1920, str. 27—30):

»Jaz sem te lepi Lipš
v šmarjeti sem doma,
s strganim klobukom,
ki sedem lukenj 'ma.

Lepota moja je že preč,
pomagat si ne morem več.
Z rivami sem jaz obdan,
žalujem noč in dan.«

(Prim. 1. Vodovnikovo kitico SNP str. 738!)

Moj te stari atej
so bili cimperman,
so delali hiše, kajže
šmarješkim purgarjam;

narejali so žagam rez,
popravljali so mline vmes,
bili so pintar in kovač,
našlinje pa berač.

(Prim. Vodovnikovo kitico na str. 738!)

Na Vodovnikovi pesmi in njenih varijantah lahko opazujemo, kakšne inačice rodi pesem. Mogoče pa je, da je imel že Jurij Vodovnik kako starejšo predlogo, saj narodni pevci dostikrat niso bili bogve kako originalni in so imeli svoje vzorce, po katerih so zlagali pesmi. O bistvu narodne poezije nas čedno pouči II. poglavje knjige: »Das deutsche Volkslied. Über Wesen und Werden des deutschen Volksgesanges von I. W. Bruinier, Vierte umgearbeitete u. verbesserte Auflage. Aus Natur u. Geisteswelt. 7. Bdch. Teubner, Leipzig 1911.

Značaj Slovenske Matice, ki ni bila akademija znanosti, ki pa tudi ni bila povsem poljudno znanstvena korporacija, je dostikrat zakrivil, da so njeni odborniki Štrekljevo delo krivo presojali. Sedaj imamo slovensko univerzo v Ljubljani, bliža se menda tudi slovenska akademija znanosti. Napočil bo dan, ko bo prišel ta »thesaurus« slovenske narodne poezije do prave veljave, priti mora čas intenzivnega študija naše narodne poezije po motivih in drugih vidikih, dobiti moramo oni lepo zasnovani realni slovar, ki ga Glonar omenja v predgovoru. Objaviti se morajo tudi Štrekljevi dodatki, ki so gotovo dosti vredni, o tem sem se še sam v Gradcu pri prof. K. Štreklju prepričal. Poiskati bo treba narodnim pesmim tudi vire. Pesmi v III. zv. (str. 41—57) so podobne nemškimi božičnim pesmim in vsebujejo dosti dramatičnega. Toda razločevati jih moramo od božičnih iger. Take pesmi so prepevali tudi pri službi božji. Nekatere izmed njih so tudi darovalne pesmi, ki so jih prepevali med darovanjem okoli oltarja. Darovali pa so v prejšnjih časih tudi živila. (Prim. št. 4815 iz Radiš pri Celovcu.) Medtem ko so druge pesmi v Štrekljevi zbirki take, da jih lahko pojejo doma pred jaslicami, pri koledi ali v cerkvi, je št. 4820 str. 52: »Moj Anzelj, moj Anzelj« pastirski prizor, zložen v »gorenjski« štirivrstničnici. Združena sta dva prizora, pa-

stirski prizor v pastirski koči in pastirski prizor v betlehemskem hlevu. To je ostanek ljudske dramatike, onih iger, ki nam jih je Drabosnjak ohranil v božični pastirski in trikraljevski igri, ki sta združeni v enoto. Do 76. vrste sega prizor v pasitrski koči. Št. 4823 (str. 55 in 56) iz Dobrave pri Kropi je pastirska pesem, ki je lahko bila vpletena tudi v božično igro. In če bo Glonar ali kdo drugi pregledal Štrekljeve še neobjavljene dodatke, bo naletel še na več takih pastirskih božičnih pesmi, ki so ostanki naše narodne dramatike, dokazal bo lahko, da je Drabosnjak le epigon onih »narodnih« dramatikov, od katerih imamo baš te odlomke ohranjene v Štrekljevi veliki zakladnici slovenske narodne poezije. Dokazal bo lahko, da se je tudi pri nas razvila drama iz cerkvenih obredov, kakor so Weinhöld, Wilken, Creizenach (Geschichte des neuen Dramas) in drugi dokazali za Nemce in druge narode. Ona velika praznina med brižinskimi spomeniki, ki so nastali tam gori blizu našega nekdanjega državnega centra blizu Gospe Svete, in slovenskimi protestanti in navidezna praznina po reformaciji bo izginila. Treba dobi dati vsebine iz naših epskih narodnih pesmi. Zato pa je treba temeljitih študij, sličnih kakor je Glonarjev »Monoceros in Diptamus« v mariborskem »Časopisu za zgodovino in narodopisje« VII. L. Fr. Kotnik.

KULTURNE BELEŽKE.

PRAZGODOVINSKA RAZKRITJA V ZADNJI DOBI.

Zadnja leta so bila izredno pomembna za prazgodovinsko vedo. Razkrile so se razne votline z prazgodovinskimi slikami in figurami in več človeških okostij.

1.¹ Doslej je bil département Dordogne vzhodno od Bordeauxa glavno torišče prazgodovinskih najdenin. Tam je našel l. 1864 Lartet v duplini La Madeleine prvo gravuro na slonovini iz renske dobe, tam se je našel sloviti okostnjak Cro-Magnon (tako imenovan po najdišču), ki je tipičen za raso renske dobe sploh, tam so se našla orodja iz Moustierske dobe.

V sosednem départementu Lot se je nastanil župnik Lemozi v Cabreretsu in se je posvetil prazgodovinskemu študiju. Od leta 1920 naprej je našel prave bisere iz prazgodovine. Blizu Rocamadoura je razkril pravcato taborišče prazgodovinskih lovcev-umetnikov z mnogimi dolbili in rezili, s katerimi so stari umetniki ovekovečili svoje ideje na kamen ali na koštenino. Ena taka risba predstavlja košuto, ki se obrača in gleda nazaj; risba je ena najlepših iz prazgodovine.

V mali dolinici Célé je razkril v neki duplini stenske slike, ki spadajo med 12 najboljših gravur iz magdalenske dobe. Opazil je 3. sept. 1920, ko si je slučajno ogledal to votlino, s pravim instinktom prazgodovinarja med nešteti razpoklinami, črtami, progami, ki so križem prepregale stene, en centimeter dolgo črtico, ki se mu je zdela umetno narejena od človeške roke. Začne odkrhavati in odklesavati apnenec, ki se je skozi tisočletja zgoščeval in kristaliziral na stenah, in po peturnem delu se prikaže umetniško delo prazgodovinskih gravur, predstavljajočih prazgodovinske živali. L. 1922 je razkril novo votlino blizu župnije Cabrerets. Napotil ga je do tega razkritja štirinajstleten deček David, ki je večkrat poslušal

¹ L'illustration, 13. oktobra str. 354.

župnikove razlage o prazgodovini. V juliju 1922 je šel David na svojo pest nekega dne preiskat neko skalno razpoklino; oborožen je bil s svečko. Ko se splazi skozi ozko špranjo in skoči dva metra globoko na trda tla, se mu odpre hodnik, ki se vedno bolj širi in konča v večjo podzemsko dvorano. Fant se vrne in pokliče župnika. Skupaj sta zdaj preiskovala podzemsko votlino in se pri tem plazila po vseh štirih skozi ozke in nizke špranje. Našla sta krasne kapniške dupline s fantastičnimi stalaktiti in stalagmiti, toda šele po večkratnih ekspedicijah sta zadela končno na pravcato prazgodovinsko svetišče; 100 metrov dolgo galerijo, pokrito s kakimi 40 slikami prazgodovinskih živali, mamutov, bizonov, konjev itd. Župnik Lemozi jih smatra za slike iz srednje renske dobe. Seveda je Lemozi prerisal vse te slike in je sedel v ta namen večkrat po deset ur na dan v votlini.

2.² Dne 8. oktobra 1923 je znameniti prazgodovinar dr. Fabian Arcelin sporočil akademiji znanosti v Parizu, da je izkopal v dolini reke Saône v départementu Saône - et - Loire tri človeška okostja, in sicer: okostje mlade žene v starosti 23—25 let z dvema otroškima okostjema 1:30 m pod zemljo. Potem dve moški okostji, prvo 1:80 in drugo 2:40 m globoko. Moška sta v starosti 25—30 let. Kar pa daje tej izkopsnini izredno važnost, je to, da so tu očitno intencionalni grobovi. Vsi trije namreč ležijo natančno eden pod drugim, položeni so v ravni črti od zahoda proti vzhodu, tako da so obrnjeni proti vzhajajočemu solncu, vrhutega pa imajo še po dve kameniti, po pol metra visoki plošči ob zglavju. Te plošče so štrlele nekdanj ven iz tal in so bile očitno neka vrsta grobnih spomenikov, podobno, kakor se je to ugotovilo pri okostjih v Mentone, in kakor še danes služijo take plošče v severni Afriki domačinom za označbo grobov.

Okostja so vsa zelo velika in močna, tako da spadajo k cromagnon-skemu tipu.

Plast, v kateri so se našla, je iz aurignaške dobe, ko je bila zadnja zaledenitev že minula in je bila nastopila suhomrzla doba z rensko favno (severni jelen, antilopa, arktična lisica, bizon itd.). Tik nad temi okostji je plast okamenelih konjskih kosti. Nakopičenih je kosti v tej plasti od več desetstisoč konj, iz česar se da sklepati, da se je tukaj nahajalo dolgoletno taborišče in ognjišče prazgodovinskih lovcev.

3.³ Grof Begouën, sloviti prazgodovinar in profesor prazgodovinske vede na univerzi v Toulousu, poroča v seji akademije des Inscriptions et Belles - Lettres dne 26. oktobra 1923, da je njegov učenec Norbert Casteret razkril 23. avgusta 1923 novo prazgodovinsko duplino pri Montespanu, département Haute - Garonne, blizu mesta Toulouse.

Mali potok izginje tam pod skalo in privre 1500 m dalje zopet na dan. Casteret, izvrsten plavač, skuša bresti, sklonivši glavo pod skalo in do prsi v vodi, po potoku navzgor, in ko se pretipa v temi naprej kakih 160 m, se nakrat odpre 175 m dolga, 2—4 m visoka in 3—6 m široka galerija. Na obeh straneh so narisane zelo primitivne silhuete konj, bizonov in drugih živali. Toda glavna senzacija te votline so glinaste figure, napravljene iz vlažne gline, ki je v votlini. Predvsem medved, 1:10 m dolg in 0:60 m visok v vzbočenem reliefu. Medved sedi na posebnem podstavku in je torso brez glave. Prazgodovinska strokovnjaka Begouën in Breuil sta to votlino preiskala in sta našla še druge glinaste figure, tako dve veliki zveri, podobni duplinskemu levu, naslonjeni na steno. Žal sta že v zelo defektnem stanju, ker ju je dosegala voda. Na tleh pa se nahajajo še sledovi drugih glinastih živalskih figur in ob straneh in na tleh se še poznajo odtisi prstov in rok, ki so zajemale glino za umetniško delo. Ker imajo te živali razne luknjice, kakor bi bile ranjene od pšice, mislita omenjena učenjaka, da so trogloditi rabili te figure za magične obrede, da si potom simbolične magije zasigurajo lovsko srečo. Glinaste figure so v prazgodo-

² L'illustration, 20. okt. 1923, str. 384.

³ Comte Begouën, Les modéllages en argile, Toulouse 1923.

vinskih duplinah silno redke, vsaj našle se doslej skoro niso. Znana sta predvsem dva majhna bizona, ki sta ju našla v duplini Tuc d'Audoubert, département Arrêgèe, sinova grafa Begouëna l. 1912. L. E.

NEKOLIKO PROTIKRITIKE.

G. A. U. je v svoji oceni moje knjižice »Za krščanski socializem« v »Času« XVIII, 155 nsl. naslovil name nekaj očitkov, na katere mu moram odgovoriti. Kajti, če ima on prav, potem moram storjeno krivico popraviti, ako pa njegovi očitki niso utemeljeni, se zopet ne čutim dolžnega sprejeti jih molče, brez obrambe.

Najprej glede »Glasnika presv. S. J.«. G. U. sicer priznava, da je »Glasnik« pretiraval, a »morda v upravičeni vnemi za нравni prerod našega ljudstva«. Zato pravi, da bi moral svojo stvar proti njemu braniti »z resnobo in brez žaljivih besed«. Na prvi pogled ima g. U. gotovo prav. Škoda le, da ni navedel, kaj se mu zdi v moji knjižici nasproti »Glasniku« neresno in žaljivo. Priznam, da so moji izrazi ostri, pa so tudi očitki, če rabim ta mili izraz, katerim veljajo, temu primerno hudi. G. U. se je nemu precej ostrih med njimi sam rajši previdno izognil ter govori o »neki« obsodbi v s a k e stavke, namesto da bi povedal, da gre tu zopet za »Glasnik«.

G. U. je bilo gotovo znano, da je »Glasnik« dve leti skoraj redno napadal pod geslom nabožnosti naše krščanskosocialno gibanje, in to v resnici silno neresno in vse bolj žaljivo, nego sem ga jaz nasproti njemu branil. Ni pa skoraj ne našel vsaj približno tako ostre besede, da bi ožigosal kapitalistično brezbožnost. Zato mi ni prav jasno, kako da zahteva g. U. v tem slučaju od mene več obzirnosti. Saj najhujših »Glasnikovih« izrekov sploh niti omenjal nisem (ker mi sploh ni bilo za polemiko proti njemu), marveč sem izbral samo tiste, ki so se mi ravno zdeli primerni za razlago nekaterih najvažnejših socialnih vprašanj. Izgovor, da gre tu za nabožen list, tako daleč pač ne more držati.

Podobno velja tudi glede prof. dr. Ujčiča, o katerem pravi dr. U., da je priznan moralist in da mu »v moralnih rečeh že moramo prepustiti prvo besedo«. Tega tudi jaz nisem nikdar tajil, niti si nisem lastil sodbe o tem. Kar pa se tiče čisto konkretnih vprašanj, katera v knjižici obravnavam, bi pa samo želel, da mi g. U. pokaže, kje delam dr. Ujčiču stvarno krivico. Goli očitek »zbadljivega in prezrljivega načina v izražanju« ne pove v tem slučaju prav ničesar. Še več če mi je g. U. zameril, da sem pri razlogih za splošno delovno dolžnost omenil (izrecno le kot nameček) tudi take, ki jih nihče ne taji (n. pr. da je lenoba greh), ter pravi, »da s tem pri nepoučenih čitateljih nasprotnike po krivici grdím«, potem bi tudi on ne smel napisati svojih očitkov, ne da bi podal vsaj kolikor toliko točno sliko, za kaj gre. Tudi tu ne tajim, da so moji izrazi odločni. Ali da dobi vsaj približno merilo, naj g. U. pomisli, kaj bi se zgodilo z menoj, če bi zašel na polje moralke ter bi hotel tamkaj učiti in dokazovati na tak način, kot je to storil dr. Ujčič na polju sociologije. Ali bi imel g. U. pogum braniti mene v enakem slučaju na enak način, kot brani dr. Ujčiča?

Pripomniti pa moram tudi to, da sem s svojimi spisi ravno v vprašanjih, v katerih polemiziram z dr. Ujčičem, nudil dovolj prilike za čisto znanstveno razpravljanje brez vsake osti. Zakaj pa ni dr. Ujčič tu poprijel in čisto konkretno citiral (jaz sem to storil), kaj se mu zdi napačno? Kar tako na počez, brez točnih navedb in brez utemeljitve, na tak način, kot je on to storil, pa si vendar ne moremo brez vsake odločnejše besede pustiti obsojati nazorov in idej, ki jih zastopamo.

Kar se tiče očitka, da nisem niti točno podal objektivnega stanja, ko trdim, da »je v glavnem obveljala trditev, da je izraz kapitalizem fraza, ki dejansko ne pomeni nič več in nič manj kot izrastke bogastva«, je g. U. v zmoti. Njega pri sestanku, katerega v knjižici omenjam, sploh ni bilo. On se je pričel udeleževati dotičnih debat vsaj dober mesec pozneje. Moje poročilo v tem pogledu je popolnoma točno.

To mu bo vsak izmed gospodov, ki je bil pri dotičnem sestanku navzoč, gotovo rad potrdil. Dejstvo, da je bila pozneje sprejeta moja resolucija glede kapitalizma, pa ne izpreminja na tem prav ničesar. Tudi je bila moja knjižica takrat že napisana. Tako se izkaže tudi ta očitek, ki ga smatram za najhujšega, zlasti ker ga je g. U. podprl še s trditvijo, da se je sam dotičnih debat udeleževal, kot popolnoma neosnovan.

Glede tega, ali je moja sodba »o krščanskih kapitalistih« ter o onih priznanih kristjanah, ki rabijo »dvojno mero«, pretrda, priznam rade volje, da so tu možna različna naziranja. Mene vsakdanja izkušnja — tudi ta s knjižico, o kateri govorimo — le potrjuje, zlasti glede »dvojne mere«, v sodbi, ki sem jo napisal. Kar pa se tiče mož, ki bi delavce brezobzirno izkoriščali, ko bi jim lahko pomagali, katerih g. U. v priznani krščanskih vrstah ne pozna, sem pa le radoveden, ali hoče res, da mu postrežem s konkretnimi slučaji.

Glede stvarnih pripomb g. U. naj na kratko omenim samo najvažnejše. G. U. pravi, da »ni pravilna misel, da se po zahtevah stroge pravice vrednost dela meri po tržni ceni«, ampak da bi se narobe tržna cena morala ravnati po vrednosti dela. Te misli, ki jo dr. U. tu zavrača, nisem nikjer zapisal. O tem, kako se vobče vrednost dela po zahtevi stroge pravice meri, v dotičnem odstavku (str. 14) sploh ni govora. Jaz razlagam samo, kaj sme delavec od svojega delodajalca zahtevati. Zato se g. U. moti tudi, če vidi pri meni liberalno teorijo o »delu — blagu«.

Vprašanje obresti bom v kratkem na drugem primernejšem mestu obdelal. Tu pripominjam samo, da vztrajam popolnoma pri svojem nazoru. Kar pa se tiče tega, ali cerkvene ustanove nalagajo svoj denar v bankah, je g. U. trditev nekoliko drzna. Kaj če bi mu navedel čisto konkreten slučaj s številkami in s pristavkom, da so se celo za višino obresti pogajali! (Kvečjemu more g. U. imeti prav, če misli pri tem izključno na cerkvene ustanove v strogo jurističnem smislu, ki pri nas danes itak nimajo skoro nobene vrednosti.) Sicer pa nalaganja v bankah sploh nisem nikjer obsodil, marveč sem grajal le to, da se o d e r u š t v o z obrestmi pušča »brez sleherne kritike tudi tam, kjer bi bila brez dvoma na mestu«.

Končno še pripombo o delovni dolžnosti. G. U. navaja kot protidokaz ali izjemo Amerikanca, »ki si je s pridnim delom v Ameriki toliko prislužil, da sedaj doma brez pravega dela živi«. Tu je mogoče dvoje. Morda je dotični človek v Ameriki več delal, nego je bil dolžan; potem seveda lahko sedaj v isti meri lenobo pase. Toda to je kvečjemu navidezna, formalna, ne pa stvarna izjema. Če pa ta Amerikanec danes pri nas le zato brez dela živi, ker je prinesel s seboj »zdravo valuto«, potem velja zanj brez dvoma socialna dolžnost dela. Kar nam reč eden na račun »zdrave valute« pridobi, mora nujno nekdo drugi izgubiti. Državne meje in zasebna lastnina ne igrajo tu nobene ali vsaj ne odločilne vloge. Drugega izhoda pa tukaj tudi ni. Dr. A. Gosar.

Klement Baeumker, roj. l. 1853 v Paderbornu, do lani profesor filozofije v Münchenu, je prve dni oktobra 1924 umrl. Njegovi prvi spisi so se bavili s problemi iz grške filozofije, kmalu pa se je posvetil proučevanju srednjeveške filozofije in ji ostal zvest do konca; dolga vrsta monografij je plod tega študija. S Hertlingom sta ustanovila zbornik »Beiträge zur Gesch. der Philosophie des Mittelalters«. V Hinnebergovi »Kultur der Gegenwart« je podal celotno sliko patristične in srednjeveške filozofije. Z začetkom intenzivnega raziskovanja srednjeveške filozofije je Baeumkerjevo ime nerazdružno spojeno. F. L.

Kongres za kozmološke vede se je vršil od 30. sept. do 10. okt. 1924 v Rimu. Predstojniki Družbe Jezusove so pozvali strokovnjake svojega reda, da prouče nove filozofske probleme, postavljene po razkritjih in ugotovitvah biologije, fizike, kemije in matematike. Na sestanku so bili udeleženci iz 10 evropskih in 2 ameriških držav. Podalo se je 35 referatov, ki jih je spremljalo prav toliko koreferatov in so jim sledile diskusije. I.

IZ REVIJ.

Srpski Književni Glasnik je začel priobčevati s knj. XI. zv. 7. obširno študijo N. Bartulovića o Otonu Župančiču. Celi zvezek 2. XII knj. pa je posvečen spominu Jovana Skerlića.

Časopis katoličkého duhovenstva. Organ češke bogoslovske fakultete v Pragi I. 65. št. 4. je priobčil med Drobižem Fr. Košaka beležko *Ha-ga-da*, ki je zanimiva tudi za nas. Pri velikonočnem obredu židovske rodbine na vel. petek zvečer vprašuje židovski oče svoje otroke v obliki trinajst vprašanj o glavnih točkah židovskega verstva. Vprašanja so stilizirana tako-le: *Kdo vé, kaj je ena? dve, tri do trinajst.* — Na vsako vprašanje odgovarjajo otroci stereotipno: *Jaz vem, kaj je ena, toda vé m še več.* Eden je *naš Bog, živi, ki je v nebesih in na zemlji.* — *Dve sta tabli Mojzesovi.* — *Trije so praočetje.* — *Štiri so pramatere.* — *Pet je knjig* — *Šest je redov [traktatov Mišne].* — *Sedem je dan sobotnega počitka.* — *Osem je dan obrezovanja.* — *Devet je mesecev [pred rojstvom].* — *Deset je zapovedi.* — *Enajst je zvezd [Jožefovih bratov].* — *Dvanajst je rodov.* — *Trinajst je božjih lastnosti.* Po vsakem odgovoru se ponové vsi prejšnji. — Pisatelj beležke navaja nato primere iz zgodovine češke katehetike za to, da je ta način pouka otrok tudi poznala, ne brez židovskega vpliva. Navaja primere od sr. XVII. stol. do poslednjih odmevov v najnovejši dobi, ko v ljudstvu živi podoben način zabave ob svatbah. — Tudi slovenska folkloristika pozna vpliv te židovske metode v pesmi »*Kdo vé, kaj je ena?*« itd. prikrojeni za kršč. verske resnice. — Ob ti priliki naj omenim, da je tudi druga pesem, ki se poje pri velikonočnem obredu, *Pesem o sveti kozi*, prešla v folkloristiko kršč. narodov in se javlja pri nas v »*Prišla je miška iz mišnice...*« — Zanima nas štev. 6 isteга letnika, ki prinaša na uvodnem mestu članek: Prof. Josip Plečnik, *Načrt za cerkev najsv. Srca Jezusovega v Kraljevih Vinohradih v Pragi.* Spis ima namen zainteresirati katoliško češko javnost za ta projekt, ki naj bi uresničil obnovo načrt češkega Montmartra, zahvalnega spomenika čeških katoličanov presv. Srcu Jezusovemu za osvobojenje. Članek spremljajo tri slike projekta (zunanjščina, pogled od strani in pročelje ter prečni prerez in tloris). Problem je rešen zelo značilno za arhitekta Plečnika. V tlorisu pravokotnik ali pravzapav trije pravokotniki drug v drugem. Rešiti je bilo namreč problem cerkve postavljene prosto na trg, takorekoč v sredo mestnega vrvenja, proti kateremu jo je bilo treba zapreti. Pravi cerkveni prostor, ki zavzema dva po stebrih drug od drugega ločena pravokotnika, je obdan na zunaj od hodnika, ki tvori na ozihih stranicah prehodne lope in je napram cerkvi zaprt, na daljših stranicah pa je izpremenjen v dve kapeli, zakristijo in kor. Ta okvirni, pravzaprav izolirani del je nižji, tako, da dobiva cerkev sama luč nalik srednji ladji bazilike skozi okna v povišanih stenah. V notranjosti bi obstojal glavni dekorativni element iz stebrov v dveh nadstropjih, v zunanjščini bi spominjal na grški peripteros s to razliko, da so stebri svobodni samo v zgornjem delu, v spodnjem pa vzdani v stene okvirnih prostorov. Tudi za zvonic je porabil ta osnovni motiv in ga oprl na ogljih na štiri vso višino zavzemajoče stebre ter mu dal vrh nalik stolpu sv. Marka v Benetkah. V svojem bistvu je kljub spominu na antično in starokrščansko stavbarstvo ta projekt skozi in skozi moderen ter nam predstavlja na eni strani moderniziranje sedanjim potrebam prilagojene ideje bazilike, na drugi pa prav posrečeno križanje arhitektonskega tipa bazilike in grškega templja. Delo preveva globoka resnost in skoro racionalna jasnost, če ga pa natančneje proučimo, se prepričamo, da je ustvarjeno z ljubeznijo in prepričanem moza, ki se popolnoma zaveda, kaj hoče in kaj in čemu ustvarja. V uvodu pisatelj članka tako-le utemeljuje osnovno misel projekta:

»Stari Evropejec potrebuje novih ognišč — novih cerkvâ. Marsikateremu modernih ljudi že ne prija več običajni cerkveni slog. Ne zato, ker bi ne priznaval njegove lepote, njegovih kvalitet sploh; je to nekaj podobnega, kadar kdo že ne prenese več, da bi stanoval v stari hiši, ki jo zelo ljubi in za katere vzdrževanje veliko izda. Zakaj pa bi ne smeli postaviti cerkve, prikrojene kolektivnemu čuvstvanju modernega človeka? Naš čas je sicer arhitektonski desorientiran, nima nobene jasne direktive, pri vsem tem pa se le opaža plemenito hrepenenje in teženje po modernem izrazu umetniškega čuvstvanja. Katoliška cerkev je bila vedno mati in varuhinja velikega hotenja, ne bo prenehala biti to tudi v sedanji dobi desorientacije in se zato noče zadržati odklonilno nasproti zdravim tokom v moderni arhitekturi.«

Bogoslovska smotra l. XII. št. 2. nadaljuje članek Oberškega Slovenci prema papinju nepogriješivosti in J. Šimrakov Povijest marčansko-svidničke eparhije i crkvene unije u Jugoslavenskim zemljama. Nas v prvi vrsti zadeva poglavje Vjersko stanje Uskoka u Žumberku prije pokušaja oko crkvene unije, kjer razpravlja o razmerju kranjskih protestantov proti žumberskim Uskokom. Poskusi zanesti protestantizem med nje se niso obnesli, po mnenju pisatelja med drugim tudi zato, ker so Uskoki že imeli slovanski bogoslužni jezik in jih zato protestantovska nacionalna cerkev ni mogla mikati. Dalje piše o liturgiji in molitvah Uskokov, o popih in kaluderih ter o verskih običajih v zvezi s človekovim življenjem in smrtjo. Naslednje poglavje je posvečeno prvemu marčanskemu škofu Simi Vratanju. — V Beležkah odgovarja Zimmermann pod naslovom Glavni problemi iz savremene noetike na A. Ušeničnika notico v Bogosl. Vestniku leta IV., str. 186 (Še nekaj o metodi spoznavne kritike). — Dr. Ruspini poroča o R. Kušēja Cerkvem pravu katol. in pravoslavne cerkve in popravlja več malih pomot. — V št. 3. nadaljuje J. Šimrak svojo študijo in podaje zgodovino vladik Sima Vratanje in Maksima Predojeviča. — J. Oberški končava poročilo o Slovencih in papeževi nezmožljivosti za vatikanskega zbora, kaj so sodili slovenski teologi o oportunisti definicije, kako so pojašnjevali razglašeno dogmo (A. Čebašek), kako je nastopala širša javnost, zelo zanimiva je D. Kniewaldova razprava Psihologija omladinske lektire, sestavljena na podlagi obsežne enquete.

Bogoslovni vestnik l. IV. prinaša poleg člankov čisto strokovnega značaja za našo kulturno zgodovino tudi sicer pomembno razpravo dr. Fr. Ušeničnika Obrednik oglejske cerkve v ljubljanski škofiji in pa G. Rožmana Cerkvno arhivno pravo

Dom in svet je 1. štev. letošnjega letnika posvetil v Prosvetnem delu izključno vprašanjem literature, med drugim je J. Puntar poskusil v članku Literarna umetnina opozoriti na bistvene točke, s katerih naj se presojajo literarne umetnine, Fr. Koblar pa je orisal Pregljev umetniški razvoj v poslednjih njegovih delih. — Št. 2. je prinesla niz člankov posvečenih dramatični umetnosti. Pisali so jih v velikem delu igralci sami. Št. 3. nas seznanja s češkim skladateljem B. Smetano (J. Mantuani), češkim kiparjem Fr. Bilkom (Fr. Mesesnel) in J. Stritarjem stilistom (A. Breznik).

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. IV. letnik, 1.—4. snopič. Časopis je publikacija seminarja za slovensko filologijo na ljubljanski univerzi. — Razprave: M. Kos, Paleografske in historične študije k freisinskim spomenikom (str. 1—37). Preiskuje celoten cod. Monac. lat. 6426 in ga na podlagi paleografskih in historičnih izsledkov stavi v zadnje četrletje 10. in prvo četrletje 11. stol. Glede škofa Abrahamu ugotavlja, da ni nobenega pravega dokaza za njegovo bivanje na Otoku ob Vrbskem jezeru ali pa za domnevo o njegovem pokolenju iz rodu koroško-palatinskih ali goriških grofov ali pa celo za njegov slovenski rod. — P. Skok, Tri etimologije (str. 38—46): bezjak, Jernej, Radgona, Radoljca. — I. Prijatelj, Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848—1857 (str. 47—75). P. podaje razvoj diskusij v l. 1848/49. Nadaljevanje bo sledilo. — F. Kidrič, Stapleton med Slovenci (str. 76—105).

Zelo vestna študija o rokopisu 178 II C v ljubljanski študijski knjižnici, ki bi se mogel imenovati »slovenski evangelistarij s Stapletonovimi latinskimi perikopami«. K. v dodatku odgovarja na I. Grafenauerjeve Pripombe k slovenskemu Stapletonu, ki v časopisu sledijo za njegovo razpravo (str. 106—116). — F. R a m o v š, Razvoj imperfekta v rezijansčini (str. 117 do 119). — Male vesti obsegajo 11 prispevkov. Omenjamo; pet Kidričevih knjižno-zgodovinskih prispevkov za 16. stol. in o diskalceatu Gregorju Vorencu; I. Prijateljovo objavo nekaj Vodnikovih pisem Kopitarju s pripombami (konec bo sledil); R. Nahtigalove programatične i. dr. opazke h Kosovi razpravi o freisinških spomenikih. — Bibliografija za l. 1922 in 1923, ki jo je sestavil dr. J. Šle b i n g e r, obsega jezikoslovje, slovstveno zgodovino in zgodovino.

Časopis za zgodovino in narodopisje, l. XIX., št. 2, je priobčil poleg drugih sestavkov važno razpravo M. Ljubše, Zemljepisni razvoj sedanjih lavantinskih župnij na levem bregu Drave do Jožefa II.

Hrvatska Prosvjeta, XI., br. 7. I. M. Ujević je priobčil kot št. II. svojih Portretov članic o Josipu Stritarju, ki ni posrečen. Mesto informativne študije o Stritarju in njegovi dobi, ki bi jo upravičeno pričakovali, je to deloma prav neokusno (nič manj neokusno kot na str. 321 citirana sodba anonimnega Slovenca o Skerliču!) prerekanje o vrednotah in nevrédnotah Stritarjeve in sploh slovenske literature. Vidi se, da je članek napisan na podlagi površnega čitanja raznih študij o Stritarju, posebno Prijateljve, da pa pisatelj, od katerega bi pričakovali informativne študije o Stritarju in slovenski literaturi v zvezi z njim, ni imel prav nobenega čuta za to, kaj spada v tako informativno študijo za čitateljstvo, ki z vprašanjem in brzkone tudi povečini slovenskim slovstvom in kulturnim življenjem nima nobenega stalnega stika. Razen tega pa članek mrgoli tiskovnih napak in spada v tem pogledu v isto vrsto kot prononsirani o slovenski literaturi v Evropi orientale.

Narodna Starina, 4. zv., Zagreb. Poleg drugega Vl. Dukati, Iz povjesti hrvatskog kalendara; M. Gavazzi, Sator-formula u Južnih Slavena; Kr. Filić, Varaždinski muzej; Vl. Petković, Narodni muzej u Beogradu; Gj. Szabó, Zagreb nekada i Zagreb sada (z 10 slikami); poročilo o novih publikacijah, kjer sodeluje tudi N. Županić, in beležke (n. pr. poročilo V. Tkalčiča o tridesetletnici muzejskega društva in Pluju).

Jugoslavenska Njiva, VIII. l., knj. 2, zv. 1—4. Jaroslav Bydlo, Vizantijska kultura. — P. Skok, Romani i Sloveni. Troje vrste možno razmerje rase do rase utemeljuje tri vrste medsebojnih vplivov. Prva je, da dve rasi živita na istem teritoriju druga poleg druge in se pomešata ter ena od druge sprejme kulturne dobrine; taka simbioza dveh ras, romanske in slovanske, je nastala na Balkanu, kjer je v VII. stol. slovensko naseljenje pretrgalo živo zvezo ondotnih Romanov z zapadnim Rimstvom. Iz simbioze teh Romanov in Slovanov so nastali sedanji Rumuni. Ohranili so latinsko gramatiko in važen del besedišča, sprejeli pa mnogo slovanskih elementov, folklor njihov pa je slovanski. Druge vrste simbioze se je razvila na obalah dalmatinskih, kjer je bila rimska kultura v mestih prejaka in so bili Slovani, ki so pronicali v mesta, kulturno asimilirani. Ohranili so sicer svoj jezik, toda njihova literarna produkcija nosi pečat romanske kulture. — Literarni in kulturni vplivi so dalje mogoči tudi med rasami, ki stanujejo ločeno druga od druge; v tretjem slučaju pa nastane nov tip, če sta dve rasi na enakem razvoju civilizacije ali se združita za enake cilje vojnega ali civilizatornega značaja. Članek govori o kulturnih zvezah Slovanov in Romanov v sedanjosti in izjavlja, da je tretji tip naloga sedanjosti in bodočnosti in se šele razvija.

Vijenac, Zagreb, l. 1924, 3. knj., 12. šte., je vsa posvečena spomenu Vatroslava Jagića. Sodelovali so Stj. Rosanac, Ferdo Bučar, V. Deželić, Fr. Fancev, Stj. Ivšić, P. Karlič in M. Rešetar. V št. 15./16. je priobčil Bogdana Radića članek o Venu Pilonu. Kot ilustracije prinaša Pilonove; Jutro, žaga, Tihožitje s steklenico, Portret g. K. in Portret slikarja Spazzapana.

Kultura Słowiańska, polmesečnik posvečen širjenju znanja o življenju slovanskih narodov. Urednik A. B. Dostal. Izhaja v Warszawi. Zv. 1—4. Prinesel je poročilo o štiridesetletnici »Slavca« v Ljubljani; članek J. Gołabka, Mickiewicz med Slovani; J. Magiere, Ruski kadetski kori v Jugoslaviji; o ljudskem šolstvu v Jugoslaviji; o poljsko-jugoslovanskem društvu v Zagrebu; W. Dreslera, Slovani v poljski književnosti; Fr. Ilesiča, Jugoslovanski Sokol; Vl. Mareš, Gospodarski položaj Jugoslavije.

Les amitiés catholiques françaises à l'étranger (Paris), I. 1924, priobčuje v št. 3 članek Fr. Dvornika z naslovom La jeunesse Slave et l'Union des Eglises (slovanska mladina in združitev cerkvâ), kjer poroča o delovanju Apostolata sv. Cirila in Metoda, o velehrajski akademiji in posebno o delovanju Cirilometodijske lige, akademskega društva v Pragi, kjer aktivno sodelujejo posebno tudi Jugoslovani.

Sveta Cecilija. Smotra za crkveno glazbo s glazbenim prilogom. Glasilo Cecilijinega društva i Saveza hrv. pjevačkih društev u Zagrebu. V prvih treh številkah je izšel članek Jos. Mantuanija Dva glazbena rukopisa iz franjevačkokg samostana u Varaždinu (iz XVIII. stol.). — V. Vodopivec je priobčil Pregled glazbenog života g. 1923 medju Slovencima u Julijskoj krajini. — Prinaša redna poročila o slovanskem glazbenem gibanju.

IZ LEONOVE DRUŽBE.

Letošnji občni zbor LD se je vršil v četrtek 20. novembra. Predsednik se je v nagovoru spominjal rajnega častnega člana prof. dr. Franca Kosa in dvornega svetnika F. Regallyja. Po tajnikovem in blagajnikovem poročilu se je izvršila dopolnilna volitev tretjine članov družbinega odbora. Izvoljeni so bili nanovo gg. dr. Ant. Brečelj, zdravnik, dr. Karel Capuder, gimn. prof., dr. Jos. Debevec, gimn. prof., dr. Iv. Grafenauer, gimn. prof., prelat Andrej Kalan, stolni prošt, dr. Fr. Stelè, konservator, dr. Aleš Ušeničnik, univ. prof. Za pregledovalca računov sta bila izvoljena gg. kanonik dr. Ivan Svetina, gimn. prof. v p., in Ivan Mazovec, gimn. prof. Dalje se je razpravljalo o izdajanju Gradiva za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Tiska se 5. zvezek, ki bo obsegal historični material za dobo 1201—1246. — Takoj po občnem zboru se je vršila odborova seja, v kateri se je odbor tako-le konstituiral; univ. prof. dr. Fr. Lukman predsednik, muz. ravn. dr. Jos. Mal podpredsednik, konservator dr. Fr. Stelè tajnik, spiritual dr. Ciril Potočnik blagajnik.

Prejeli smo sledeće knjige:

Déclaration du Comité slave en France. 10. avril 1924. Paris. Imprimerie nationale 1924.

Dr. A. Alfirević D. J.: Starokatolici i Strossmayer. Zagreb 1924.

Prof. V. Ivanek: Okultizam. Popularno naučna knjižnica »Slov. kat. narodn. saveza« u Zagrebu. Urednik dr. V. Deželić, iur., Zagreb 1924.

Herman Wendel: Südslavische Silhouetten. Frankfurter Societäts-Druckerei G. M. B. H. 1924. Frankfurt a. M.

P. Sebastianus Uccello: Biblia mariana seu Commentarium biblico-patristicum in litanias lauretanas etc. Taurini (Turin), založba M. E. Marietti 1914.

P. Sebastianus Uccello: Enchiridion sacerdotale ad eucharisticam adorationem atque praedicationem faciendam juxta quadruplicis sancti Sacrificii finis methodum sacrae scripturae verbis concinatum. Turin 1924. Zal. Marietti.

Lectiones pro festis universalis ecclesiae commemoratio ad matutinum legendae. Turin, zal. Marietti 1924.

P. J. Lacau S. C. J.: Precieux tresors des indulgences. Turin-Rim, 1924, zal. Marietti.

G. Cocchi: Commentarium in Codicem juris canonici ad usum scholarum. Liber III. De rebus; Pars IV. De magisterio ecclesiastico; p. V. De beneficiis aliisque institutis ecclesiasticis non collegialibus; p. VI. De bonis ecclesiae temporalibus. Turin-Rim, 1924, izdajatelj Marietti.

P. Louis Fanfani: Le droit des religieuses selon le code de droit canonique. Traduction française par le R. Père Louis Hisserey. Turin-Rim 1924, izd. Marietti.

Divi Thomae Aquinatis d. a. de regimine principum ad regem Cypri et de regimine Judaeorum ad ducissam Brabantiae politica opuscula duo. Taurini, zal. Marietti 1924.

P. Matthaeus conte a Coronata O. M. Cap.: Ius publicum ecclesiasticum. Introductio ad institutiones canonicas ad usum scholarum. Turin, izd. Marietti, 1924.

J. Mal: Zgodovina umetnosti pri Sloveñcih, Hrvatih in Srbih. Knjižnica Narodne galerije I. Ljubljana 1924. Bogato ilustrirano.

Ivan Robida: Rože ob poti. Dramska pesnitev v 5 slikah. Ljubljana 1924. Zal. Narodna knjigarna.

A. Giannini in dr.: Studi bizantini. Napoli 1924. Publikacije Instituta za vzhodno Evropo. 2. serija, zv. 5.

Josef Weigert: Religiöse Volkskunde. Hirt und Herde. 11. Heft. Herder & Co., Freiburg i. Br. 1924.

V. Möderndorfer: Narodne pripovedke iz Mežiške doline. Lj. 1924. Učit. tiskarna.

Anatole le Braz: Irlandska velika noč in druge povesti. Lj. 1924. Učit. tiskarna.

F. Erjavec: Afriške narodne pripovedke. Lj. 1924. Učit. tiskarna.

Rabindranat Tagore: Gitandžali. (Žrtveni spevi) Lj. 1924. Učit. tiskarna.

Aleš Ušeničnik: Uvod v filozofijo, zv. II. Metafizični del 1. in 2. sešitek. Bogoslovna akademija v Ljubljani knj. II. Zal. Katol. tisk. društvo v Ljubljani.

Aleš Ušeničnik: Ontologija. Učbenik. Bogoslovna akademija knj. VI. Zal. kat. Tisk. društvo v Ljubljani.

»Leonova družba« je izdala in priporoča naslednja dela;

Dr. Fr. Kos: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku:

I. knjiga (l. 501—800) str. LXXX + 416. 1903. Razprodano.

II. knjiga (l. 801—1000) str. LXXXIV + 516. 1906. 50 Din.

III. knjiga (l. 1001—1100) str. LXXXVII + 330. 1911. 40 Din.

IV. knjiga (l. 1101—1200) str. CXIII + 648. 1920. 60 Din.

Dr. Jos. Gruden: Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije. Str. 148 in 19 slik. Ljubljana 1908. 25 Din.

Dr. Jos. Gruden: Slovenski župani v preteklosti. Donesek k starejši socialni zgodovini. Ljubljana 1915. 8 Din.

Dr. Mihael Opeka: Rimski verzli. 1916. 10 Din.

P. St. Škrabec: Jezikoslovni spisi. I. zv. 50 Din, II./¹ 8 Din.

René Bazin: Gruda umira. 1917. 25 Din.

P. Bourget: Zmisel smrti. 1918. 20 Din.

»Časa« je znanstveno glasilo Leonove družbe v Ljubljani in bo izhajal v letu 1924/25 (XIX. l.) kot dvomesečnik v letnem obsegu 20 pol. Uredniško leto se začneja z oktobrom.

Tretji zvezek izide januarja 1925.

Naročnina za l. XIX. znaša 60 Din. Ustanovnikom, ki to izrečno žele, se v šteje v naročnino 10 Din. Za dijake 40 Din, ako jih je naročenih najmanj 10 pod skupnim naslovom.

Naročnina naj se pošilja po priloženih položnicah ozir. poštnih nakaznicah na naslov:

Uprava »Časa«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna, kolportažni oddelek.

Uredniki: dr. Fr. Lukman, vseuč. prof., Ljubljana, Marijanišče; dr. Jos. Mal, ravnatelj, Ljubljana, muzej; dr. Fr. Stelè, konservator, Ljubljana, Sv. Petra c. 80.

List izdaja in zalaga Leonova družba v Ljubljani.

Ureditev 1. in 2. številke je bila zaključena dne 15. nov. 1924.

Opomba: Ponatis člankov in razprav iz »Časa« je dovoljen samo z vednostjo in dovoljenjem uredništva ter z navedbo vira.

Obvestilo naročnikom. Ker je družbeni zalogi 1. zvezek Kosovega Gradiva za zgodovino Slovencev v srednjem veku popolnoma pošel in je 2. tudi že malo, je odbor sklenil sprejemati 1. in 2. zvezek te knjige od naročnikov na račun naročnine. Zaračunata se jim z zneskom 20—50 Din, ki se ugotovi z ozirom na ohranitveno stanje ali eventualno vezavo knjige.